
TRANSILVANIA

Organul societății culturale „Astra“.

Aspecte ale ideologiei lui Ibsen.

Pământul își trimite drept reprezentanți florii primăverii, omenirea își trimite aleșii, să sporească alături serbărilor durate în cinstea marelui dramaturg al nordului, dela nașterea cărui se împlinește, în luna Martie 20, anul 1928, una sută de ani... Și desigur acum va lipsi ori ce vorbă de ocară la adresa aceluia pe care ai lui, la început nu l-au primit, silindu-l să-și poarte timp de 27 ani (dela 1864—1891) într'o pribegie fără tihnă, prin țările Europei, toată praja sufletului său.

Ibsen a răădit, ca și un alt urmaș al său, Bernhard Shaw, în o lume ipocrită și plină de prejudecăți, pentru care, el, vestitorul unei lumi nouă, nu era decât o muștrare. Și a trebuit să plece... Inșă tot drumul pribegiei sale l-a străbătut cu o vie melancolie în suflet pentru țara sa, căreia-i păstrează o nostalgică amintire și de unde desprinde el aceeași și aceeași atmosferă, în mijlocul căreia va desfășura cuprinsul pieselor sale. Azi, desigur, nime nu va mai rosti o vorbă de ocară. Azi și țara sa de naștere și omenirea întreagă se închină în fața genului, din generozitatea cărui se hrănește, sufletește, o lume.

Și dacă se vor găsi unii cari să-și cheltulască popasul sfânt în considerațiuni estetice asupra originalității teatrului lui Ibsen, în aprecieri asupra reformei pe care a realizat-o teatrul acestuia în evoluția tehnicii dramatice, care n'a mai ținut seamă de normele clasicilor greci sau francezi, desigur inșă că cei mai mulți cari vor sport sărbătoarea lui Ibsen, nu se vor gândi la acestea; pentru cei mai mulți teatrul lui Ibsen are o altă valoare mai mare decât cea estetică, o valoare care se desprinde din felul propriu al lui Ibsen de a vedea viața și de a lua atitudine față de ea, din care fel propriu oricine — afară de snobii extaziați, dar ignoranți — poate încheia și sistematiza o filosofie, o filosofie ibseniană.

Toți vor întâlni aceeași viziune a vieții, permanent aceeași, în tot teatrul lui Ibsen. Și în întreg și în singuraticile piese. Din părți se revarsă lumini reciproce, limpezitoare.

Flecăruia care se apropie de teatrul său, Ibsen îi spune ceea ce îi spusese lui Ingerul ce i s'a arătat în vis: (e vorba de un vis al lui Ibsen, citat de interpretul său: Ossip-Lourtié: *Le théâtre d'Ibsen*): „să mergem, căci vrem să-ți arăt *priveliștea vieții umane*, așa cum e, în toată goliciunea ei“. Ori care din piesele sale îți prezintă o viziune a vieții și odată cu ea și un complex de probleme, care se rezolvă prin mijlocirea unor sărmane personaje sortite să-și macine *viața* în fața ta, ca să-ți arate că *așa* e *viața* și *nu altfel*. Teatrul lui Ibsen e un teatru de idei. Personajele sunt numai purtătoarele acestor idei, care se împletesc, se ciocnesc, se luptă și se *adeveresc*. Din lupta ideilor răsare acea concepție generală asupra vieții (societății, familiei, individului), lămurită și cu originalitate, care este concepția lui Ibsen... *Viața!* ce este *viața*?

... *Viața* este așa cum este: curge în două râuri mari, unul la suprafață din care se constituie aparențele, altul în adâncime, din care se constituie fondul adevărat. Din lipsa de armonie, dintre aceste două, rezultă tragedia vieții, și pentru individ și pentru societate. Iată: *Nora* a falsificat o iscălitură a tatălui său, ca să înlesnească însănătoșirea bărbatului său *Helmer*. Ceea ce lui *Helmer* i se *părea* un fals, un păcat, nu era *așa* în sufletul *Norei*. Ea *singură* își cunoștea sufletul. *Viața* mai departe împreună cu *Helmer*, i se *părea* insuportabilă. Era prea multă nearmonie între ceea ce *vedea* *Helmer* și între ceea ce *era* *Nora*. Lipsa de armonie între aparență și realitate a adus tragedia... Ce să-i faci, *așa* e *viața!* Cu cât sunt mai mulți la un loc, cu atât nearmoniile între aparențe și realitate sunt mai multe. *Așa* e *viața!* *Așa* e lumea! Suntem jerfa aparențelor! Lumea se menține de cele mai multe ori prin relații nepotrivite (gândiți-vă la fericirea vremelnică a celor din „*Rața sălbatică*“, până ce nu li se descopere adevărul)... Cu cât cineva va trăi mai singuratic, mai izolat, cu atât *viața* lui va curge mai liniștit, pentru că *omul singur* va putea realiza mai degrabă armonia între realitatea și între aparența vieții sale: „*Omul cel mai tare din lume este acela care e mai singur*“ (*Un dușman al poporului*). Să nu-și închipue însă cineva că Ibsen ar fi urât societatea, proslăvind izolarea individului. Nu! „*Ce trist e să fii singur!*“ — zice *dna Linde*. Melancolia gândului singurătății apasă atât de

mult pe eroii lui Ibsen, încât aceștia, când sunt siliți să se izoleze, totdeauna o fac cu prețul fericirii lor...

... Dar viața? Cum este viața?!

... Viața este serioasă, tragic de serioasă, cu ea nu se glumește, ori ce se face împotriva legilor ei, cari nu cunosc decât drumul drept, se răzbună: „*totul se plătește*“ — zice doctorul Rank (al cărui părinți păcătuiseră!) Norei (care făcuse un fals). Există o dreptate superioară, care veghează deasupra tuturor. Nu există gând, nu există tremur sufletesc, care să nu determine o mișcare, care să nu fie în același timp o cauză și un rezultat. Totul se plătește până într'al șaptelea neam, dacă va fi nevoie (*Strigoii*). Așa e viața! În indiferența cu care aplică sancțiunile asupra tuturor, chiar când ei nu sunt vinovați, deslușim un principiu *etic* superior, cărui i se supune însăși viața! E tragică că e așa?... Dar cine poate să schimbe viața? Cine se va încumeta să ia lupta cu viața. Și, mai ales, cine va putea s'o învingă? Toți, toți îndrăzneții vor cădea sub povara idealului lor! Gând sceptic, gând pesimist, desprins dintr'o realitățî înțelegere a vieții, care străbate întreagă opera lui Ibsen, furând și umbra fericirii de pe fețele eroilor săi... Așa e viața! de-o seriozitate tragică! În *Rosmerholm* copiii mici nu țipă și oamenii mari nu râd niciodată în viața lor, iar morții revin sub forma unor cai albi, ca să inspire și mai multă seriozitate vieții... Așa e viața!

Totuși!...

Alături de această viziune neagră a vieții, care ne apasă, ne înlănțue libertatea, puterile și dragostea de viață, și care ne dă dreptul să vorbim de o concepție pesimistă a lui Ibsen asupra vieții, Ibsen ne oferă și o altă viziune a vieții, în care întâlnim și câmpuri cu soare, pe cari ni le așterne în față misterioasa putere a *idealului* ce-l purtăm în suflet.

„... Înțelegi tu, când mă impresioară visurile de aur, când simt că încolțesc în mine gânduri noi și când idei mărețe mă duc pe aripile lor într'un sbor minunat, departe, atunci eu le prefac în visuri, în vizțiuni. Și tuturor acestora le dau proporții vaste... În farmecul singurătății visurilor mele, m'am îmbătat de-o veselie, o, de-o veselie extraordinară...!“ (*Ulrich Brendel către Rosmer în Rosmerholm*). Câtă dragoste dulce față de *ideal*, fie el și numai o iluzie, o viziune!

Căci Ibsen este și un idealist. El crede în puterea idealului, ori care ar fi acest ideal! să fie însă unul! *Idealul* poate ușura viața. Ibsen o crede aceasta! Este, în privința

aceasta, un optimist. Dar idealul înseamnă luptă cu realitatea, pe care nu o poți învinge decât dacă ești un om desăvârșit, un ales, un erou. „Sunt în lumea asta câțiva aleși, cări au primit harul de-a dori un lucru, de a-l posti, de a-l voi... cu atâta îndărătnicie... că sfârșesc prin a-l dobândi” (*Solness Constructorul către Hilda Wangel*)... Aceste efecte puternice nu le dobândești însă singur. Oh! nu!... ca să ajungi aici, trebuie să ai ajutoare, servitori, și aceștia nu se ivesc singuri. Trebuie să-i chemi cu stăruință, ca să vină. Să-i chemi în gând, bine înțeles! (*Solness*).

Idealul deci, se poate realiza. Se cer însă condiții: să fii tu însuși un ales și să ai ajutoare. Iată-ne ajunși la un nou aspect al ideologiei lui Ibsen.

Din întreg lanțul dramelor lui Ibsen, se desprind mai ales două, care dezvoltă această ideologie. Sunt: „*Războiul sălbatic*”, scrisă la 1884 și „*Rosmersholm*”, scrisă la 1886. Una va defini ceea ce a anunțat cealaltă. Tâlcul pieselor ni-l vor spune purtătorii ideilor Ibseniene din aceste piese. În „*Războiul sălbatic*”: doctorul Relling; în *Rosmersholm*: Ulrich Brendel. În „*Războiul sălbatic*” doctorul Relling va trimite „dracului” pe Gregers Werle, pentru că acesta a încercat ceea ce nu era capabil: să arate fotografului Ekdal minciuna pe care se întemeia fericirea căsniciei sale, și a adus tragedia... Doctorul Relling va spune împedec: „*nu luați minciuna dela temelii vieții mediocrităților, pentru că le luați fericirea*”, ca să se înțeleagă că nu oricine va putea merge cu izbânda pe drumul ce-l deschide idealul. Nici Gregers Werle, nici fotografii Ekdal nu sunt aleși; ei să se mulțumească cu ce le oferă viața. „*Mediocritățile*” n’au să-și îndrepteze ochii spre lumina idealului! „*Mediocritățile*” nu pot suporta lumina vieții a idealului. Dacă aici, în *Războiul sălbatic*, ni se spune numai atât, dincolo, în *Rosmersholm*, gândul se rotunzește și se concretizează altfel. Ulrich Brendel „*acel rege jefuit de idealuri*”, va sfătui înțelepțește pe Rosmer: „*Nu-ți zidi niciodată cetatea pe nisipurile sburătoare și bagă bine de seamă, cumpănește-i puterile înainte de-a pune temelii...*”, ca să se știe că și cei ce sunt peste nivelul mediocrităților, eroii, încă trebuie să bage bine de seamă, să întrunească anumite condiții, dacă nu vor să fie învinși de realitate. Pentru că... pentru că în lumea idealului pot să trăiască foarte puțin! drumul spre cetatea idealului este strâmt, pe el nu pot merge decât eroii adevărați, cari întrunesc toate condițiile pentru aceasta... E răspunsul comun al amânduror pieselor.

Și cari sunt aceste condiții?

Din răspunsurile carti se vor putea da acestei întrebări se va vedea și *partea etică* e ideologiei lui Ibsen. Rosmer, ca și Solness, face parte din cei câștiga alesi. Rosmer crede în misiunea sa: „de-a înobilă sufletește pe toți oamenii... în orice caz pe cât mai mulți... prin desrobirea lor de simțuri și prin purificarea voinții“ (Rosmer). El, deci, are conștiința celor ce vrea. El nu e un amăgit al idealului. Împlinește o condițiune a eroului lui Ibsen. Lucrează cu hotărâre și cu izbândă, până când își dă seama că purtarea lui, prietenia lui cu Rebeca West, a fost cauza sinuciderii Beatei (nevastă-sa). Din clipa aceasta opera lui nu mai înaintează. Eroul nu mai are liniște, bucurie, conștiință curată. Și: „*nu poate triumfa o operă la baza căreia stă o crimă... e așa cum îți spun: o operă ca să triumfe, trebuie să fie condusă de un om vesel și cu conștiință curată*“ (Rosmer către Rebeca West). Dar nu-l de ajuns atât! Pentru eroul adevărat se mai cere ceva: se cere *deplină conștiință a puterilor proprii*. Se cere să aibă înaintea sa, întreagă viața sa. Cu trecut, cu prezent și cu viitor la un loc. Cu atât viitor, cât poate întrezări răzimat pe o limpede cunoaștere a sufletului său, și a realității ce-l împrejmuie... Atunci omul, eroul, va ști să-și normeze raporturile sale cu lumea și nu va începe lucruri peste puterile lui, nici nu va ajunge în conflict cu legile dreptății. „*Bagă bine de seamă, cumpănește-ți puterile înainte de-a pune temelul...*“ (Ulrich Brendel către Rosmer).

Deci izbânda eroului depinde de el însuși. Va izbândi sau va cădea, după cum va fi sau nu va fi ales adevărat. Și totuși nu depinde numai de el! „*Ca să ajungi aici, trebuie să ai ajutoare, servitori...*“ (Solness). (Pe aceia că-rorora le place să citeze des fraza din *Un dușman al poporului*: „omul cel mai tare din lume é acela care este singur“ — ca să dovedească că Ibsen este un individualist și numai un individualist — îl invit să mediteze mai mult asupra vorbelor lui Solness citate mai sus!) Așa. Ca să ajungi la izbândă, trebuie să ai *ajutoare*. Desigur că toți cunoscătorii teatrului lui Ibsen își amintesc de numărul mare al femeilor întâlnite în piesele lui Ibsen. Femeile într'adevăr sunt ajutoarele eroilor lui Ibsen. Ele ori îndeamnă și sprijinesc, ori paralizează avântul și zădărnicesc izbânda. Se poate pune deci o întrebare: care este rolul femeii în lupta pentru triumful idealului, după ideologia lui Ibsen? *cu ce contribuie femeia și cum ar putea ajuta ea mai bine pe erou ca să vadă triumfând cauza sa?* Să-l lăsăm să ne răspundă la acestea „înțeleptul“ și experimentul Ulrich Brendel din Rosmersholm: Rebeca West,

dacă vrea să vadă triumfând cauza lui Rosmer „să se ducă veselă la bucătărie și să-și tate degetul cel mic, degetul ăsta roș, de aici, dela a doua articulație. Idem, numita femeie iubitoare tot așa de veselă să-și tate urechea stângă așa de artistic modelată... atunci Iohann Rosmer va fi Iohanes Biruitorul“ (Ulrich Brendel). Să nu se supere feministele pentru această părere a lui Ibsen așa de artistic strecurată în opera sa, asupra rolului femeii în lupta pentru ideal. Ibsen rezervă femeii (când o privește ca soție, nu ca pe un individ oarecare) un rol mare în familie. *Ibsen iubeste familia!* Familia trebuie să se întemeieze, după ideologia lui Ibsen, pe o iubire mare și sfântă, iubire aproape imaterială, împotriva căreia să nu se păcătuiească nici odată, în nici un fel, să se ocolească chiar și bănuiala unui păcat: „Nu vezi tu că legăturile dintre noi (spirituale!) n'au fost decât o căsătorie spirituală, care s'a făcut chiar din primele zile? *Iată de ce sunt vinovați!* Eu n'aveam acest drept din pricina Beatei“ (Rosmer către Rebeca West). Ibsen pune la temelie căsniciei devotamentul reciproc, pornit nu din beția simțurilor, care trebuie să sboare departe, ci din o iubire care trăește din sacrificii și din renunțări. *Mamele* pot contribui la realizarea idealului soților lor. Ibsen nu le ia dreptul la munca cea mare de înobilare a omenirii. Dimpotrivă: „*Mamele sunt acelea cari trebuie să deslege problema emancipării omenirii, și aceasta nu o pot face decât în calitate de mame. Acesta este rolul lor adevărat.*“ (Ibsen: într'un discurs ținut la 1898, într'un cerc feminist; citat la Colleville et Zepelin: Ibsen: Paris)

În felul acesta vede Ibsen ajutorul pe care l-ar putea da eroului, pornit pe drumul înfăptuirii idealului, femeia. Femeii ca și *Doamna Solness*, care „n'a încetat nici o clipă de-a trăi împreună cu păpușile ei“ — neparticipând prin nici un fior sufletească la truda soțului-erou, paralizază și zădărnicesc avântul.

În felul acesta și numai în felul acesta Iohann Rosmer va fi Iohanes Biruitorul!!

Așadară: se poate spera un triumf al idealului? Așadară viața asta neguroasă, aspră și tragică, poate oferi totuși prilej de bucurie rară, de lumină, lină, alinătoare de suflete? Desigur! Toți cei aleși, cei cu adevărat aleși, aceia cari au primit harul de-a dori un lucru, de a-l pofti, de a-l voi... cu strășnietate, cu neîndurare... Și cari vor avea toate ajutoarele de lipsă, vor sfârși prin a dobândi triumful idealului (Solness).

Este aceasta o concepție idealistă — care îndulcește pesimismul apăsător ce se desprinde din aceeași operă a lui Ibsen.

Viața deci e grea, e tragică, dar în viață se poate învinge. Cad amăgiții, neisprăviții, în sufletul cărora cerul a aruncat, în neștire par'că, un îndemn, dar nu le-a dat și mijloacele de lpsă pentru izbândă; înving însă eroii; *aceștia, ar putea învinge!*

Privirii largi și pătrunzătoare a lui Ibsen n'a putut să-i scape însă nimic din tot ce i-a oferit priveliște vieții umane! E mulțimea aceea al cărei suflet nu e cōpabil să trăiască din harul visurilor, care nu știe ce este șoapta idealului; e mulțimea, sufletul căreia n'a fost stropit în nici o dimineață și în nici o seară, cu roua neliniștii. Ce este cu viața acestei mulțimi? Cum privește Ibsen viața acestora?

„Peder Mortensgard — șeful de partid politic, totdeauna calm și prudent — e stăpân pe viitor... *Peder Mortensgard e capabil să trăiască fără nici un ideal... și acolo, vezi tu, acolo e marele secret al luptei și al liniștei... Aceasta e culmea înțelepciunii în viață*” (Ulrich Brendel către Rosmer). Dar: „*acum înțeleg — pleci de aci mai sărac de cum ai venit*” (Rosmer către Brendel). E în aceste vorbe o dureroasă reflexie a lui Ibsen asupra vieții celor mulți. Ibsen nu disprețuește, nu batjocorește ca și Bernhard Shaw. Ibsen privește viața mulțimii, o privește cu dutoșie, o înțelege. Înțelege că viața acestei mulțimi lipsite de orice ideal, n'ar putea să se târâte nici o clipă pe dâra unui ideal; o înțelege, o ferecește pentru simplitatea ei, și o iartă...

Așa e viața!

Ibsen o cunoaște, o înțelege și dă tuturor sfaturi. Deaceia Ibsen e pentru toți și un puternic moralist. Tutaror celor ce se apropie de opera sa, Ibsen le împarte frumosul, gândul și înțelepciunea ce se poate deprinde dintr'o largă și adâncă privire asupra vieții umane.

GEORGE ȘERBAN.

Transilvaniei...

*Cu trupul: rană și glod
pe munții tăi genunchii mi-i rod
și pași de fier înod
și desnod
spre piscuri ce 'n nori îmbrobod
urme de pași fără rod...*

*Doru-mi furtunatic vreau să-ți fie,
pe vecie: —
cneaz
treaz,
viteaz,
veghindu-te, fără răgaz...*

*Sufletu-ți să-mi fie voevod,
să-ți fiu ostaș-rapsod,
dîrjenie, foc, strădanie,
unic în viața ta valahă, aspră, mută, stranie,
Transilvanie! Transilvanie!...*

A. COTRUȘ.

Noaptea la Murăș...

*Murășul a adus azi noapte un mort,
Și mortul, ca morții, albastru și trist.
Ajunge-va trupul lui sdrețuit, în port?...*

*La Țermul Murășului, de tinichea, un Christ,
Și lume în fața lui de multeori se 'nchină...
— Poate și mortul la rugăciune o să vină...*

*Cum te numești mortule? De ce-ai murit în apă?
Cum te-au dus valurile, cum te-au frânt?
De ce ai vrut să scapi de cimiter și de groapă?*

*... Murășul e biciuit de furia bătrânului vânt
Ori poate sufletul mortului în Murăș ciocotește...*

*Și mortul în apă zimbește.
(Doar' i-a atins buzele vinete, jucându-se, un pește..)*

EMIL ISAC.

Floriile.

Invie câmpiile,
Că vin Floriile
Și râde soarele
Că gâlgăe izvoarele...
Privesc viorele
Cu ochii spre stele,
Și-arată tunicile
In zări rândunicile;
Pe drum vin mielușelele
Se rostogolesc, ca pe masă mărgelele...

OVIDIU HULEA.

Frați învrăjbiți!

*Frați învrăjbiți, frați învrăjbiți!
Calea cea dreaptă aice-i, veniți:
Mâna întindeți, dreptele dați —
Trainice poduri la suflet durați!
Frați învrăjbiți, frați învrăjbiți!
Marea poruncă-i: Lucrați, vă iubiți!*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*Frați învrăjbiți, frați învrăjbiți!
Altă cărare voi n'o să găsiți!
Singură dragostea-i omului chiag —
Altfel se darmă tot ce ți-e drag!
Frați învrăjbiți, frați învrăjbiți!
Marea poruncă-i: Lucrați, vă iubiți!*

*Râde călăul, cuțitu'-și ascute.
E caldă bătaia de degete, mute
Ușile inimii lui le găsește —
Sufletu'-mi prinde călăul în clește,*

*Frați învrăjbiți, frați învrăjbiți!
Piscul Carpaților nu mi-l priviți?
El vă învață ce-i înălțimea —
Sufletul nobile — viitorimea!
Frați învrăjbiți, frați învrăjbiți!
Marea poruncă-i: Lucrați, vă iubiți!*

*Râde călăul, răs-ghilotină!
Cere de sânge râu, făr' de vină —
Bestiei de sânge și-acuma i-e sete —
Pieptu-mi străpunge cu mii de stilete...*

*Frați învrăjbiți, frați învrăjbiți!
Dați voi lozinca: Vecinie uniți!
Tot ce ridică! Tot ce 'mpreună!
Patima josnică-aduce furtună!
Frați învrăjbiți, frați învrăjbiți!
Țara refaceți, lucrați, vă iubiți!*

1928.

H. BRAȘOVEANU.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Incercările poetice ale lui Nicolaus Olahus.

Vestitul arhiepiscop de Strigoni, fiu al boierului Stoian¹⁾ din Muntenia, și nepot al lui Mihnea Vodă, a fost în ceasurile sale libere și poet, poet de limba latină, cum erau mai toți scriitorii humaniști din vremea sa. Poezii făcuse Olahus încă din tinerețe, probabil chiar în acei ani când studia la școala capitulară a catolicilor din Oradea, și, mai târziu, când tinereț de tot, de 19—20 de ani, obținuse un loc în anturajul regelui Ladislau al Ungariei. Dar din corespondența lui cu diverse personalități ale timpului, se vede că pentru o bună bucată de vreme se lăsase de cultul Muzelor, fie pentru că ocupațiile sale de secretar al diversilor regi, nu-i dădeau răgaz, fie că îl atrăgea mai mult studiul în sine. O anumită ocazie îl readuce însă și la poezie. În 12 Iulie 1536, murise marele său amic, Erasmus de Rotterdam, a cărui moarte a fost deplânsă de nenumărați admiratori în tot felul de versuri latine și grecești. Unul din acești admiratori, juristul belgian Craneveldius, într-o scrisoare îl roagă și pe Olahus să compună câteva versuri în onoarea aceluia care fusese prințul humaniștilor din acea vreme. La 16 Septembrie 1536, adică la circa două luni după moartea lui Erasm, Olahus îi răspunde din Bruxelles, unde era secretar al reginei Maria, următoarele: „Am stat mult la îndoielă, dacă la versurile pe care mi le-ai trimis, ilustre Craneveldius, trebuie să-ți răspund în proză, sau tot în versuri, de cari de mulți ani m'am des-obișnuit“²⁾

¹⁾ D. Interesantul studiu al dlui I. Lupăș: „Doi humaniști români în sec. XVI-lea“ în Analele Academiei, secția Istorică.

²⁾ V. Codex epistularum N. Olahi. M. H. H. Diplomataria vol. XXV, pag. 582.

Totuși îi trimite cu acest prilej o elegie de 80 de versuri, și alte 4 epitafe mai scurte, tot în distihurt elegiale, prin care deplângea moartea învățatului Roterdaam.

Iată în traducere începutul acestei elegii :

Îngriorate drumeț, dacă vrei ca să știi a' cui oase
Lespedea rece de-ai ei le adăpostește, te rog
Mersul grăbit îți oprește și-ascultă a mea tânguire.
Dacă oprești al tău pas, tu vei afla ce dorești.

Iată acum, în latinește, unul din acele epitafe mai mici, în care, după obiceiul umanistilor vremii, relua în rezumat aceeași temă :

Jussu Pontificis Pauli cum doctus Erasmus
Concilio Patrum gestis adesse sacro.
Tunc Deus omnipotens superas transaexit ad auras,
Coelibus ut divum redderet aethereis.
Concilio Pauli peterunt tua scripta probari:
Divere te mecum malo, ait ipse Deus.¹)

Acelaș Craneveldius la 20 Noembrie 1536, îi înapoiază lui Olahus, cu oarecari corecturi un epitaf în grecește, pe care acesta îl scrisese tot în cinstea lui Erasmus. În traducere acest epitaf ar suna astfel :

Zace în mormântul acesta îngropat învățatul Erasmus,
Sufletul lui îns'acum are în cer adăpost.
Lumea întreagă deplânge pierderea aceasta cumplită,
Îngerii însă în Rai de bucurie-or sălta.²)

Părerile despre valoarea estetică a poeziilor sale au fost foarte împărțite. Contemporanii lui le admirau fără rezervă. Acel Craneveldius, citat mai sus, în scrisoarea cu pricina, le numește *elegantissima carmina*. Ramus Ioannes, belgianul care fusese trimis de Olahus la studii în Padua, într'o dedicație pe care i-o adresează (în „Epigrammata ex Thesauris Graecorum deprompta“ 1551, Viennae) îl ridică în slavă pentru talentul său de poet.

„In te Musarum turba ingenuosa quiescit,
Tuque Helicon, tuque es quicquid Apollo fuit
Ergo sibi Musas quisquis velit esse fauentes
Et felix studiis numen adesse suis,
Pectoris ille Tui precibus penetrare fatiget
Expugnetque animi limen, Olahe, Tui,
In quo quicquid haecent vatum monumenta, reclusum est.
Heu quanto Deus hic flumine abundat opum.³)

¹) D. op. cit. pag. 583.

²) Ibidem, pag. 595.

³) Uj Magyar Muzeum 1858. pag. 228 — Gr. Kemény József — Olah Miklós Emlékezete.

Iar Ioannes Cynglus, într-o lucrare apărută la Anvers în 1561, îl numește: *poeta ornatissimus*.¹⁾

Cu totul de altă părere sunt cercetătorii mai moderni ai vieții și operelor lui Olahus. Maghiarul Kollany, care s'a ocupat într-o serie de articole de viața învățatului valah intrat în slujba Ungariei, vorbind de încercările lui poetice, se exprimă astfel: „...trebuie să mărturisim că nu s'a născut poet, dar am fi nedrepti dacă nu am aminti că nici dânsul nu s'a considerat ca atare. Se găsesc într'ânsul unele trăsături, care, într-o anumită măsură, au putut fi înrudite cu caracterul comun al sufletelor de poet, dar personalitatea lui nici pe departe nu se poate numi acela ce, în toate fibrele ei ar trăda suflul poetic. Una din acele trăsături e firea sensibilă, câte odată, poate, hipersensibilă a omului nostru, fire care îl făcea să primească cu ușurință orice impresie; la aceasta se mai adaugă gingășia și susceptibilitatea sa fină pentru tot ce era drept, frumos și mare“.

„Deaceia poeziile lui, sau, mai bine zis, încercările lui poetice, câte le cunoaștem se caracterizează mai mult prin căldura sentimentului și prin puritatea de stil, decât prin idei și imagini mărețe. Mai curând am putea spune că ele sunt rezultatul gustului și concepției senine, cultivate în timpul Renașterii, decât rodul inspirației sau a genului. E foarte de crezut că, precum primele sale versuri erau rezultatul tinereții, pline de avânt și fără grije, tot astfel încercările de mai târziu, au a fi atribuite mai curând influenței scriitorilor umaniști decât genului său poetic, pe care nu-l avea“.²⁾

Caracteristica aceasta, dacă pe alocuri e justă, în cea mai mare parte e însă nedreaptă. Mai întâi mă îndoiesc dacă Kollany a cunoscut pe deplin activitatea poetică a lui Olahus; cât despre poeziile din tinerețea acestuia, și el, ca și alții, nu vorbește decât din auzite, căci de citit, cred că nu le-a citit încă nimeni. Bine înțeles, nici Olahus nu s'a simțit un geniu poetic, și această modestie îi stă bine Românului plin de bunul simț atavic. O dovadă de această modestie avem în frumoasele versuri pe care, cândva, el le trimete arhidiaconului Emericus de Kalna, și cari cuprind în ele un fragment din auto-biografia autorului, ce din nefericire ni s'a pierdut.

1) Op. supracetat, pag. 232.

2) v. Uj Magyar Sion XVI, p. 256—7. Această traducere o datorez amabilității dlui C. Dalcovici.

Iată acele versuri în traducere :

Nu al Italiei sol mi-a îmbogățit al meu suflet ;
Grecia nu-mi oferi prea învățatele-i școli.
Nici a Germaniei țară nu-mi cultiva caracterul,
Nici orașul ce-și luă numele său dela Grah : (?)
Belgia cea învățată nu-mi dete nici un magistru,
Grajiile ei nu mi-a dat Franța bogată în duh.
Dacă e 'n mine ceva (*recunosc doar că e o scânteele*)
Apoi aceasta 'nvățai dela tăcutele cărți
Deci nu ai drept să m'asemeni, amice, cu Ianus Panonul,
Care în glasu-i avea farmec și urăți din belșug.)

Cum vedem din aceste versuri, Emericus îl compa-
rase cu talentatul umanist ungar din timpul lui Matei Corvinul,
însă Olahus, în modestia lui nu primește acest compliment,
mai ales și pentru că și dedea foarte bine seamă de di-
stanța care îl despărțea de rafinatul poet ungar. Rezultă
însă de-acei că Arhiepiscopul de origine valahă, nu avea
nici un fel de talent ? Cred că am fi nedreptți s'o afirmăm,
și dacă Kollany și alții după el, au afirmat-o, apoi au făcut-o
pentru că n'au cunoscut îndeajuns opera poetică a lui Ni-
colae Valahul. Opera aceasta trebuie să fi fost mult mai
mare decât își închipuiesc cercetătorii superficiali ai vieții
și carierei lui. Cei mai mulți, când vorbesc de poezia ace-
stui distins om de litere, se gândesc doar la elegia pe
care a scris-o la moartea lui Erasm. Dar oricine răsfoiește
cu luare aminte bogata literatură a secolului al XVI., dă
la orice pas de fragmentele prelatului din Strigonia. Ie-
zuitul Ioannes Kazy, care la 1718, dă la lumină în Tyrnavia
(Pojon) „Brevis Commentarius rerum in Hungaria, Croatia
et Transilvania“, citează în mai multe rânduri un „liber
carminum Olahi“²⁾ de care nu mi-a fost cu putință să dau
până acum. Din cercetătorii unguri mai noui, care s'au
ocupat de eroul nostru, nu văd să citeze nici unul această
colecție de poezii a lui Olahus, și citează n'o pentru că n'o
cunosc. Ea se va fi odihnit undeva, prin vreo bibliotecă
din Louvain, Bruxelles sau Gand. Dar până când nu vom
cunoaște această carte, nu vom putea să ne pronunțăm
asupra poeziei lui Olahus. Ar fi tot așa de temerar, ca și
cum am încerca să-i judecăm proza lui fără să-i cunoaștem
cele două scrieri atât de importante, adică „Hungaria“ și
„Athila“.

Cei cari caracterizează opera lui poetică, uită de
 obicei să citeze frumoasele versuri cari stau chiar la in-
ceputul Ungariei, și cari, în eleganta lor simplitate ne dau
încă o dovadă de cumintea modestie a aceluia, care, ajun-

¹⁾ v. M. Bell. Notitia Hungariae T. I., pag. 483.

²⁾ V. pag. 208.

gând chiar în docta Belgie, patria lui Brașm, un Mecenas al literațiilor, avea tot motivul să fie mândru. Dar el, ca și Ovidiu pe alocuri, vorbește moderat de slaba lui vena poetica: „Nu vă apropiați, zice el, de opul meu (Huugarta) cu preferențele pe care le aveți când ați pe Ptolomeu, Salustius sau Trogus, ci apropiați-vă ca de opera modestă a unuia.

Sed qui Castalium parco bibit ore liquorem
Et quem non gremis docta Thalia fovet
Et cui non studii requies sed multa laborum
Sollicitique fuit temporis anxietas.

Iar mai departe, ca un nou Ovid, într'un exil de o nouă specie și în sens invers, el adaugă: „Dacă găsiți vreo greșală de geografe în opera mea, vă rog să mă iertați.

Nam procul a Gethico littore cymba mea est.')

Cât de mult dorea el această *Getia*, de care se plângea Ovidiu, rețese din vasta lui corespondență cu toți învățații vremii.

Nu, nu era tocmai lipsit de talent acest Olahus, care pe lângă multiplele și absorbantele sale ocupații, pe lângă o regină, ce nu-i lăsa un moment de răgaz, găsea totuși vreme să fie o așa de bogată corespondență cu toți bărbații iluștri din vremea sa, și să scrie lui Cornelius Grapheus, versuri ca următoarele:

Toate poemele tale ce tu cu mărețul tău plectru
Le făuriși, au plăcut mândrei Maria nespus.
Mult prețuit-a Regina pe bardul ce Muza latină
Știe s'o facă din nou ca să răsune suav.
Astăzi sonorele sistre latine să-și curme-al lor cântec.
Muze, voi azi lui Grafeu pizmă să nu-i arătați!
Căci în a noastră epocă el toate poemele docte
Ce laudate-s de toți, să le întreacă știu,
El în bucolicul ritm zugrăvește misterele sfinte
Ce, în a veacului veac a le slăvi ești dator.
Tu, ce întreci pe poeții chiar cei mai de seamă, pe tine
Insuși și lira ta cea dulce să cauți s'o nvingi.
Dei birui dacă rusticul plectru îl lași de-oparte
Și te silești a slăvi faptele marilor regi.
Dragostea mea pentru tine, Corneliu, mă 'ndeamnă aceste
Sfaturi să-ți dau, cari, eu cred, ște spre faimă ți-or fi.
Pentru talentul tău epic nu vor lipsi subiecte,
Muza-ți volos va slăvi faptele regelui nost.
El a supus nesfârșita Libie, Gallia mândră,
El, Europei stăpân, Asia va cuceri.

1) v. M. Bell: Adpar. ad Historiam Hungariae — praef ad Nic. Ol. Hungariam.

Dacă tu azi vezi cânta cumplitele lupte-a' lui Marte,
Dei birui, să mă crezi, chiar pe străvechii poezii.
Dacă Uirgil la început a cântat doar în ritmul bucolic,
Epice lupte cântă și pe Eneas apoi.¹⁾

Cât despre poeziile pe care el, Olahus, le trimisese lui Graphaeus, el însuși le caracterizează, în modestia sa, ca *Transilvana vel silvana* potius, adică pădurețe, spunându-i că au fost doar improvizate.

Dar de fragmentele în distihuri elegiace ale lui Olahus e plin acel „*Brevis Commentarius*“ al lezuitului Kazy. Într-o epistolă (v. p. 49—50) adresată arhidiaconului Emericus Kalnay, pomenit mai sus, el celebrează memoria unor amici ai săi, făcând aluzie și la nunta Palatinului Thomas Nadasd cu Ursula :

Nadasdina domus claro est succevit honore
Sic crescat, rogito, prolibus aucta piis.
Exhilarat mentem felix concordia nostram
Convictusque piaae laetus amicitiae.

Iar în altă epistolă, adresată aceluiși, pomenește pe toți acei cari l-au îndatorat, numind printre ei, afară de Palatinul suscitaf, pe episcopul Brodericus al Sirmului, pe ruda lui, episcopul Nicolae Gerendus din Alba-Iulia, și pe voevodul de origine română,

Wajdaque Majlathus²⁾ referens ab origine gentis
Romanae stirpem,

cât și pe contele Turzo și pe episcopul de Győr, Ujlaki.

Pe acest Franciscus Ujlaki, episcop de Agria (Eger), mort la 1 Februarie 1555, l'a celebrat Olahus prin următorul epitaf, în care prezintă pe Clara, mama lui Ujlaki, preaslăvind pe fiul ei prin aceste vorbe :

Dacă, drumeșule, vrei să cunoști a mea soartă și țară,
Dersurile astea citind, tu vei afla ce dorești,
Fost-am născută în Syrmiea țară în care odată
Dulce lache, al tău mândru palat se afla.
Înduplecată apoi de-a feciorului rugă fterbinte
Plec și în Pesta m'așez unde mult timp am rămas.
Iar după ce Ludovic cei vestit a căzut în cumplita
Luptă³⁾ eu Turcii, când tot fu de rășbu frământat,
Dragostea fiului meu mă făcu, deși înaintată 'n
Vârsta, să plec și de-acel și să poposesc în oraș.⁴⁾
Cum din măcel pe al său părinte îl scoase Eneas,
Astfel pe mine al meu fu credincios mă scapă.
Și cu toate c'am tras multe și mari suferințe,
Iar în exilul meu fui greu încercată de chin.

1) v. Codex epistol. p. 589.

2) Stefan, voevodul Ardealului, prins de Petru Rareș și predat Turcilor.

3) Lupta dela Mohaci 1526, August 28.

4) Pojon (Bratislava).

‘Totuși eu fui mângăiată de toate, fiindcă feciorul
Meu, ce viața mea fu, veșnic a fost tubitor.
Toarnă de-aceia în viața-mi mai mult ca de orice bucuroasă
Ful, că-mi fu scris ca să fiu mama acestui bărbat.’)

Dar una din poeziile a cărei pierdere o regretăm mai mult (deși eu cred că se află pe undeva, în vreo bibliotecă) e aceia prin care secretarul valah al reginei Maria deplângea moartea fratelui său, Matei, primar la Orăștie, un personaj destul de influent. Matei moare în același an cu Erasmus, în vârstă destul de tânără, căci avea probabil doar doi, trei ani peste potruzeci. Deși politica îl despărțea de Nicolae Olahus, căci Olahus (primogenitul familiei) slujea pe Ferdinand, iar Matei lui Zapolya, totuși Nicolae ține mult la fratele său. Iată într’adevăr ce scrie Olahus episcopului Nicolae Gerendy, la 3 Martie 1534: „Pentru știrile pe cari mi-le dai privitoare la starea rudelor mele din Transilvania, nu știu cum să-ți mulțumesc mai bine: de fratele meu Matei, nu mă pot lepăda, că de l mi-e frate; dacă lucrează împotriva noastră, rău face; dacă scrisorile pe cari i le-am trimis prin Sidonius, l-au ajuns, va fi înțeles că mie nu-mi place purtarea lui. Dar, de l tot frate mi-e și încă *singurul* la a cărui sănătate și bună stare țin ca și la a mea, și de ale cărui necazuri nu pot auzi nici când cu plăcere... Apără-l deci, să nu i se întâmple vreun rău.”)

Pentru acest Matei, primar la Orăștie, au scris epistole cel mai vestit umanist al vremii: Fr. Craneveldius, juristul, consilierul intim al împăratului Carol V, Petru Nannius, consilier al Mariei și al Regelui Ferdinand, Adrianus Viellius, secretar al împăratului Carol, Nicolaus Grudius, tot consilier al împăratului, și încă o sumă de personaje ilustre cari și în acest chip au ținut să-și arate sentimentele lor față de Nicolae Olahu, care va fi fost tare afectat de moartea fratelui unice la care se pare că ținea foarte mult. Pe lângă poema pe care în acest an Nicolae o trimete din Bruxelles lui Carolus Adamus, secretarul Regelui Ferdinand, erau și *mai multe epitafuli*,¹⁾ prin care secretarul Reginei Maria, plângea moartea fratelui său, *Judex Regius in civitate Szaszvariensi* (Orăștie).

În anul următor Nicolae cântă în distihurile sale pe *Paul Bahih*, căzut în luptă cu Turcii la 1 Decembrie 1537. Capul său fu tăiat și trimis lui Soliman. La acest lucru face aluzie poetul în versurile sale următoare:

1) v. Kazy, op. cit. pag. 153—54.

2) v. Codex epistol. Nic. Olah., pag. 482.

3) v. Kazy, op. cit. pag. 53.

Non est cur oculos lacrimis oneratis amicos,
Pulsésisque gravi pectora vestra manu.
Aspicitis mutillum quod enim sine vertice corpus;
Avulsit caput hoc religionis amor.¹⁾

Intr'un alt fragment, care nu știm din ce poemă va fi făcut parte, Nicolae Olahus face în următoarele versuri aluzie la moartea transfugului Katsianerus, care, în urma poruncii Regelui Ferdinand, fu dat morții de către Nicolae Zrinus :

Sanguinis innocui fuerat qui effusor acerbus,
Nunc meriti poenas suppliciumque dedit.
Sic agit humanis divina potentia rebus,
Ut vitam poena penset ubique part.²⁾

Termin seria fragmentelor lui poetice, citând frumosul epitaf, pe care, când s'a întors din Flandra în iubita sa Ungarie, l'a scris în cinstea iubitelui și neuitatului său prieten, Brodaricus — episcopus Vaciensis, natione Sclavus — pe care, spre marea sa durere n'a apucat să-l mai revadă, cum se hotărîse :

Hic jacet inclusus gelida Brodericus in urna
Cui decus et nomen pulchra Corona dedit.
Phoebus in aetheres donec clarescet Olympo,
Dum tenebras densas Cynthia clara fugat;
Semper erit Stephani virtus, doctrina perennis,
Sancta fides, probitas et pietatis amor.
Pontificis vixit sacro decoratus honore,
Cujus in officio sedulus usque fuit.
O felix claros patriae qui vidit honores!
Illius ast cladem cernere non voluit.
Dum nullam potuit nostris adhibere medelam
Iltace malis; subito migrat ad astra poli.³⁾

Iată câteva specimene din poezia primului umanist român, care cu două secole înainte de Cantemir, ajunsese să umple Europa cu faima sa într'adevăr iată ce scrie în

¹⁾ v. Kazy, op. cit., pag. 58.

²⁾ v. Kazy, op. cit., pag. 59.

³⁾ v. Kazy, op. cit., pag. 66—67. Iată și traducerea acestui text:

Zace în urna cea rece de-acei închis Brodaricus
Cărula nume și rang mândrul Brașov(?) îi dădu.
Febus cât timp din văzduh lumina-va văzduhul eteric,
Luna cât timp va goni desu'nunerec din cer,
Deșnică fi-va virtutea lui Ștefan și-a sa 'nvățătură,
Cinstea-i, cucernicu-i gând, cât și enlavia sa,
Impodobit fu în viață cu titlul cel sfânt de episcop,
Slujbă în care mereu neostenit se-arătă.
El fericit că văsu ale patriei timpuri de glori,
N'a mai voit a vedea eum în ruină căzu.
Și, neputând a găsi un leac pentru-a patriei sale
Marl suferințe, porni înspre ceresul locaș.

dedicația pe care i-o închină, acel Ioannes Cynclus, în cartea pomenită mai sus: „Dar în afară de aceasta (de nașterea lui ilustră. N. A.) și mai presus de aceste lucruri, este faptul că nici în Belgia, nici la Elvețienii noștri, nici în Italia, și nici chiar în Franța, nu există un om cât de cât cult, care să nu fi auzit cum sunt slăvite fără rezervă virtuțile tale, știința ta, darnica ta dragoste față de literați și osteneala ce ți-o dai de a-i ajuta și de a-i încuraja“.¹⁾

Cât despre poezia lui, sentința pe care a dat-o un Kollany, trebuie refăcută cu desăvârșire, când vom cunoaște mai pe larg materialul pe care-l bănuim bogat mai presus de orice așteptare. La urma-urmei dela el nici nu puteam aștepta prea multă bunăvoință pentru Olahus, care, cu toate extraordinarele lui merite pentru cultura și viața religioasă a Ungariei, tot un valah rămânea. Nu oare episcopul F. Forgach din Oradea, pe care Olahus îl ajutase să învețe carte și căruta îl lăsase prin testament un semn al afecțiunii sale, s'a ridicat printre cei dintâi să spue despre vechitul său binefăcător, că era „sordidissime loco natus“, venal și un ambițios vulgar?²⁾

ST. BEZDECHI

BCU Cluj / Central University Library Cluj

¹⁾ Uj Magyar Museum. Op. cit. pag. 282.

²⁾ F. Forgach: De statu reipublicae Hungaricae, pag. 317 și 69.

In slujbă nouă.

Pe la cinci jumătate ciocăni în ușa cancelariei parohiale diacul Precupaș, om pușintel la trup, tute la mișcări, cu fruntea brăzdată, cu ochi mici, neliniștiți, cu părul ca lâna seacă, tușinată. Purta cisme și un cojocel zmolit de multa întrebuințare.

— Ei, părințele, nu ți-am spus eu, începu el intrând în cancelarie și punându-și cu îndrăzneală căciula pe divanul verde de lângă fereastră. Iși frecă, mulțumit, mâinile.

— Ger cumplit afară! zise el și se lăsă pe un scaun lângă masă, în fața lui Dumitru.

— O să avem o Bobotează să 'nghețe mățăuzu, adause îndată, umblând în buzunarul cojociței după tabachieră.

— Bine, dicece, ce vești aduci?

— Vești bune, părințele. Așa cum ți-am spus când ai venit la noi. La bună vreme ai *chicat* în Broșteni. Ei, trei săptămâni din postul Crăciunului, calea-valea, nu numără, dar' de-acum, să te ții! Suntem azi abea la trei zile după Crăciun? Suntem! Și, iată, îndată îți vor chica două perechi pentru cununie. E adevărat că puteau veni din serbători, dar oamenii se codesc, se imble. „Las' să nu fim noi cei dintâi“. Ș'apoi nu-ți cunosc încă nici felul dumni-tate. Dar, de-acum, începutul s'a făcut. Cei mulți înainte. Eu socotesc să avem până la optsprezece cununii în dulcele ăsta. Mai e apoi Boboteaza... Cunosc eu! Deaceea spuneam: la vreme potrivită ai venit. Dacă amâni până la Paști cu ce te alegeai? Cu trudă multă și ispravă puțină. Spovedanii și iar spovedanii și folosul? Un ban ruginit de cap de om, ba, dacă nu-i fi eu băgare da seamă, îți lasă și bani cari nu mai umblă.

În vremea cât vorbi diacul Precupaș își răsuci țigara, o aprinse și fumul cel dintâi îl trase atât de adânc încât puțin fu respirat în aște subțiri și fără culoare.

— Ei bine, diece. cine face începutul? De unde ști?

— Dacă i-am lăsat peste drum, la crâșma lui Todica!

— Și fi-au spus dumnitale că vin la contract?

— Cum să nu-mi spună! Se mai ceartă încă, dar cred că vor cădea în grabă la învoială.

Preotul îl privi uitit:

— Cum se ceartă dacă vin la bunăînvoire? N'au avut vreme să se înțeleagă pân' acum?

— S'au înțeles ei, dar ști dumneata, mai iasă în cale câte-o crântiță. — Uite ce voiam să-ți spun, părinte Dumitre. Ți-am mai pomenit, dar mă gândiam să nu-ți ufi. Pentru slujirea cununiei în biserică, să le spui Sfinția ta că-i poruncă și rânduiala nouă: diacul în loc de un leu să capete doi. Ce-i un leu, păcatele mele? Să le spui la cei dintâi, că din ei va ști repede tot satul, rânduiala cea nouă. Ai putea și Sfinția ta să te urci dela zece la cincisprezece lei. Ce preț mai are azi banul? Nu vei uita să le spui?

— Nu, diece, fi liniștit de pe partea dumnitale. Ți-am jăgăduit și cred că cererea e și îndreptățită.

— D'apoi cum n'ar fi?

Și diacul se ridică vesel, strânse mâna preotului, își infundă în cap căciula rotată.

— Acușica chică! Numai cât nu-i vezi. De certat se mai ceartă ei, de, ca omu când intră la treabă mare. Da' să nu ufi părințele, rânduiala nouă dela vlădicie.

Diacul teși; pe zăpada din curte pașii lui cântau repede, mărunț.

Dumitru, cât ce se închise ușa, zvâcnii dela masă, deschise un dulap cu cărți, scoase, dintr'o ochire „Dreptul canonic“, frunzări la rezezeală, se opri la cununie, logodnă, contract de bunăînvoire...

Încă din serbătorile Crăciunului își recapitulă cunoștințele și acum, în pragul faptel, simțea nevoia să și le împrăspăteze din nou. Era întâia slujbă de felul ăsta, cea care se anunța. Cel puțin teoria s'o cunoască bine. Datoria lui, că, încolo, de multeori cartea nu se potrivește cu viața. Asta o experiase și până acum, deși era de așa puțină vreme preot. Nu s'a neurecat la utrenie în întâia zi de Crăciun, când diacul Precupaș, sări tot câte două și trei catavasii?

Ceace-l punea pe gânduri nu erau procesele verbale, formalitățile scripturistice; dar în „Drept“ se stăruta cu multă insistență asupra examenului la care trebuiau supuși mirii. Cunoștința lucrărilor principale din credință și a rugăciunilor era desigur partea cea mai ușoară din

examen. Cine nu știa ocinașele de frunte și ceva despre Dumnezeu în Troiță și mântuirea prin Fiul? Dar cum va descoase pe miri în ce privește însăși esența tainei căsătoriei: desăvârșita libertate în hotărîrea ce și-au luat? Aici trebuia cercetare isteasă, cuminte, stăruitoare, pentru că lipsa acestei libertăți este recunoscută și în Dreptul bisericesc între piedecile dărmătoare de căsătorie. Datoria lui de preot era să împiedice căsătoria în silă, să nu îngăduie oamenilor să-și bată joc de tainele sfinte.

Dumitru era cu gândul la întrebările ce le va pune, dar cu urechea mereu la pândă: nu s'aude nimic în curte pe zăpadă? Nu-i spusese diacul cu vin îndată? De ce întârziu?

Dar' când orniceul din părete bătu șase și glasul metallic se stinse, se auziră pași mulți în curte, apoi în grabă tropot greu, scuturat de picioare, în veranda asfaltată.

Ținărului preot îi svâcnî inima. Inchise Dreptul canonic și, c'o mână răzimată de masă, aștepta. Dar oamenii nu intrară. Din verandă pătrundeau șoapte, uneori vorbe mai deslușite. Auzi chiar o vorbă de glumă, cam tare. Deodată, deslușit limpede:

— Măi vecine, măi Petre, nu fi tu a' dracului! Dă-i și locșorul din curmătură. Iată, suntem la ușa popii. O fi frumos să ne întoarcem fără a-i fi călecat pragul?

Urmează șoapte nedeslușite, ca o frământare. Apoi vorbele:

— Ascultă, Dinule, o vorbă ca o sută! Ne-am înțeles omenește, ori ba? Spune, să știu!

Celalalt nu răspunse. Câteva glasuri streine se ridicară.

— Nu fiți copii!

— Ce, iar începeți? Par'că la crăsmă s'a hotărît să nu se mai pomenească nimic de locul din curmătură?

Urmă o tăcere grea.

Apoi glasul care vorbi întâi:

— Bine! Să nu se mai pomenească! Dar să ști că-ți rămâne pe suflet, Dinule. Venta aproape de tot de locul ce l-i dau lui Ion.

— Ți-am mai spus, se ridică glasul lui Dinu, ce am dat acum, am dat de veci, dar n'am dat tot. Să vedem întâi cum se vor înțelege *cochiii*.

Preotul se gândea: „Și înteg târgul ăsta în fața mirilor“, când auzi că afară se bate tare palma și numai decât ciocăntă la ușe.

Intrară toți șase: mirii, tătăni lor și câte doi martori de fiecare mire.

— Iacă, părinte, cu tinerii ăştia. I-am da la brazda creştinească, zise unul din părinţi.

Dumitru le ţinu o scurtă cuvântare despre sfinţenia căsătoriei, despre sloboda alegere a tinerilor, despre neputinţa de-a o mai desface dacă e încheiată din sloboda voinţă a tinerilor. „Deaceea zice: Şi va lăsa omul pe tatăl său şi pe mamă-sa şi se va alipi de muerea sa“. Deci bine să vă însemnaţi în cap: părinţii nu pot sili pe copii la o căsătorie pe care nu o volesc, care nu-i din dragoste; dacă-i silesc, păcat de moarte săvârşesc, iar căsătoria ce se face aşa, nu-i căsătorie, ci alt păcat. Bine să-şi însemneze şi martorii. Ei sunt chemaţi să ştie dacă e silă sau din bunăvoie. Şi toţi veţi răspunde sub jurământ, unul câte unul, înaintea mea la întrebările pe care Sfânta Măică Biserică ne porunceşte să le punem cu acest prilej.

Aşa sfârşi tînărul preot învăţătura, apoi reţinu pe mire, şi pe ceilalţi îi scoase în verandă. Întrebările începură pe-un glas mai coborît, răspunsurile se acomodară.

Mirele era un flăcău mai toamnătic, întors de vreo trei ani dela armată. Era negricios, c'o mustaţă neagră, groasă. Colţul stîng al gurei era puţin stricat, — un semn de arsură veche. Ochii viol, pătmaşi, neastâmpăraşi.

— Dumneata eşti Ion Boariu?

— Noi suntem, părinte.

— Ai umblat la şcoală?

— Puţin, vreo jumătate de an. Dezi că aveau lipsă de mine la oi, că pe vremea aceea şineau ai noştri oi multe.

— Hm! Nu-i frumos pentru o familie bogată! Atunci nu vei şti nici ocinaşile toate.

— Care ocinaşi, părinte?

— Tatăl nostru, Născătoarea, împărate ceresc.

— Cum să nu le ştiu! Da' ştiu încă vr'o cincî *ingerei*, şi Credeu şi zece porunci şi şapte taine.

— Se poate?

— Păi, muma-i biserică tare.

— Şi cunoşti şi de sfânta Troiţă şi de Hristos izbăvitorul?

— Cunosc, da. Ştiu şi rugăciunea „Prea sfântă Troiţă milueşte-ne pe noi, Doamne“.

— Ei las, văd că şti. Iată de ce întreb: căsătoria e taină pentru creştini. Dacă le şti toate aceste şi crezi în Dumnezeu, tmi vei spune cu mâna pe sfânta cruce (şi preotul îi întinse crucea înainte). — Ţi place fata? Ți-e drag de ea?

Ochii lui Ion clipiră. În aceeaşi vreme se desvăliră buzele într'un zimbet larg.

— Mi-e dragă. E doar' fata cea mai frumoasă din sat.
— Și vrei să o iei de soție din voie slobodă? Nu te silesc părinții, rudentile...

Zimbetul mirelui îl opriră lui Dumitru întrebările pe buze. El o lua după tipic, deși, de când văzu mireasa știa că întrebările astea nu mai e cu rost să fie puse mirelui.

— De ce să mă silească, părinte? Fata are și un strop de avere. Apoi sunt om de douăzeci și șapte de ani. Cine m'ar putea sili? Nu, părinte, pricep eu cum vine vorba! Nu-i nici o silă.

— Dar din partea ei?

— Adică...

— Vreau să spun, pe ea n'o silesc părinții?

Flăcăul tăcu o clipă.

— De, cu știința mea, n'o silesc. Vei întreba-o, Sfinția ta.

— Și, vă iubiți? Vreau să zic, stați de mult de vorbă?

— Dela prinderea postului.

— Stați serile, în porțiță? (În gândul lui, Dumitru se felicita că-i știe pune întrebări iscusite, deși era neliniștit. De cum văzu o întârziere în răspuns, de îndată ce se gândi să pună alătura pe față de flăcău, el bănuia că fata nu se mărită fără silă. Flăcăul e voinic, avut, dar uite, vorbind, cum îl pocește arsura cea din față! Și ochii umblători și parcă tot a lăcomie!)

— Nu stăm, că-i ger părinte. Mai povestim în casă, la vatră.

— Și, cum să-ți spun, ai sărutat-o vr'odată? Ai strâns-o în brațe? („Întreb asta, își zise Dumitru, pentru că fata dacă se lasă sărutată, e semn că se învoește și ea, că nu-i urf, nici nesuferit viitorul bărbat“.) Bagă de seamă, ești cu mâna pe cruce!

Mirele se uită la lemnul sfințit, la mâna lui care îl atingează. Zise.

— Am încercat, dar nu se lasă! E o fată foarte rușinoasă, părinte! Și apoi cred că-i frică și de mamică-sa.

Dumitru avu un fior: Să crezi c'o silesc pe fată. Apoi tare:

— Tu nu poți lua de nevastă o fată pe care o silesc părinții, bagă bine de seamă, nu-ți umplea sufletul de păcat.

Flăcăul cel tomnatie se întunecă.

— Întreabă-o părinte, eu nu vreau s'o iau cu sila. De ce s'o iau? Nu-s destule fete 'n sat? Și mai găzdace decât ea. Am mărturisit pentru mine. Pentru ea, — aci e dânsa și tată-so!

Cei de-afară, din verandă, începură de mult să tușească și să tropote din picioare. Semn de nerăbdare și de ger. Dumitru crezu că-i bine să-l elibereze și să introducă mireasa.

Fata intră cu obraji înfloriți de frigul de-afară. Era înaltă, subțirică, cu ochi albaștri, cu pelița fină, cu o frunte luminoasă. Se vedea crudă încă, să fi tot avut optsprezece ani.

Dumitru începu cu obișnuite întrebări. Dar' tot ce privea credința, se cuprindea în răspunsul întâi dat de mireasă. — Știu carte și am Acaftisi, părinte. La biserică din el citesc.

Preotul păru încântat, mi se pare nu numai de răspuns, ci și din pricina contemplării acestui chip frumos.

— Foarte bine, Veronico. Așa te chiamă, nu?

— Veronica Pascu.

— Bun. Foarte bine că ai o carte de rugăciuni. Dar acum, să trecem la ce este mai însemnat. Iată, aici pe masă, sfânta cruce. Dei atinge-o cu mâna și vei răspunde drept la întrebările Sfintei Maicii Bisercii.

Fata privi întins, cu sfială, la cruce, dar n'o atinse.

— Ai venit pentru căsătorie, nu-i așa?

— Da.

— Pentru cununia cu Ion Boartu?

— Așa e părinte!

Preotul văzu că Veronica nu atinse crucea, dar nu-i zise nimic, se făcu a nu lua seama.

— Ști tu ce e căsătoria? Pari tinerică de tot!

Fata își plecă privirile în pământ.

— Ce să știu părinte, începu ea, cu glasul scăzut...

Eu n'am vrut să mă mărit.

— N'ai vrut să te măriți cu Ion Boartu?

— Nici cu el, nici cu altul încă. Mi se părea că mai am vreme, că nu-i nici o grabă. Da' maica zice că-i mai bine acum.

— Pentrucă te-a cerut a Boarului?

— Da, zice că-i avut, și din oameni.

— Fericirea în căsătorie nu se face din bogăție, Veronico!

— Par'că eu nu știu? Nu-i spun și eu tot așa mamii și tatii?

— Și bădiclei?

— Și, vezi bine, că acum stărue și dumnealui. L-a luat măicuța de pe picioare!

— L-a luat de pe picioare!

— Păi da; să vezi. La început fata n'a vrut să audă: Găzdaci ar fi ei și harnici, dar vișă cam peștișă la mațe.

— Oameni răi, va să zică!

— Ba tata, la început și spunea mamei: Nu-i potrivit cu Vironica noastră. E prea bătrân. Și apoi mai are și semnul ăla în obraz. Nu-mi plac oamenii însemnați. Da nu-i semn din naștere, zicea mama, e locul unei arsuri de când a fost copil mic.

Preotul se simți îndușat, de-odată.

— Vironico, poți tu spune astea cu mâna pe cruce?

Fata ridică ochii și fără nici o vorbă atinse lemnul blagoslovit și nu-și mai retrase mâna.

Dumitru tăcu un restimp privind la fată. Imbușorarea frigului dispăruse din obrazi; acum erau albi, pătrunși de-o ușoară înflorire.

Neliniștea tinărului preot începu să treacă în revoltă. Aducându-și aminte de mire, punându-l lângă Vironica, vedea că nu-i nici o potrivire. Și, tată, fata mărturisea: O sileau părinții! Ea nici nu se gândise încă la măritiș... Dar putea el să-și înceapă slujba preotească printr'o căsătorie ca asta? Nu era datoria lui să o oprească? Era nevoie însă să mai adune elemente de judecată. Așa spunea și la „Dreptul canonic“.

— Ascultă, Vironico, începu el, de când vă cunoașteți?

— De mult, Sfinția ta; suntem doar dintr'un sat și locuim pe aceeași uliță, răspunse fata, luând mâna de pe cruce și punându-o din nou.

— Nu așa, Vironico! De când stați în vorbă?

— D'apoi el de multă vreme mă urmărea cu ochii și îmi așinea cărarea, — de vr'o doi ani. Da' am fugit mereu de el, îl înecunjuram. Apoi, de când s'a lăsat postu Crăciunului, a început să vină pe la noi.

— Și, n'ai simțit nici o atragere către el?

Fata nu răspunse, dar privirile ei se întunecară.

— Nu ți-a vorbit? N'a încercat să-ți câștige inima?

Vironica ridică capul, lăsă crucea.

— Nu știu de ce-mi pune părintele întrebări de astea!

Preotul se simți strâmtorat și judeca în gândul său cu asprime îndrumările din Dreptul canonic: nu se potrivește la ori ce om, și în ori ce împrejurări. Dar repede își reveni: cartea nu greșește, dar experiența va desăârși-o!

— Întreb, copila mea, pentru că nu te poți căsători cu un om pe care nu-l iubești.

— Dacă vor părinții...

— Pot voi! Sila lor nu poate fi atât de tare încât să ne batem joc de cele sfinte. De aceea te întreb: N'a cercat el să se apropie de tine, și tu n'ai simțit nimic pentru el?

— Ba am simțit! zise fata, înălțând drept capul.

— Și ce-ai simțit, fătul meu?

Vironica răspunse nestingherită.

— Silă am simțit, părinte, ba mai mult, un fel de scârbă.

Dumitru o privi de-odată foarte atent:

— Scârbă zici?

— Da! Că prin casă, prin tindă mai ales, era tot după mine. Și-i luminau ochii ca la un drac. Era lacom...

— Cum spus? Lacom?

— Apoi da! Mereu să îmbulzea în mine, și trebuia să-mi adun toate puterile să-l îniept la o parte. Și sufla ca un folu din covăcie! Nu-s învățată așa, părinte. Cu Niculiță ne țineam numai de mână, de câte-un deget.

Preotul avu o tresărire.

— Care Niculiță?

Vironica se roși toată și-și plecă ochii în pământ.

După un răstimp de tăcere preotul zise:

— Înțeleg, copila mea! Acum știu că numai de silă te măriși. Dar nu vă voiu cununa! O să dreg eu ceea ce strică părinții. Iată pentru ce a fost nevoie să te întreb amănunțit. Biserica nu sfințește cununii silite. Poți fi liniștită, copila mea! Acum tești și să veniți cu toții. Nu mai e lipsă de întrebări. O să sfârșim repede.

Vironica nu se mișcă, ci se albea tot mai tare. De odată se dete înapoi, se lipi de perete.

— Să nu le sput, părinte, pentru numele lui Dumnezeu. Trebuie să mă mărit!

Dumitru, uitit de întorsătura asta, o luă de mână.

— Dar, dacă nu le spun, ești pierdută. Unde mai put că nu-i căsătorie adevărată.

— Să nu le sput, părinte, că mă omoară mama!

Și fata, cu spăima în priviri, tremură.

Dumitru era prost.

— Dar pentru tine fac, copila mea, pentru fetele ta.

— Nu părinte, s'a isprăvit, trebuie să mă cunun. E lucru hotărât! Am încercat eu să mă împotrivesc, mai ales până când tata era de partea mea. Dar acum! S'au și înțeles din toate: pământ, uțe, casă. Nu se mai poate opri un lucru hotărât. M'am gândit și eu cum spunea mama: mă voiu obținut cu el.

Preotul rămase nedumerit.

— Adică te-ai răzgândit?

— Doamne, părinte, dar nu trebuie să ascuți și de părinți? Nu-s ei mai cuminți decât noi? Nu ne vor ei binele?

Dumitru se mânie.

— Ascultă, fată, vorbește limpede! Nu-mi spune mie vorbele cu care te îndeamnă părinții. Tu hotărăști dacă mergi la altar sau nu. Nu ei vor trăi cu Ion, ei tu.

Dironica rămase tăcută; tot înoda și desnoda un colț de batistă.

— Apoi, vom trăi cum va ajuta Dumnezeu, părinte.

— Dar Dumnezeu nu ajută unde nu-i dragoste. Și, de-odată se hotărăi să faci ultima încercare. Dar cu Niculiță ce va fi? El ce va zice?

Fata se roși din nou și privi în pământ.

— Nu va zice nimic, că nu-i acasă!

— Dar unde e?

— La armată, la Bălgărad.

— Și când se va întoarce?

Fata tăcu, oftă din adânc.

— Dumnezeu să-i poarte de grijă! Mama nu vrea să-l aștept. Va înțelege și el. În lumea asta, părinte, puține se întâmplă după voia noastră. Și totuși trebuie să se întâmple. Așa e scris.

Tânărul preot o privi cu băgare de seamă. "Cuvintele din urmă păru că o îmbătrâniră cu ani. Nu mai era fata de mai înainte.

— Eu o să-mi fac datoria până la sfârșit. Nu pot să vă cunun. Și sunt silit să le spun și celor de afară.

— Să nu faci, părinte! zise fata cu hotărâre acum. Dacă spui, eu voi zice că nu-i așa. Nu mă pot întoarce acasă, altfel! Nici nu vreau să fiu de râsul lumii, să mi se spună că ne-am întors dela popa, care nu vrea să ne facă învoirea. Apoi flăcăul e avut, nu bea, nu-i certăreț.

— Dar ce-ai spus cu mâna pe cruce?

— Ceea ce am spus era pentru dumneata și pentru Dumnezeu. Noi oamenii facem cum putem, așa spune și tata acum. Lui Niculiță Dumnezeu să-i dea bine. Ce să facem, dacă așa ni-e scris?

Multă vreme în odate fu liniște deplină. Preotul simți cum se năruie în el o lume întreagă. Ce-i cartea și ce-i vieața! Acum poștește și nu lega o căsătorie, convins că se face cu silirea miresei! Sufletul lui se frământa între milă și revoltă. Și sbicea mereu cu batista sudoarea de pe frunte.

— Fie voia ta, Vironico! N'am să le spun nimic. Dar eu nu-mi iau păcatul pe suflet. Ți-am spus tot ce trebuie.

— Nici eu nu mi-l iau părinte. Mama va răspunde. Dar ce să facem, dacă așa e scris?

* * *

Intrară cei de-afară cu toți. După tipic, preotul știu că trebuie să asculte deosebit și pe cei doi părinți, și pe martori. Dar simți în suflet o desiluzie amară. „Ce să-l mai ascult? El fac târg, nu se pregătesc pentru o taină a bisericii. Of, părinte Septimie, unde ești acum să vezi „cazul“ și să-l descureci!“ (El se gândi la profesorul lui de Drept canonic, mare cazuist și isteț foarte în soluții.)

Le puse, deci, întrebările aici, în fața tuturor, mai întâi părinților, apoi martorilor. Întrebarea dintâi întârzie puțin, fiindcă Dumitru întâlni privirile mirelui; se uita la el cu dușmănie, par'că simțise ce-l pregătea preotul. Dar se mai poate să-l fi privit cu ochii încărecați de patimă și din motivul că preotul șopti din cale afară prea mult cu Dironica! Lângă ușa, el trăsese mereu cu urechea, dar cuvintele nu le putu auzi.

— De, părinte, cu voia lui, răspunse tatăl mirelui; cine ar mai putea sili pe-un om mare?

— Cu voia ei și cu sfatul nostru, părinte, răspunse la rândul lui, tatăl miresei. Copiii trebuiesc povățuiți.

— Numai minte să le dea Dumnezeu, zise unul dintre martori. Avere este, sănătoși sunt, harnici sunt.

Preotul puse pe miri să repete încă odată învotala în fața tuturor, să dea mâna, și scârbît, lucru mare, scoase matriculele, protocoalele, hârtia, și se apucă să facă scrisorile.

Erau multe date de căutat, multe rubrici de umplut, iar destuzia, tulburarea sufletească, fi îngreunară munca și-l zăpăciră. Se trezea căutând data de naștere a părinților în matricula morților, cea de cununie, într'a boteșilor, — umplea greșit rubricile în protocoale, în formulele tipărite pentru contractul de bunăînvoire. Era nevoie să știe anul nașterii și cununiei părinților, anul nașterii, cu luna și ziua, a mirilor.

Căutarea în matricule nu-i fu niciodată așa chinuitoare.

Mai mult de-o jumătate de ceas trecu până isprăvi hârtiile gata de iscălit.

După ce iscălită cu toții, unul din martori luă de după cap plosca cu vin. Părintele trebui să ureze întâi și să închine. Apoi închinarea pe rând, și, după ce tatăl mirelui lăsă banii pe masă, eștră cu toții.

* * *

Dumitru rămase privind cu dușmănie la „Dreptul canonic“. Ce folos că-l învățase un an întreg? Ce folos că-l răsfol de curând, pentru a-și împrosopăta cunoștințele? Iată ce-i arată viața! Dar viața, așa cum este, poate fi încadrată în dogma și învățătura creștină? Taina căsătoriei nu

o schimbă oamenii într'o târguală rușinoasă și cu sentimentele și cu cele materiale, chiar aici, la țară, unde i s'a tot spus, în cei patru ani de seminar, că stăpânesc moravuri patriarhale? Ce poate el ajuta? Cum să apere Talaa sfântă?

Avea muștrări de conștiință. Trebuia să descopere tot ce i-a încredințat fata. Dar dacă ea tăgăduia? În sfârșit cine răspunde pentru toate acestea? Ce păgânătate!

Dar un îndesat ciocănit în ușe îl trezi din visarea lui. Iși aduse aminte că diacul i-a spus că două perechi vin în sara asta.

În verandă se auzea tropot de cisme mai puține decât înainte. Și într'adevăr în cancelaria parohială nu intrară decât patru inși.

— Bună seara! Da-s mulți afară, părințele.

Preotul se uită la ei uitit. Ce voiau? Nu puteau fi pentru cununie. Atât femeia, cât și cei trei bărbați, erau oameni bătrâni, cu obrazii încrețiți, cu părul sur.

— Cu ce vă pot sluji, creștini dumneavoastră?

— D'apoi nu v'a spus diacul? Întrebă unul dintre țărani, învârtindu-și căciula în mână.

Dumitru tresări:

— Cum? Dumneavoastră sunteți pentru cununie?

— Noi am fi, zise acelaș român. Adică dumnealui, — și arată cu degetul pe bătrânul care rămăsese mai la coadă, lângă ușă. Dumnealui și femeia asta.

Femeii abea i se vedea nasul și o dungă de obraz din năframa mare de lână cu care era îmbrobodită.

— De, noi am fi, părinte, păcatele noastre, zise bătrânul de lângă ușe, înaintând un pas.

Femeea se uita mereu într'un colț de odaie.

— Dumneavoastră! oftă preotul, neputându-și ascunde un oftat.

— Sânt văduvi, părinte, intervi unul din cei doi martori. Sânt văduvi și ar voi să-și strângă subț un acoperis sărăcia și nevoile. De, trăim zile grele!

— Da, am vrea să fim pe lege, zise mirele, mai înaintând un pas.

— Cum, pe lege? întrebă Dumitru.

— Să fie cu tertare, începuseră același martor, dumnealor au trăit laolaltă de cinci ani. Și cum sunt bătrâni, se tem să nu-i apuce moartea așa.

— Tomna! făcu mirele. Să nu ne apuce moartea nelegiuți.

Bătrânica tăcea și privea întins în colțul acela al odăii. Părea că descoperise ceva de mare preț și nu-și mai putea lua ochii.

— Văduvi amândoi, părinte, se mestecă în vorbă și celalalt martor care nu-și deschise gura până acum.

— De zece, zise mirele.

— Ba io de cincisprezece, spuse ușurel bătrânica. Preotul păru surprins că o aude vorbind.

— Păi, bine, nu vă puteați cununa înainte cu zece ani? întrebă Dumitru, cu vocea înăspriță de-odată. Nu putea suferi în sat trai fără cununie; așa învățase, așa-i intrase în sânge.

Bătrânica ridică dintr'un umăr.

— Dezi că nu, răspunse mirele.

— Au fost niște încercături cu moștenirea, părințele. Fictorii dumniului, — și-l arată pe mire, — voiau să-i ia tot, cică averea ar fi fost dela mama lor. Iar dumneai, cât ce i-a murit bărbatul, a fost dusă în judecăți de un vecin, tot pentru pământ. Și s'o legiuit ani până s'o limpezit.

— Treisprezece ai și jumătate, se auzi ușurel în odate. Preotul se uimi din nou: ea vorbise, mireasa? Părea țepănă, fără gând la ce se vorbește în jurul ei.

— I-o jumultit procatării, părințele. Și acum, cu ce le-a mai rămas, vor să-și înnoade sărăcia, spuse martorul mai vorbăreț.

— Dar, bine, de ce nu s'au cununat baremi după ce s'a isprăvit judecata? De cinci ani trăiți ca păgânii, adause el, uitându-se la cei doi. Nu v'ați temut de păcat?

— Ba, temut, spuse bătrânelul.

Mireasa se mulțumi să înalțe din umăr.

— Ați trăit, ca bărbat cu mutere, vreme de cinci ani fără cununie. Înțelegeți nelegiuirea cea...

Dar vorba-i fu oprită de un gest al mirelui. El ridică stânga în aer și o lăsă să cadă a pagubă.

— Sănătate 'n straiță! oftă el.

Dumitru îl privi nedumerit.

— D'apoi, despre nelegiuire, părințele! Nu mai sântem noi harnici pentru asta!

— Ce-o fost verde s'o uscat, ce-o fost dulce s'o păpat, măcină repede, bătrânica, despăturându-și buzele vechi, vinești.

— Iacă, s'o adunaț și ei să-și înnoade sărăcia. Amândoi două nevoi, vorba cântecului, părințele, zise martorul scump la vorbă.

— Ce păcate să mai facă?! zise celalalt martor. Da' vorba e că nu mai pot rămânea așa. Sunt e'un picior în groapă. Legea-i lege și trebuie cinstită, drăguța!

Preotul tăcu un răstimp, încureat. Ce să facă? Ce să-i întrebe? N'ar fi ridicol să înceapă după tipic? Dar' nu era o batjocură a căsătoriei să o ceară niște dărâmături de oameni? Cum va putea, luându-le cununile de pe cap, să spună: „Iară tu, mireasă, să te înmulțești ca Rachila...“? Nu! Ar fi o blasfemie! Și totuși: după canoane nu le putea opri căsătoria!

Mirele, dela o vreme, tot muta din picioare și privea îngrijorat prin odale. Într'un târziu bătrânica îl privi cu coada ochiului, — și ea părea îngrijorată.

— Ne-am grăbi părințele, să nu ne fete vaca! zise el, frământat de neliniște.

Preotul nu înțelese.

— Poate fată în lasară, ori la noapte și n'avem pe nime acasă, adause bătrânul.

— Și-i tare grea, săraca de ea, zise mireasa, hotărâtă însfârșit să-și desfacă privirea din colțul acela.

— Au dreptate oamenii, și fată greu. Știu, că suntem vecini, întări martorul mai vorbăreț.

Lui Dumitru îi veni să se apuce cu mâinile de păr. Iată ce i dat să audă în preajma încheerii unui contract de căsătorie! Desigur că cei cari scriu cărțile nu cunosc viața, nu știu nimic.

Să-i mai întrebe dacă de bunăvoie se căsătoresc? După puțină gândire se hotărî să nu-i mai întrebe nimic și să le facă hârtiile. Trebuia să le caute anul nașterii, anul morții foștilor tovarăși de viață și cercetarea mergea în silă. Nici unul din miri nu-și aducea aminte exact de câți ani erau. Spuneau un an; Dumitru căuta matricula, — : nimic. Alt an, tot așa! Se amestecau în vorbă și cei doi martori. Dădeau și ei cu socoteala. Tot nimic! Mirii începură să se neliniștească din nou.

— Dar' dacă nu sunteți trecuți la carte? Aici sunteți botezați? întrebă popa plin de năduf, în brațe cu matricule vechi, tot alegând și răsfoind.

— Aici, părințele! Da-i mare poznă că nu se află! Popa cel bătrân găsea ușor. Numa' punea deștu! zise mirele.

În sfârșit, transpirat tot, încredunțat și năcăjlit, Dumitru află ce căută și le făcu hârtiile. De iscălit nici unul din cei patru nu știau. Totuși trebuiră să mai aducă doi martori din crâșma de peste drum. Așa cerea legea...

Când puse bătrânul banii pe masă, preotul văzu cu cinci lei mai mult.

— Ȑștia, — ce-i cu ei? întrebă Dumitru.

Mitrele nu răspunse. In locul lui vorbi martorul cel mai îndrăzneș, plecându-se la urechea popii:

— Sunt pentru strigări, părințele. Plătește strigările, să nu le mai faci în biserică. Vezi, dumneata, sunt văcuști de ani și n'ar mai vrea să-i spu! în biserică. Cam vine cu rușine, Sfinția ta, să erteați.

* * *

Seara, pe la opt ceasuri, părintele Dumitru, teși din cancelaria parohială, ștergându-se de sudoarea care-i imbrobona fruntea, leși pufnind ca de mare silă și osteneală, cu privirile împungace, cu fața răvășită. Intrase la șase și abea acum isprăvi.

Prin curtea parohială se auzea încă scârțăitul zăpezii înghețate, sub! pași. In curând scârțăi portița în țifinile neunse și cântecul zăpezii, după ce se opri pe-o clipă, se auzea acum pe drum la vale.

Părintele Dumitru se opri în verandă, ascultă pașii tot mai îndepărtați, apoi, mai liniștit, intră în bucătărie.

Preuteasa îl aștepta de-un ceas cu cina.

— In sfârșit! oftă ea ușurată și se grăbi să-i pună mâncarea înainte. Dar bine, dragul meu, în atâta vreme puteai să logodești zece perechi. M'am uitat bine: n'au fost decât două! Unde o să ajungi când vei avea cinci ori mai multe?

— Două, da! Dar' să vezi... E ceva de neînchipuit. Ascultă-mă pe mine, Emilio, ăștia-s păgâni! Pe onoarea mea că sunt păgâni.

Preuteasa îl văzu răzvrătit și zimbi. li trecu necazul că preotul o făcu să aștepte atâta cu cina: când se încrunta, Dumitru părea mai bărbat. l se ridica o cută între sprâncene și ochii lui suri aveau priviri tari. Linile do-moale ale feței se încărcău de energie. Gura se strângea nișel.

— Ei, păgâni, amarul lor! Nu ești tu obișnuit cu ei. E înfăta logodnă pe care o faci. Și apoi oamenii nu-s nici odată așa cum îi învești din carte. Știu eu dela tata.

Dumitru mănecă tăcut. Neliniștea părea că-i răscolise și măruntaele și acum, că isprăvise cu păgânii, părea că se deschid deșerturi adânci în el.

Eraa tineri, căsătorii abea de-o jumătate de an. In curând începură să povestească vesel.

Dar după cină Dumitru intră din nou în cancelarie, să mai cerceteze odată hârțile făcute cu cele două perechi, contractele de bunăînvoire — aceasta era logodna

în partea ei scripturistică, de acte. Cea bisericească se făcea, după datina satului, odată cu cununia, în lăcașul Domnului.

După ce le cercetă din fir în păr, — numele mirilor, a părinților, a martorilor, cu datele nașterii la toți, cu iscălituri, cu textul scris de ei, — nu află nici o greșală, nici o lipsă. Această constatare îl mulțumii. Dar cum sta la masă cu capul răzimat în mână, privind hârtiile, văzu din nou toată scena ce se desfășură în cancelaria parohială, între șase și opt.

Și, după ce vreme îndelungată se gândi la tot ce se petrecu, simți o desluzie amară, care abea într'un tâziu fu îndulcită de-un simțământ de milă pentru neputința omească.

I. AGÂRBICEANU.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cântecul Primăverii.

(După un poet englez anonim din sec. XIII.)

*Iubire-aduse primăvara
Și fericire 'n toată țara
Cu cântece și flori,
De ghiociei smălțată-i calea,
De ciocârlii răsună vaea
Și de priveghitori,
Mierloiul însă le întrece,
Trecută este iarna rece
Cu vânt și cu flori,
Și toate sunt cu voie bună
Pădurea 'ntreagă-acum răsună
De cântecele lor.
Și fetele sunt bucuroase
Și mândre că-s așa frumoase
De una mi-e dor mie,
De n'oi avea a ei iubire
Eu nu știu altă fericire,
M'oi duce în pustie.*

Traducere în formă originală de **P. GRIMM.**

Iluminare...

Lăsați sclipind în urmă pragurile,
La toată casa râdă steagurile...
Veniți pe pajiștea 'nflorită cât mai mulți,
Cântând,
Juçând,
Veniți pe pajiștea 'nflorită cât mai mulți,
Fetițe 'n alb și copilași desculți...!
Că mai în sus de sat, pe Dealul Mare,
S'a profilat o prea frumoasă arătare,
Drumeți cu vorbe și cu graiuri bune,
Vorbesc de ea cutremurați, ca de-o minune:
Sălbatică de tinerețe n'o prind drumurile,
A doua țară-i fug parfumurile,
A șaptea țară-i hohotesc ecourile,
A noua țară-i fulgeră tablourile...!

TEODOR MURĂȘANU

Seară...

O sulită pornită din apus
O clip'a sângerat pleoapa serii,
A săgetat o frunză... și s'a dus
Furată de aripile tăcerii.

Puzderie de sori fără lumini
Trec nicăeri, pe-o boltă de cărbune...
In sat, vecinii trec la alți vecini,
De parcă 'n toată casa-i o minune!

Prin geamuri zâmbitoare și patrate
Ies umbre uriașe, ce se 'ntind
Până la stâlpii porții... Și-i cuprind
Cu dezmerdări făcute, 'ntunecate!

Pe uliță, drumeșii trec și vin
— Ca umbre răsărite din senin —!
Nu îi auzi, cum nu auzi ninsoarea
Și cum n'auzi nici când, cum lasă floarea
Mirosul, risipit în toată zarea!

.....

E-o seară, nu ca celelalte seri
— In care șoapta-ți pare o strigare —
E-o seară purtătoare de tăceri,
Desprinsă din puzderia da seri,
Cum din colanul de mărgăritare
Desprinsu-s'a un bob din cele rare!

AL. NEGURA

Scrisori vechi

comunicate de **Axente Banclu.**

Baronul Basiliu Ladislau Popp către Iacob Mureșianu.

(Urmare.)

Stimate Domnule.

Să mă iertați că așa târziu vă răspund la epistola Dvoastră din 29 Sept.

Cauza a fost prea multele-mi ocupațiuni atât oficiale cât și naționale — tăcând despre cele private.

Din 29 Sept. s'au schimbat multe, — și se vor schimba și mai multe de aci înainte. Intrarea Minist. Nádasdy în activitate va da o tărzie regimului în efectuarea intențiunilor basate pe Diplomă și Patent (20/X, 28/II), și dacă cu privință la patria noastră — nu se va pune acuma o bază mai solidă și mai dreaptă pentru referințele noastre internaționale, apoi nu mai avem de a spera nimic favorabil pentru națiunea noastră. În corpul administr. și judic. a patriei noastre se vor face schimbări mari poate, — sperăm că nu nefavorabile pentru români. Ținerea Dietei se va amâna, bine ar fi să se amâne, că în timp de iarnă anevoie ar putea omul aduna alegători!

Ai dori să aibi cursul luptei ce am avut în cauza Dietei. Bucuros fi l-aș împărtăși dacă l-aș avea sau l-aș ști; dară zău nu-l am, că nu mi l-am însemnat, și nu-l știu că nu l-am băgat în seamă; atâta-ți pot scrie că eu nici nu m'am sfiit de dreptul istoriei al lor, nici nu m'am lăsat a mă amăgire prin vorbele cele dulci-amare ale lor!

Cu scrisorile lui Zákos nu știu cum mai stă treaba! Deunăzi s'a fost otărit să le cumpere. Metropolitul, Moctoni și încă nu știu cine cu 2000 fl. să dea fiecare câte 500 fl. — ar fi păcat să cadă în mână străină, că sunt de mare preț — dară nu material cum urea a ști Zákos — fără numai moral.

Scrisoarea Dvoastră în cauza tipografiei am dat-o la adresați, ce vor fi făcut nu știu, cred că v'au scris în cauza aceasta!

Ce se ține de referințele noastre naționale-politice etc. adevărat că temerea Dvoastră e fundată, cumcă adecă sașii și ungurii — în Dieta venitoare — vor sta și apăra privilegiile lor și numai atâta vor concede românilor cât nici să nu trăească nici să nu moară —; eu încă sum convins că dela frații noștri cu buna nu vom scoate nimica ce se atinge de egalitatea politică, pentru aceea eu nici nu mi-am pus speranța nici odată în frați, — că nu mă — sau ne — va înșela speranța pusă în alții, știe Dzeu, însă tot mai cu svat e a-ți pune speranța într'acel despre care nu ești convins că nu vrea să-ți ajute — barem și din interes propriu — decât într'acela cari la toată sfărmitura ce cade din *bucăftica* lor se uită cu milă și o ar ținea bucuroși pentru sine, cari în îndireptăciunea noastră egală și perfectă își văd pertrea lor! (deși fără temeiul!) — Așa dară Dzeu — apoi acela care în necazul cel mare a nostru cel pușin și-au arătat voia de a ne ajuta, și nu are interes a ne asupri.

Pe când veți căpăta scrisoarea aceasta a mea se vor fi făcut schimbări în regiunile cele mai înalte a patriei noastre!

Dzeu să ajute! Cu plecăciune însemnându-mă

A P. O. Dvoastră Sincer onorator
(ss) V. POPP.

Vienna 20/8 Nov. 1881.

BCU Cluj / Central University Library Cluj
Preaonorate Domnule.

Lupta s'a început în toată privința; când și cum se va fini numai bunul Dzeu știe! Eu nu m'am schimbat în părerile mele ce și le-am descoperit astă țarnă, nici decât; speranță de bine pe cale normală nu am; numai niște evenimente extraordinare ne poate duce la limanul dorit! unde așa se unesc toate eugetele, acolo nu poate să se înșele! Românul nu mai crede vorbelor goale cu cari le place la frații maghiari și sași a ne frupta, dară zău nici nu vor lăsa din pretențiunile lor cele *direpte* nici cătu-l negrul sub unghie. Românii de vreo câteva luni încoace *au dat dovezi la lume* că în vinele lor *mai curge un sânge de roman*, care dacă nu s'au stricat și corect în decursul alor 4 secle tirane și întunecate, nu se va mai putea corect în secul și secele libertății și a luminării ce ne stau înainte! —

Cu aceste eugete cuprins mă pusei și însemnai pe hârtie niscari idei rapsodice, cari euget că nu ar strica să se dee publicității; pentru aceea te rog să ai bi bunătate a le percurge și de le vei afla și Dta demne de a se lăși, atunci te rog a le face loc cât de strâmt în Gazeta, imputerindu-te totdeodată a adaoge ori a șterge din ele, după cum și se va părea mai cu scop! Numele să nu mi se pună!

Metehnele s'au început și se vor mai continua și dacă nu ne vom uita cu față serină și țările bărbătească în fața lor — proprie a celor ce le țes — apoi se vor și mai aspri, însă eu de aceste nu do-

bândesc pe români, ei mai tare îi înstrăinează de către sine, iară către
olaltă mai tare îi consolidează!

Deputații Sibieni au ajuns aici, — ce vor face vom vîdea, mai
nainte de toate e de lipsă să recunoască (recognoscirea) câmpul bă-
tăliei, adecă starea lucrurilor.

La Dl Bariștu mă rog a-ți spune sincerele mele salutări, incre-
dințându-te despre cea mai sinceră a mea amiciție

mă însemn

Dienna 24/XII. 1861.

A P. O. Diale sincer onorator
(ss) V. POPP.

Preaonorate Domnule.

Se cădea ca mai de mult să-ți mulțumesc pentru simțimentele
cele sincere și adevărat călduroase ce ai avut bunătate a le respica
în public cu ocasiunea publicării denumirii mele de v.-președinte la
Guvernul transilvan; însă ocupațiunile nu m'au lăsat; primește dar cu-
venita mulțumită și cam întârziată, asigurându-te că pentru aceea nu
mai puțin e sinceră și fierbinte!

Trecând la cuprînsul prețuitei-ți scrisori din 6 l. e. îmi iau voie
a reflecta următoarele: Bine-mi sunt cunoscute nenumăratele lupte și
suferințe a amărâtei națiunii noastre, precum și a membrilor ei sin-
guratici; nu cred s'o dorească nici un român scăparea națiunii no-
stre de tirănta străină mai fierbinte ca mine; nu cred să năcăjească
asuprirea și batjocurirea românului mai tare pe alt român decăt pe
mine! cine ar dori mai tare ca mine ca să ajungă odată românul a nu
fi obiect de batjocură și de răsbunare la toți barbarii și tiranți; însă
spune-mi D-le ce să facem? Spune-mi este cu puțință ca la toate aceste
să le pui capăt deodată? Pe lângă cea mai bună voie nu numai a mea,
ei și a șefului nostru, spune-mi D-le cum să poți împiedeca ca orga-
nele guvernului, amplotașii de comitat etc. să nu facă arătări false sau
cel puțin sucite, în urma cărora apoi să se trimită asistență militară?
De la cine să ceri informațiune în lucru? Caută să ceri dela diregă-
toria competenței! Când ai indoeala că nu și-a făcut datoria cum se
cade vre o diregătorie, pe cine să încredințezi, ca să deslușească
lucrul? iară pe o diregătorie, asta însă nu e mai bună ca cea dintâi
și așa nu poți ajunge să cunoști adevărul numai dacă vei vedea însuși
cu ochii tăi și vei pipăii cu însuș, degetele tale; însă spune-mi asta
cum s'ar putea practica? Până ce în fiecare amplotiat, românul nu
are de a privi alt ce, decăt un inimic conjurat al său, până atunci
nu va avea capăt suferința românului, până ce inimicul e românului
și contrar și judecător, până atunci nu putem aștepta ca să scape
românul de timbrarea cu fierul care l-a ars de atâția secolii dușmanți
pe fruntea românului!!

Oricât să fie regimul de plecat a nu suferi asuprirea și maltratarea românului; pânăce nu va avea organe drepte la inimă, organe cu inimă de om, deși nu de creștin, până atunci scenele ca cea dela Feleac, nu vor înceta. De altmintre ne felecanii nu sunt fără de toată vina, locul însă nu e aci a desbate lucrul acesta. Oamenii noștri încă sunt ticăloși și plecați a se lua după sfaturi cari le sunt lor mai binevenite sau folositoare, deși nu sunt convinși de legalitatea lor.

Noutăți nu am multe de a vă scrie! Pentru Doboka s'au rândutt Buttyán (Das.) Pretorul, de Administrator. La Cluj veți ști că e Grossz, la Turda Züllieh, la Szolnok Pataky; Pogány, Nopesa, Láday rămân, Bethlen la Küküllő încă se va duce poate, acolo va veni (poate) Pușcariu. In locul consilierilor gub. cari și-au dat demisiunea — (nu pentru că doară nu ar voi a servi sub mine, că ei au servit 3 săptămâni sub mine până a nu-și da dimisiunea, și servesc și astăzi tocma cei mai mari aristocrați — Bornemizza, Bethlen și Kemény — având sesiuni jud. și fiind ei datori a sta la jug până le vine primirea dimisiunii, — dară pentru că nu au odihnă dinaintea ultraștilor sau dacă vreai a rebelilor cari nu voese a sluji la neamful, sunt intimidăți dlor, și se tem că nu venind ce așteaptă, rebelii — pe Garibaldi și nu știu ce — să-i spânzure!) vom mai căpăta și vreun român.

Judecătorile în comitate, 2 Districte și scaunele săcuești se vor organiza cât de curând. Asesorii vor avea plată de 800 și 700 fl. Juzii primi vor fi președinți și vor avea lângă plata de juzii primi un adaus person. de 500 fl. vor fi apoi la sedrii fiscali câte cu 800 fl., vicefisicali cu 500 fl., arhivari, protocoliști etc. cu 500, 400, 300 fl. etc.

Despre consil. aul. în locul meu, încă nu știu nimica sigur, mă tem că inter duos litigantes tertius gaudebit, numai să nu fie acela despre care au început a se vorbi mai de curând, adevă Karabeta, care deși e român bun, acolo unde vin în coliziune interesele românilor cu a ungurilor și a sașilor, totuși nu poate implini sau îndești dorirea românilor de a fi reprezentați prin român, în ieder Beziehung român care să poată trage folos și cu — și pentru familia sa ca român! Vom videa!

Poate mai înțeles rău din cele ce și-am scris deunăzi în privința purtării față cu celelalte naționalități și cu guvernul.

Bu nici decât nu am vroit să zic că noi să răbdăm și să nu ne apărăm și să nu spunem adevărul acolo unde ne apasă și ne vatămă, nu, ci că fără cauză să nu începem a ne mai freca, a ne hărăi și mânca, cu un cuvânt a nu turbura pacea ce se vede a se fi statorit între diversele popoare a țării, cel puțin în semne din afară, — atâta tot. In urmă înălțămindu-și și pentru simțemintele cele sincere și călduroase ce mi-ai manifestat în prețuita-și scrisoare din 6 l. c. îmi iau voie a mă însemna

Cluj $\frac{22}{10}$ Ianuarie 1862.

Al Diale sincer onorator
(ss) V. POPP.

Preaonorate Domnule.

Nemo sibi satis! Acest proverb mi-se pare te-a îndemnat — sau mai bine zicând te-a forțat — a te adresa către mine cu epistola din 19 Ianuarie a. c. eerând deslușiri în cauza noastră cea sântă, în cauza națională. Eu înainte de toate îți mulțămesc pentru încrederea ce ai arătat prin aceasta către mine, asigurându-te că nu-ți voiu da ocaziune a Te putea crede înșelat în această încredere!

Dacă vreau a-Ți îndestulî pofta de a cunoaște sâmbșirile și părerile mele în cauza națională apoi trebe să mă întore la anul 1848 îndărăt și de acolo să 'ncep firul.

În 1848 la Adunarea națională în Blașiu, aflându-mă între cunoscuți și amici, dintre cari unii erau negru-galbini, iară alții roșu-verde-alb, adecă de aceia dintre cari unii ziceau să fim cu nemșii, iară alții cu ungurii — zicând și eștia și ceia că nemșii ne dau toate, ungurii ne dau toate! — eu le-am dechiaratu că eu nu fin nici cu unii nici cu alții, că eu nu cred nici la ungur nici la neamș, adecă că eu nu cred că nici ungurul nici germanul va da mână de ajutor la român ca să ajungă acolo să nu mai fie magazin de marfă din care să se folosească ori-și-cine, numai românul nu; că românul va rămânea și sub ungur și sub german oaie de muls!! — Durere că cești 11 ani din urmă mi-au dat dreptu! Am fost scăpat de sub jugul unguresc, însă am intrat în hamul nemșesc! Mi-se pare că unul e greu ca și altul.

Sub care preș vreau ungurii să ne dee toate — așa era vorba pe atunci — sub acela ne-au dat și nemșii egala îndreptățire, înțeleg în purtarea greutăților publice — adecă sub preșul sângelui, sub preșul naționalității! Nu e de lipsă ca să-Ți amintesc despre pașii guvernului cari l-a făcut spre germanizarea generală, nici despre suspiciionările și punerea sub invigilare — polițiană a tot românului care avea popularitate la masa poporului etc. etc. Acest ham numai cu atâta era mai ușor de purtat, că nu era teama că neamșul își va ajunge scopul cu germanizarea, când din contră ungurilor mai lesne le-ar putea succede a maghiariza!!

De ce părere am fost eu în anul 1848, — neștinând nici cu unii nici eu alții — nu-Ți voiu mai descoperi acuma, că e târziu, de altmintrene nu mult mi s'a schimbat părerea de atunci, așa o vei putea videa mai jos!

Cum că nu am luat parte la desbaterile adunării naționale în 48. Îți vei aduce aminte, sau mai bine nu-Ți vei aduce aminte să fi luat eu parte. Nici acuma nu m'am lăsat în discuțiuni în cauza aceasta, numai între frași amici, în public nu am ieșit nici cu o opinie, nu, pentrucă aceea, ce fin eu singur mijloc de scăpare a românului nu mi fertat să descoper. Între frași — amicii însă l-am descoperit de 100 de ori! Orice vom face noi între marginile ce ni le pun neamicii noștri, nu vom ieși acolo unde dorim, unde trebe să ajungem dacă nu vrem să pierim! — Ce să facem însă ca să vegetăm până ce va veni ora mântuinței de sub tuturatul strein — care oră trebe să vină odată, va

veni negreșit — aceea trebe s'o știm, trebe să ne înțelegem, trebe să știm de ce să ne ferim. Pentru aceea cu cea mai mare bucurie mă grăbese a-Ți răspunde la întrebările ce mi-ai pus în mai sus amintita-Ți mult prejuita scrisoare! Părerea mea e că noi trebe să ne ferim ca nu noi înșine să ne tăem ramul de sub picioare, să nu ne dăm noi prinși, să nu conlucrăm sau să nu ne învoim pe față la nici un pas care e în contra intereselor națiunii noastre, că dacă totuși se vor efectua legi în contra interesului națiunii rom. sau spre dauna ei, noi să avem mâni libere — pentru aceea eu nu am putut aproba dechiarățiunea D-lui B. în Gazeta: „că nouă nu ne pasă că face-se-va uniunea ori ba“ eu cuget că trebe să ne pese, însă ori ne pasă ori ba, cel puțin nu trebe să punem arma din mână jos, până a nu fi învinși! Multe s'ar putea zice și *pro* și *contra* Uniunii, însă eu aflu superfluu a mai pierde cuvinte în privința aceasta, deoarece eu nici în *uniune* nici în *neuniune* nu aflu nici un viitor fericit pentru români!

Spre a putea însă vegeta mai ușor cuget că e mai sigur pentru noi *neuniunea* (înțeleg cu Ungaria).

Cancelaria transilvană nu are nici un influș la restituirea autonomiei Ardealului, fără numai Presidele ei, pe a cărui propunere s'a făcut și denumirile membrilor conferinței A. I. luită fără a mă fi întreat barem pe mine. Conferința A. I. nu are de a ventila întrebarea uniunii nici de cât, fără de a da proiect pentru lege electorală, — firește că ungurii, secuii vor putea zice că fiind Ardealul unit cu Ungaria, nu e lipsă a face altă lege elect., — însă de aci numai atâta poate urma că ungurii, secuii (ca și ungurii în Ungaria) nu vreau să știe de Diploma din 20/10 adecă de restrângerile sub cari au restituit împăratul constituțiunile vechi, — la aceasta nu cred că vor secunda Sașii și Românii (fiind ambedouă națiuni credincioase Tronului) și ei vor propune o lege electorală nouă ori vor fi pentru ea veche extinzând numai dreptul de alegere și la foștii iobagi. Împăratul va avea apoi mână liberă a rezolvi ca orice lege. Întrebarea Uniunii se va lua la desbateră la Dietele viitoare a Ungariei și a Transilvaniei, — dacă va mai vent lucrul până acolo.

Atâta stă sigur că guvernul nu e pentru uniune, — ce se vede și din Diploma — însă dacă vor vrea și românii și sașii sau cel puțin ei nu vor fi în contra, și ungurii, săcuii or voi-o per force apoi negreșit se va face. Cum că Ungurii eu toți *mic cu mare* lucră pentru uniune știu că nu Te îndoești nici Dia; ce planuri au ei încă, vei ști; din „*nagy magyar hon*“, din „*a ki magyar földön lakik magyarnak kell lennie*“ etc. nu lasă ei nici acum nici o iotă, numai acuma sunt mai politici, și o spun pe față, fără o fac pe ascuns și cu măchinașturi. Exemplu ne sunt introducerea limbii maghiare pe la toate orașele germane în Ungaria; vorbirea lui G. Haller în Oradia, instrucțiunea B-lui Vay etc. Este acuma, când nu au nici o putere în mână, dară apoi ce va urma când vor fi numai ei Domni!? Egalitatea o înțeleg ei numai pentru indivizi înaintea legii, iară uu egalitate politică-națională! — Ce

au de a face români? Ei au și trebe să facă ca din cele ce s'au dat în Diplomă să nu se lase nici o totă a se călca, spre aceasta ar trebui să se scoale mai de dimineasă decât Aradienii și Temeșorenii, să meargă cu toții la Adunările Comit. constituante, să se amestece și ei în cauzele publice, să nu aștepte să le spună ungarul numai concluziunile; suo tempore să zică că noi nu merem la Dietă colo și colo, fără iei și cole unde se țin după drept și lege (Zarand, Kóvár etc.) să nu se lase a le prescrie unu sau altu gură mare dintre unguri fără, stând pe lângă lege și drept, să facă orișice rezistență.

Comunele să nu sufere a li se călca autonomia — mai ales cu limba etc.!

Guvernul încât știu eu e determinat a nu mai face nici o concesione în contra Diplomei sau peste Diplomă. Așa dară e puțină speranță ca Ungaria să se așeze și reconstituieze pe cale păcătută! Oamenii Guvernului de acuma (înțeleg pe unguri) se vor încerca încă odată a-și face o partidă în țară, dacă nu le va succede, se vor trage îndărătru, ce va urma apoi știe bunul Dzeu! Se vorbește tare de o Constituțiune generală pentru *toată* monarhia (și Ungaria) despre conchemarea Senatului imper. înaintea Dietelor provinc. ect. facă însă ce vor face, dară finanțele ne pun bine, până nu se vor ridica aceste la stare de înflorit până atunci frica de perire nu e ștearsă!

Finanțele nu sufere ca Ungurilor să li se dea Constituțiunea de mai înainte per extensum, — nici securitatea imperiului nu e garantată cu Dreptul ungarilor de a da ori nu da recruții! De aici cauza neînțelegerii între guvern și partidă ultra-liberală sau echt națională maghiară! aceste două puncte nu vor permite nici odată o înțelegere și untre între *Austria și Ungaria!* pentru aceea ungurii știindu-și neputința de a se elibera cu puterea, întrebuițează mijloace violente de stoarcere, ca barem să fie gătiți pe atunci pe când așteaptă ei steaua eliberării! (din afară). Iară noi încă să nu dormim, să ne scuturăm unul pe altul din așpitre, să fim pururea trezi, să nu așteptăm să ne tale altul pâne, unde putem să ne tăiem noi înșine! De crezut să nu credem numai celor probași și numai faptelor, fiind convinși că nici ungarul, nici sasul, nici neamțul nu-și va bate capul cum să ajute și să facă drept la român, fără cum să-l împiedece în desvoltarea lui, cum să-l facă *unschädlich*, cum să-l exhidă dela participarea binefacerilor constituționale prin fapte, dacă nu va putea să-l scoată prin lege — (de facto și non de lege) că toți trei de mai sus sunt de părere că românul le e lor sau pentru ei foarte periculos dacă va ajunge la putere! Bine ar fi când ar fi, zice românul!

(Partea care urmează privește câteva numere din Gazetă și din Foate pe care nu le-a primit și cere să i se trimită.)

Intorcându-ne iară la tema principală acestei scrisori și zicând cu laureatul poet A. M.: „De n'a perit românul etc.“ numai atâtă mai

adaug că nu avem să desperăm, dară avem să ne ținem de zisa:
„Ajută-ți tu române singur, apoi îți va ajuta și Dzeu — ori și la alt
cineva!“

Simjtrilor amiceali comendându-mă sum

A P. O. Diăle Sincer onorator
(ss) V. POPP

Notă. Lipsește data. Anul e evident 1863.

A. B.

Preaonorate Domnule.

Ieri a sosit Rescriptul împărătesc pentru conchemarea Dietei transilv., pe 1-a lullu a. e. E scris în trei coloane în trei limbi (ung., germ. și rom.). Împăratul, Ministrul și Referintele (Consil. Reichenstein) sunt subscriși sub fiecare coloană, în limba respectivă: românește: Francisc Iosif; F. C. de Nádasdy; Francisc B. de Reichenstein. Propozițiunile reg. sunt tot acele despre cari s'au mai scris în Gazetă. Baurath Zettel din Viena e trimis ca să facă dispozițiuni în Sibiu pentru un local amăsurat, etc. — Așa Dieta ni la use, acuma numai eu puteri noite ca să nu scăpăm nici un deputat din ceea cari ni se cuvin după majoritate; în privința aceasta vor avea mare influință Preoști, pentru aceea eu voiu scrie numai decât după ce se vor publica ordinașunile mai înalte pentru conchemarea Dietei, — la toși Arhipăstorii români, ca să dee un Cîrcular către Protopopi și Preoști să luere din răspuțeri întru aceea ca românii cari au drept de ales să-și întrebunțeze dreptul acesta până la cel din urmă, dară mai ales acolo unde celelalte nașionalități îi apropie cu numărul; fiindcă unde sunt mai numai români nu va fi pericol.

Ieri primitu Gazeta și Foaia în care din urmă e și cuvântarea mea, e tipărită bine, s'au ivit numai nescali erori de tipar cari ori și cine lesne le poate îndrepta. Dară sunt câteva cari nu ar fi rău a se îndripta în numărul ventor.

(Urmează arătarea greșelilor.)

Pentru Note și Reflexiuni Dă rog să-mi primiți sincera mulțumită! Denumiriile pentru Guberniu adevă de Constlieri, și pentru Tabula reg. au sosit; la Tablă vom fi binșor reprezentați, numai vicepreședinte de am căpăta român, pe Aldulianu, — nu ar strica să atingi ceva în Gazetă, că dacă președintele este un maghiar încă de cei mari, ar fi cu dreptate ca vicepreședintele să fie român.

Episcopul Szilágyi comitat de canonicul Papp s'au întors îndărăpt dela Blașiu dela consacrare și au luat drumul către Gherla atât să ceteze pe colega său Episcopul Alexi, cât și să mijlocească complanarea unei certe ce s'a escat între episcopul Alexi și Canonicul Gulovics, rutean de nașionalitate.

Ați văzut ori cettî că B. Șlaguna și-au cheltuit proiectul său de Adresă?!

Îi ziseră din vorbă în vorbă la Împăratul — nu știu înțelesu-s'a cu ceilalți Deputați sau ba — ori s'a înțeles ori ba, după părerea mea el nu trebuie să treacă peste cele ce sunt puse în Adresă! mă tem că-l vom scârmina.

Toate aceste ad fideles manus, sau mai bine *aures* ori *ocules*; poți să faci întrebunțare de ele, numai nu în numele meu.

După cari eu deosebită stîmă mă însemnez

A Diale sincer onorator

(ss.) L. V. POPP.

9/5 1868.

Preaonorate Domnule.

Dacă nu aș cunoaște ca pe banul cel rău pe E. S. atunci tare trebuia să ne altereze cuvintele lui: „duceți-vă la Popp că eu el ați făcut înțelegerea în cauza alegerii Deputaților!” însă cunoscându-l eu bine nu mă alteratu, nu, că aceste pentru mine nu sunt noutate, am mai auzit eu din gura lui și altele; toate acele însă nu sunt în stare a-mi împușna și reci zelul eu care sum gata a sprigini cauza — ba onoarea naștunii noastre întru alegerea Deputaților! Eu după cum știți P. O. Domnule nu eu scop doară de a da tonu, ori de a lua cărma navei în mână, ci singur întru îngrijirea pentru de a nu pierde din Deputații cei pușini ce cad pe noi, — m'am consfătuît eu mai mulți, eu câți s'au putut, și mi-am dat părerea și sfatul ca să ne îngrijim de timpurlu ca cine unde să fie ales, pe cei candidați nu i-am propus eu, ci fiecare au propus din Comitatul său, lăsând voie liberă la fiecare jurisdicțiune a-și alege pe cei mai populari ei, să nu se împrăștie voturile, obligând mai încolo pe fiecare a conlucra spre a putea ieși cu cât mai mulți Deputați etc.

Dacă această îngrijire a mea e demnă de recriminat, apoi aide, mă supun judecării naștunii, dară nu a lui S. — nici a altui sânguratic, care doară au rămas din lista candidaților etc.

Am cetit „Să luăm aminte“ e bun, dară la surzi trebuie vorbit mai tare și mai des! Un „Să luăm aminte“ ar trebui în înțelesul acela: că tot preotul are strânsa datorire a învăța și a conduce pe poporenii săi ca până ntr'unu să ia toți parte la alegeri, să privegheze cum se vor înscrie voturile, să se oblighe fiecare român sub încurgerea urei naștunii și grea răspunzătate a nu păși ca candidat acolo unde este *altul* care are popularitate mai mare, sau pe lângă popularitate egală să fie cel mai tânăr obligat a se retrage, dacă este altul mai în vârstă care vrea a candida, sau a candidat; mai încolo ca românii în tot locul unde sunt în minoritate să se alătore lângă acela cari vreau a alege un Candidat cunoscut de om cu simțeminte bune, libere de orice patimă sau ură națională etc. ca din fiecare jurisdicțiune să se afle cineva care să Vă facă (cunoscute) atât Dlor voastre cât și Telegrafului numele candidaților ca să-i puteți publica spre orientare etc. astfel de provocări sunt de lipsă (inecă una: ca românii unde sunt în

majoritate cu nici un preț să nu se lase a se amăgi și a da voturile Candidaților de altă națiune ori a face compromise și a împărți Deputații cu Ungurii) ca să fim în stare a face un falanx tare în contra inimicilor dreptății! Știm că sasu s'a îngrijit ca unde e picior de sas să iasă și Deputat sas! Știu, dar nu avem ce face, aceasta să ne fie îndemn a lucra din toate puterile spre a putea scoate Deputați acolo unde ne compeți! Sum de acord cu Dvoastră că nu veți putea lua parte la Dietă, așa e, e mai mare lipsa lângă Gazeta!

Cu Pruncul numai atunci se va putea face ceva, când se va organiza Justiția de nou, să nu mai fie în mâinile Spitzbürgerilor, — acuma atârână dela alegeri, și sașii și ungurii știu că nu-l vor alege, iară noi în puține locuri alegem! Acuma numai așa puteți ajunge Rezultat dacă veți putea dobândi pe sași ca să-l aleagă și pe el, cum au ales pe luon Corti! altfel nu merge. La un Post într'un Comitat ori District românesc nu cred că ar avea voie să se plece!

Am fost uitat mai sus să adaug, că în tot Comitatul s'au făcut pașii cuvințioși spre a se preface cine și unde să fie ales, o provocare ca să Di se facă cunoscut numele ar fi bună. Eu am scris și voi mai scrie la de aceia cari știu că au influință și popularitate. — Orașele române încă trebuie trezite din somn, eu voi scrie și la de aceia.

De altă dată mai multe și mai bune — acuma avui grabă — am onoare a fi

27/15 Maiu.

Notă. Lipsește anul.

Al P. O. Dvoastră stimător
(ss) POPP.

(Va urma).

Școalele românești din Ardeal în prima jumătate a secolului trecut.

— Câteva însemnări. —

În scrierile apostolilor ideii naționale din secolul al optisprezecelea și începutul celui al nouăsprezecelea găsim pagini elegiace, în cari își varsă ei amărăciunea sufletului pentru starea culturală a poporului român ardelean. În sufletele lor mari ardea dorul de a-și vedea neamul ridicat cel puțin la starea în care se găseau neamurile conlocuitoare. Acesta a fost imboldul luptelor ce le-au purtat chiar și cu porțile iadului, al nenumăratelor „suplici” adresate, când curșii imperiale din Viena, când „guberniumului” din Cluj; al rugăciunilor îndreptate către cerul îndurărilor, adeseori unicul for de apelație ce le mai rămânea și al frământării lor de zi și noapte. Un vis, de dragul căruia au trăit și au murit.

Îi dorea mai ales analfabetismul poporului lor, lipsa totală de școale românești, deaceia, în nenumăratele lor suplici ei nu uită a stăruî „cu cea mai mare insistență” pentru sfărămarea lanțurilor „iobăgției spirituale” în cari se sbătea acest popor. În contactul cu poporul ei nu uită a-i da îndemnuri spre învățătură, iar preoților dela sate, aproape singurii cari alcătuiau clasa cărturărească, îndemnul de-a frânge poporului și „sfânta pâine” a culturii, de-a munci pentru eliberarea lui din cătușile „necunoștinței”. Episcopul-martir Ion Inocențiu Micu Clain a izbutit să dobândească dela Maria Terezia pentru iobagii români dreptul de a-și trimite băieții la școală. Marele episcop ar avea dreptul la eterna recunoștință a neamului chiar și în cazul când acesta ar fi fost singurul rezultat al luptelor lui. Fără această „prea-milostivă îngăduință” a împărătesei dela Viena nu

s'ar fi putut asigura contingentul cupentit de elevi pe seama școalelor din Blaj, deschise la anul 1754.

Deschiderea școalelor din Blaj, cu toate că s'a făcut cu „prea înaltă voie“, a fost un act deadreptul revoluționar. A fost pornirea „uraganului“, care nimeni nu știa unde se va opri. Pentru puternicele zilelor de-atunci a fost un prilej de desmetecire. Ei au înțeles, că deschiderea acestor școale înseamnă „clătinarea pământului“ sub picioarele lor, deaceea, tulburările religioase din a doua jumătate a secolului le pricinuiau nespuse bucurie. Le socotiau ca pe un preludiu al închiderii școalelor, și așadar, ca pe-o norocoasă preîntâmpinare a primejdiei pentru „natio nobilitum“ de-a ceda, odată și odată, tobagilor valahi conducerea Ardealului. Ne-o arată aceasta cât mai lămurit scrisoarea prin care un nobil maghiar din ținutul Hunedoarei comentează ebentimentele acelor vremuri.

În acelaș timp „clerul românesc de credința răsăriteană neunită“ simțea cu jale multă lipsa unui institut sau seminaru, hotărât pentru procopsirea preoțimii în cele care sunt ale legii“. Luminarea poporul în vederea ulterioarei desvoltări a evenimentelor a fost gândul de care erau preocupați conducătorii românilor toți, fără nici o excepție, în tot decursul secolului al optprezecelea.

Unii cred, că au existat școale primitive la numeroasele mănăstiri din Ardeal, distruse mai târziu de generalul Bukov. Dor fi existat, desigur. Mănăstirile erau în acelaș timp școale pentru pregătirea cântăreștilor bisericesti, deși, ne-sistematice, — școale cu dascăli-călugări improvizați, cu un număr mai mare ori mai mic de elevi, după împrejurări. Dintre cântăreștii mai de seamă și mai isteți se recrutau preoștii, așa apoi, putem afirma că „mănăstirioarele“ cu umiliții lor călugărași erau în acelaș timp singurele lăcașuri cari adăpostiau biata „cultură românească“.

* * *

În ce privește începutul secolului al nouăprezecelea, am putea totuși să considerăm drept „școale“ instrucția religioasă ce o făceau preoștii fiecărui sat în Dumineci și sărbători. În fiecare Duminecă la Decernicie ei erau obligați să înpețe pe feciori „rugăciunile“ și principiile dogmatice fundamentale, iar la Decerniile sărbătorilor să împărtășească aceleași învățături fetelor. În slujba aceasta dăscălească erau supliniți uneori prin cantori. E bine să se știe, că acest obligament nu era o literă moartă. Se executa cu cea mai mare conștiențiozitate, pentrucă era

absolut exclusă admiterea la căsătorie a feciorilor și fetelor cari nu știau rugăciunile și învățăturile de căpetenie ale credinței. Cu prilejul logodnei mirii făceau un adevărat examen, la care asistau și bătrânii satului. Căderea la examen însemna, fără absolut nici-o excepție, amânarea cupinței. Era așadar în interesul fiecărui fecior și al fetei să cerceteze această școală, ale cărei cursuri se făceau în preajma sfântului altar. În copilăria mea eu am întâlnit oameni bătrâni, cari mi-au povestit despre „cursurile școlare” din Duminaei și serbători și cari își exprimau regretul adânc pentru desființarea lor.

În jumătatea primă a secolului al nouăsprezecelea s'a pornit și o puternică acțiune pentru deschiderea de școli populare sistematice în toate satele. Atât episcopii Bobb și Leményi, cât și colegul lor Vasile Moga au dat aspre porunci ca în toate satele să se deschidă școli, în care copilașii să învețe cititul și scrisul (buchile), *otcinășile* și sfintele taine.

S'ar părea, că „asprele porunci” n'au fost executate. Întru-adevăr, Cipariu se plânge în primăvara anului 1848 că românii nu au aproape nici-o școală sătească pentru băieți, iar de vreo educație școlară a fetelor românce nici nu se putea vorbi pe-atunci. În același timp sașii nu aveau aproape nici un analfabet, iar între țărăni unguri se aflau mulți știutori de carte. Ungurii și săcuții aveau școli în toate satele, deși inferioare celor săsești.

Cipariu a tratat chestia, așa credem, din punctul de vedere al rezultatelor obținute prin școlile românești, față de cele ale școlilor străine. În timpurile acelea însă nu putea fi vorba de o rezistență împotriva ordinelor date de cei mai mari. Școli se vor fi deschis în toate satele cât de cât mai de seamă. Le-au deschis cantorii în satele lor, adunând, atâta băieți, câți puteau și învățându-i atât cu vorba bună cât și cu metoda pedagogică a nutelei, rugăciunii, cântării, cititul și scrisul. Erau școli cercetate numai de băieți, nu și de fete, — și nu în mod obligator. Imprejurarea că modeștii cantori de la sate au devenit dascăli a contribuit ca ei să se numească „diaei”.

Bunicul meu, fie tertat, era „fecior de popă”. Găelean de prima clasă gramatică la liceul din Blaj, a rămas orfan de tatăl său, care a murit în holera din 1846. Așa apoi n'a putut să-și mai continue studiile și s'a întors la casa părintească. Atâta știință și-a agonisit totuși, ca peste câțiva ani să fie ales „diac” într'al șaptelea sat, în comuna Săroșul unguresc din județul Târnava mică. Gă „diac”, et

cânta în biserică și „învăța pe copii buchile“. Pentru slujba dăscălească primea câte cinci „copuri“ de bucate de fiecare copil. Dacă și în această comună mică, neînsemnată, exista o așa-numită școală, cu atât mai vădit vor fi existat în satele românești mai mari. Bătrânii din copilăria mea mi-au arătat chiar și casa care înainte de 1848 servea drept școală în comuna Cergăul mare, o casă mică, acoperită cu paie, în care să fi încăput 20—30 copii îndesați ca sardelele în cutie. Îmi povesteau și de „diacul“ care le smulgea urechile de câte ori nu-și știa lecția. Odată pe an, bunicul meu avea și inspecție. Protopopul dela Dicto-Sân-Mărtin când făcea vizitații canonice asista și la lecțiile lui, rămânând totdeauna îndestulit cu progresul realizat. Odată numai, l-a înfruntat amar: când la grînda casei ce servea de școală a văzut atârnată o bucată din — slă-nina diacului. A fost o înfruntare meritată, pentrucă, școlarii nu puteau fi — și cu ochii la slănină și cu mintea la carte. Felul cum bunicul meu a ajuns „diac“ pare a ne da geneza acestei numiri, generalizate în întreg Ardealul, și slujbei de cantor. Aproape toți școlarii cari, fie din pricina că au căzut la examen, fie din alte pricini, își întreprindeau studiile și se reînforceau la căminul părintesc, ajungeau cantor-învățători. Elevii liceelor se numeau pretutindeni „diaci“ din cauza că învățau limba latină, care ungurește se numea „diák nyelv“, numire, care li-se recunoștea și în calitatea lor de simpli cantor-învățători. Bunicul meu și la vârsta de 75 ani îmi recita fragmente întregi din Salustiu, în latinește. Concluzia: în Ardeal au existat școli românești și înainte de 1848, școli primitive, bine înțelese, în cari băieții învățau rugăciunile, iar un număr disparent al lor și „buchile“, adică, cititul și scrisul. Școli cât de cât sistematice existau la Brașov, Cernău, Săcele și în unele comune grănițerești. La aceste școli examenul se făcea în cadre solemne, cu public imens, cu laude și aplauze, după obiceiul timpului.

În afară de liceele din Blaj și Beiuș românii mai aveau un institut teologic la Arad, apoi, școală preparandială cu un curs de șase luni la Sibiu. Despre cea din urmă, *Gazeta de Transilvania* în numărul său din 4 Februarie 1848 scrie, că „pe lângă neconținutele osteneli ale dlui director național și protopop *Moise Fulea* și a dlui teolog și protopop *Ioan Moga*, de un mai lung restimp de ani aduce folosurile așteptate“. Insuși faptul existenței unui institut preparandial e o dovadă și a existenței școlilor sârbești în Ardeal.

Lipsa unui institut teologic se simțea și la Sibiu. Episcopul *Davile Moga* a cerut în acest scop contribuție

credincioșilor, cerere, care n'a rămas fără cuvenitul răsunet. „Căldura cu care s'au arătat și până acum mai mulți pentru punerea în lucrare a planului arhieresc, — citim în acelaș număr al „G. de T“. — este îmbucurător destul. Pildă mai proaspătă avem în trei economi de oi din Satul-Lung: *Niculăe Pană, Radu Manole și Zacharia Pârvu*, — cari însuflați de a vedea seminarul din Sibiu cât mai curând deschis tinerimei de credința răsăriteană, spre acel sfârșit dădură în mâna preasfințitului părinte episcop două sute galbeni împărâtești. Frumos dar și frumoasă râvnă aceasta. Cerul să binecuvinteze ostenețile acestor oameni, precum au binecuvântat odinioară făina și untul de lemn al văduvei“.

În 17 Martie 1840 „Gazeta de Transilvania“ publică o „înștiințare școlastică“, adică un concurs pentru ocuparea postului de învățător în satul *Cernat*, districtul Brașovului, sat cu școală românească încă dela 1800. Dela reflectanți se cerea — „pe lângă celelalte neapărat trebuincioase atribuțiuni, cunoștința temeinică a limbii românești, nemțești și ungurești, între care are a se procopsi tinerimea românească, de legea răsăriteană neunită“. Plata învățătorului s'a fixat în suma de *300 florinți de argint*, o plată ce nu aveau, poate, nici profesorii liceului din Blaj. Bune lefuri vor fi avut și învățătorii școlii românești din Brașov, față de remunerațiile „diacilor“ din celelalte sate ale Ardealului.

În condicele unor parohii se găsesc însemnări despre „igzamenele“ de fine de an a școalelor din acele timpuri. Am văzut și eu câteva însemnări de acest fel, una la călcatul protocolului botezaților de cutare preot cu aptitudini de cronicar al întâmplărilor vremii. Despre examenele școalelor mai însemnate se publicau elogioase cronici în „Gazeta“ și în „Organul Luminării“, atât despre cele semestriale, cât și despre cele de sfârșit de an.

La școala românească din Brașov-cetate, înștiințată și susținută de negustorii-membri ai companiei grecești romanizate, în anul 1840 examenul semestral s'a ținut în zilele de 7 și 8 Februarie. Înregistrând acest examen, *Gazeta* reproduce cu îndreptățită mândrie declarațiile unor străini cari mânași de curiozitate au ținut să participe și ei. Aceștia spun, că „tinerimea românească nu numai este isteasă, dar și frumoasă. Pe lângă toată vioiciunea ei firească, ea prin acurata păzire a legilor școlastice se poate dumeri foarte bine, fără ca să pătimească cât de puțină restringere acele puteri ale duhului, cărora încă din această fragedă vrâstă se cuvine a le lăsa sbor și desvoltare slobodă“.

Numeroși tineri după ce terminau școala românească din Brașov se înscriau la gimnaziul romano-catolic. „Răvna și purtarea lor“ și în gimnaziu era „cu totul dorită și așteptată“, un fapt, pe care „Gazeta“ îl înregistrează cu „dulce mângâiere“. În prezența unui numeros public, la acest gimnaziu examenul a avut loc în zilele de 25 și 26 Februarie, cu un strălucit rezultat. Interesant e să se știe, că deși gimnaziul era romano-catolic și unguresc, — „ideile cele mai folositoare și mai scumpe școlarului român i-se împărtășeau românește, ungurului ungurește, neamțului nemțește“, — împrejurare care a contribuit la neașteptata creștere a numărului școlărilor români.

De altfel, elevi români avea și gimnaziul romano-catolic din Sibiu, dar, în proporții mai reduse. Corespondentul „Gazetei“ constată cu durere, că în clasa întâia din 40 elevi numai 9 sunt români. Cu neînchipuită mândrie constată însă și faptul că „dela poezie numărând în jos 21 tineri români avură eminenții din științele lor date, iar din aceștia câțiva căpătară „praemia diligentiae“. Lui Iacob Bologa i-s'a dat premiul îndoit, după declarația plebanului director „ut sciat mundus te fulsese hujus gymnastii florem et exemplar virtutis“. La serbarea de fine de an din 14 Iulie 1840 a gimnaziului din Sibiu a luat parte și episcopul Vasile Moga. Imprejurarea aceasta a contribuit ca cea dintâi „orație“ să se facă în limba românească.

Cu prilejul examenelor semestrale dela Institutul teologic din Arad tinerii școlari au sărbătorit pe „domnul primar profesor Patrichie Popescu, terodiacon din Sfânta Mănăstire Hodoș“. Serbarea aceasta a fost dovadă a felului cum „sunt a se prețui ostenețele“ — acestui prea-vrednic institutor. În ziua de 26 Februarie 1840 el a pus fundamentul unei biblioteci, de care tinerimea până atunci era lipsită. Pentru augmentarea acestei biblioteci a lansat un călduros apel către întreg publicul românesc, apel publicat în numărul 19 al „Foi pentru minte“.

Școlari români avea și liceul piariștilor din Cluj, precum și alte licee ungurești ardeleni. Numărul lor era mic în proporție cu cel al locuitorilor români, dar totuși, destul de mare, ca împreună cu cei țesți din școalele Blajului să dea naștei pentru anul 1848 o pleiadă de oameni luminați, cari să țină plept evenimentelor și să deschidă cărările viitorului.

Așa modeste cum erau, școalele și — „quasi-școalele“ românești ale Ardealului au fost premergătoarele școalelor de mai târziu. Au fost baza, destul de solidă, pe care

oamenii ieșiți din ele puteau să clădească marelui edificiu al culturii naționale. Școlile mai însemnate și școlile secundare au dat contingentul de „preoți” și „diaconi”, care la rândul lor au împrăștiat sămânța idealismului și a speranței în vitor pe toate platourile ardelen. Și din puținele exemple ce le-am adus, se poate constata că Ardealul românesc în jumătatea primă a secolului trecut muncă din greu, luptând cu obstacole de tot felul. Evenimentele ce s-au petrecut au dovedit că munca aceasta n'a fost zadarnică.

SEPTIMIU POPA.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cum era odată...

— A fi, sau a nu fi. —

În ajunul Adormirii Maicii Domnului, observam cum intelectuali unguri, câtă brumă erau în Blaj, se grăbeau, grupuri, grupuri, spre casina lor.

Vor fi având vreo serată, mă gândeam, cine ştie...

Dar cum dormeam cu geamul deschis, am desluşit sgomoful până târziu în noapte.

Da fi bătiut ceasul — îmi şoptea un înger bun, la urechea dreaptă, dar îngerul cel rău îmi şoptea la urechea stângă: culcă-te, prietene, şi dormi, e cel mai cuminte lucru, vorba lui Heine.

Şi cum, de obicei, îngerul dela urechea stângă rămânea birurilor, am închis ochii, în evocarea odihnei mântuitoare.

Toată lumea era concentrată şi asvârlită în gura de foc a tunurilor, într'un măcel cum nu s'a mai pomenit, şi nu ştia pentru cine luptă şi pentru ce?

Ce aveam noi să ne vărsăm sângele, pentru ca să ne plecăm şi mai mult sub furele caudine, când Maurul îşi va fi făcut datoria, sub un steag, care nu era al lui?

Se răriseră rândurile... satele erau pustii... numai oamenii tagmei clericale şi invalizii mai rămăseseră...

La cea dintâi scăpărare a fulgerului incendiar, ne gândeam cu toţii: de-acum s'a isprăvit! A venit potopul, biruin sau murim!

Nădejdea, care plutea în înălţimi, ca o stea abia întrezărită, se cobora tot mai jos. O vedeam acum, luând trup, oferindu-se tuturor necredincioşilor spre vedere.

Dar ne-am pomenit din vis, mai târziu, după doi ani de încăierare cumplită, că Munţii îşi păstrau acelaşi înfăţişare de Sfînx...

Ce rost mai aveau privilegiile noastre clericale? Cum mai îndrăsniam să stăm la adăpostul vetrelor, când toţi ai noştri se prăpădeau cu zile, sub coptele calului uriaş din tabloul lui Stuck?

*

Ingerul cel bun îmi șoptea la urechea dreaptă : Dormi liniștit! Carpații implacabili se vor face una cu pământul, încă în noaptea asta! Dormi liniștit!

Cu ochii închiși, vedeam *Visul* lui Detaille...

Soldații dormind, cu puștile în piramidă, visând învolburarea încăierării și a morții. Și visul lor se protecta pe bolta cerului, în contururi aeriene...

Probabil, dorobanșii noștri vor fi durmind și ei, pe la trecători, cu puștile în piramidă, gata să se avânte peste pescuri, în mijlocul zorilor.

Se vor încinge și ei în hora cea mare a biruinței și a morții. Atunci lumea se va clătina din vechile ei temelii și un nou soare al libertății se va ridica peste o lume nouă.

Toate discuțiile dela București, cu câțiva prieteni, la „Cei șapte Șvabi“; la biroul modest al „Ligei culturale“, sau la Pavilionul *austriac* al Expoziției, prindeau aripi, și încercau să zboare. Ne amăgiam și noi cu vraja unui vis, în care nu credeam decât pe jumătate. Poate nici atât! Era o rezervă sufletească, un punct de sprijin, în lupta grea și neîndurată a vieții. Era basmul popular fermecat, în care Făt-frumos isprăvește, totdeauna, biruitor. Era vederea clară a oamenilor superiori, pe care Dumnezeu i-a trimis în lume, să ridice pe toți cei orbi și necredincioși, deschizându-le ochii și ridicându-i de subsuori, ca să vadă și ei, odată măcar în viață, culmile.

* * *

Aștiplesem?

Visurile mă învăluiau, legănându-mă, ca pe un copil. Desluștam vălurile lor diafane, zimbetul Cosânzenei, care îmi mângâia fruntea înflerbântată.

Atunci m'am pomenit, deodată, în vociferări și țipete, ce răsbăteau prin geamul deschis.

Reveniam la realitate.

Închid ochii, să retau firul visului drag, cum încercam întotdeauna, când regretam distrămarea unui vis.

Poate reuseam.

Dar la urechea stângă, ingerul cel rău, începui să chitcote, țipându-mi în bătăile de joc:

— Nu te emoționa, scumpul meu discipol! La urma urmei tot de glasul meu vei asculta! Ai văzut, în vis, cum Carpații își imbie trecătorile, să vină dorobanșii salvatori? Să spunem că este un vis adevărat. Tu crezi că îi vei vedea aievea? Iți închipui că neînvinsele trupe dușmane nu vor strivi, sub pumnul lor de fier, această încercare de evadare a unui neam ce se împotrivesc destinului impla-

cabl? Crezi tu, că un Kaiser, care are azi în mână lui soarta omenirii, se va împiedeca de rezistența unor viziionari? Praf și cenușe se va alege de voi și de neamul vostru. Toată credința voastră se va spulbera în vânt, și va fi prea târziu, când veți vedea realitatea!

Vino cu mine! Să vezi cum temnițele gem de acest soi de oameni, cari se hrănesc cu himere, până se izbesc odată cu capul de pereți. Atunci își deschid ochii, dar e prea târziu! Acolo vei ajunge și tu, și toți tovarășii voștri de gânduri, cari în loc să-și bage mințile 'n cap, visează cai verzi pe păreți!

* * *

De data asta, ingerul cel rău, vorbea la urechea surdului. Biruințele lui de mai nainte, se năruiră într'o clipă, și mă pomenii fipând ca dintr'un adânc de peșteră: Pleacă! Era în zori.

O ceață ușoară, ca o pânză de patanjin stăruia la gem.

Închisei ochii, încercând să mă mă așund nițel în valurile vrăjite ale viselor.

Dar visele de dimineața nu au adâncime, ci numai strălucire amăgitoare. Ele vin și trec repede, atingându-ți abia fruntea cu vâlul lor diafan. Se joacă cu tine, ca cu un copil, și când să întinzi mâna după ele, au și dispărut...

Totuș, când soarele răsărea, un vis luminos mă luă în stăpânire.

... Legiuni fără număr se înșiruiau, cu coifuri și platoșe scânteietoare, în lumina soarelui.

Comandantul își rotea, cu mândrie privirea peste trupele neodihnite, cari au purtat din biruință în biruință vulturii de bronz. Mai aveau un mic salt de făcut, și a lor era stăpânirea lumii. Dar conducătorul ezita încă. Apoi își ridică privirea, din nou, asupra legiunilor, trase spada arătând în direcția știută, fără să spună o vorbă. Legionarii se năpustiră asupra lui, ridicându-l pe scuturi, în chiote prelungi, apoi porniră spre râu.

Cunoșteam și în vis, râul și pe comandantul, care mergea în fruntea legiunilor biruitoare, cu privirea fulgerătoare, cu buzele strânse, murmurând printre dinți, ca o divinitate a destinului:

— *Alea jacta est!*

AL. CIURA

Monografia comunei Vâlcele (jnd. Trei Scaune)

1. Așezămintele bisericesti din Vâlcele.

În pădurea de brazi dela marginea apuseană a șoselei ce înconjură Vâlcelele, am găsit resturi de zidărie din prima biserică a acestei comune. Bătrânii satului vorbesc de ea. Cercetând lucrările ce se referă la lăcașurile de rugăciune din Ardeal, am găsit, din fericire, date foarte importante.

La pagina 95 din prețioasa lucrare a protopopului și așezorului consistorial Mateiu Volleanu: „Icoane din viața bisericești”. Anul 1804. (Sibiu 1925, tip. arhidiecezană), găsim sub titlul „Biserica din Vâlcele” (Előpatak) următoarele:

Hagiul grec Anastasie Vulcu, neguțator din Brașov, a ridicat la Vâlcele, unde probabil venea să se caute de heteșugurile care-l supărau, loc de închinăciune pentru el și neamul său, precum și pentru alți evlavioși creștini din țara românească care veneau la aceste ape, și veneau mulți boieri din Principate. Veneau Români creștini ortodoxi să se închine la bisericuța din Vâlcele și din satele mărginașe, vechi, Arpatac și Hăghig. Hagiul cerut-a slobozenie dela Guberniul de atunci și pentru a fi cercetată de evlavioși și pentru a se aproba ea alternativ preoșii din suszisele comune să facă slujba sfântă în bisericuța lui Vulcu din Vâlcele.

În ședința consistorială din 12 Aprilie 1804 se dă opinie favorabilă. Biserica deci, din Vâlcele, datează dela 1804 și a fost ridicată de Vulcu din Brașov, probabil și cu concursul altor vizitatori, mai ales drept credincioși din Principate.

Zidirea bisericești din Vâlcele (Előpatak).

Actul privitor la zidirea bisericești din Vâlcele poartă Nr. 377 și este transcris la paginile 95 și 96 al lucrării citate mai sus.

„Prin milostivul Decret gubernialicesc din 19 Martie a. e. Nr. 2208 pres. 13 Aprilie a. e. cererea (preces) Anastasie Hagi Vulcu, grecului dela Brașov și fundatorului bisericești din Előpatak, despre aceea făcută, ca locuitorii aceluia loc să se îngăduie a umbla întrânsa și să se dea slobozenie ca parohul dela Arpatac și Hăghig, odată adecă unul și de altă dată altul cele sfinte întrânsa să se slujască, cu acea rânduală să se împărțăsească Consistoriumului, ca până la sfârșitul lui Aprilie informație și opinie aceluia înălțat să se trimită despre aceea.

Smerit să se referă la l. H. Guvernului pe lângă întoarcerea împărășitului instanței, precum de vreme ce după o parte în pomenitul loc Előpatak se găsește familia statornică multă și peste vază este totdeauna adunare mare de oameni bătâni și alimilitărea pentru întărirea sănătății la folositoare apă acră ce se află acolo mai cu samă din Brașov, precum și din vecința țară românească veniți. Iară despre altă parte pomenita biserică, precum fără nici o grătare și chefulă a locuitorilor de aeolo s'au pleat, așa și a se ținea prin ajutorul pomenitului fondator și a altor făcători de bine, de cam pentru zisa apă acră nice odată nu va fi lipsă, se poate, Consistoriul ar socoti din aceste pricepi cererea pomenitului fondator cu atâta mai tare ar fi vrednic de reflexie, încaz căsăle despre care este vorba după cum acolo se împreună cu hotarul Hegyháti cu Arpataka, pe care adică sunt, așa și de amândouă aceste parochii se țiu, și pentru că sunt într'o asemenea depărtare de la amândouă acelea biserică, de nu pot umbla la dânssele pentru mângăierea cea sufletească, nice aceia locuitori, nice mulțime, că s'au obișnuit a se aduna acolo la Borviz."

În „*Procedura universalis regulatiois Ecclesiarum Transilvanico — Dismissio Populorumque, item Archidiaconatum pro complemento altissimi Rescripti Regii sub die 10 Aprilis Anno 1786, clementer elargiti, per demandatum ab Exceho Regio Governio medio gratiossum sub Nrs 1010 et 3129 anni 1805 emanatorum decretorum mixtam Commissionem sub ordinario Procedo et manductioe exmissi ab eodem exc. commissa exactor ingrossitate Alexandri Dosa susceptae et terminatae*“, publicat de Eugen Gagy de Buda. în „*Transilvania*“ din 1911 pag. 44—45, găsim:

Pontifex jurisdictio: Curia Aradensis sub regio Parocho: Ladisla Kottar
 Titulus: Altona superio sub Archidiaconatu: D. Simon Askalla

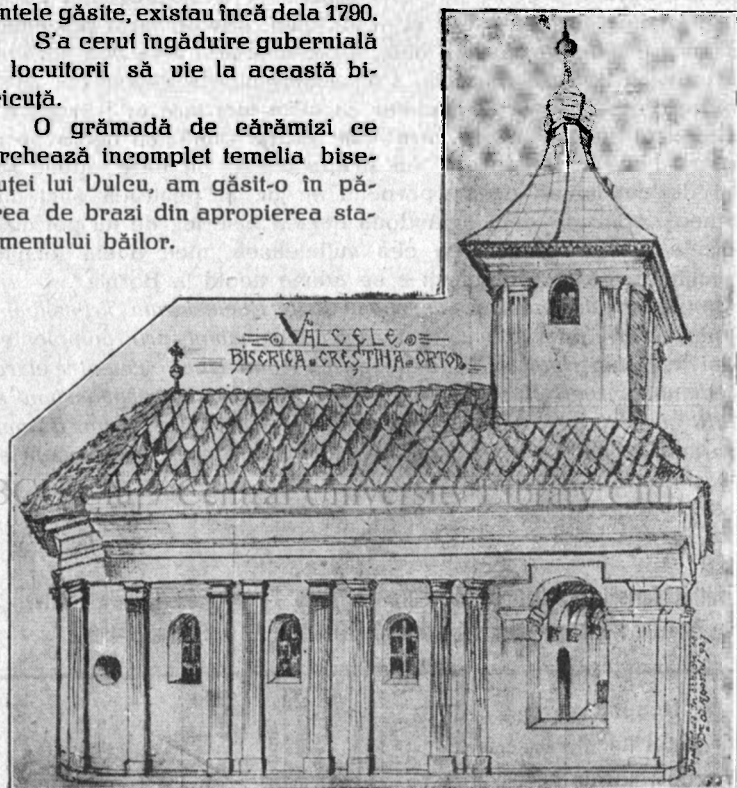
Nr. tabel 1805	Nomina locorum et ecclesiarum	Titulus ecclesie	Numerus locorum et aliorum adscriptorum et aliorum Titulorum	Apparimentae ecclesiarum et aliorum summa	Numerus parochiarum specifice	
41	Arpatak. (rom. Arpătae)	F. ad. 44.	70	1	1	lakob Csöflek
44	Hidvég et Előpatak (Hágyó et Válcete).	M. C. 41, 43	168	1	R.P. 14	2 Vassile Popovits Ilie Serban

Din cele de mai sus rezultă că prima biserică creștină ortodoxă din Văleele, județul Trei-Scaune, a fost ridicată în 1802 sau 1804 de neguțătorul grec Hagiul Anastasie Vuleu din Brașov cu banii săi și a celor ce veneau la Ellópatak să-și caute sănătatea. Între aceștia erau și Români din Principate.

Slujba o făcea când preotul din Arpățac, când cel din Hăghig, bisericii ce după cercetările și documentele găsite, existau încă dela 1790.

S'a cerut îngăduire gubernială ca locuitorii să vie la această bisericuță.

O grămadă de cărămizi ce marchează incomplet temelia bisericeștii lui Dulcu, am găsit-o în pădurea de brazi din apropierea stabilimentului băilor.

Biserica creștină ortodoxă din Văleele.

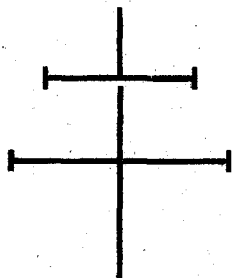
Nu știm prin ce împrejurări acel lăcaș sfânt a fost desființat și adus în această stare. Nici amintirea bătrânilor, nici o carte, nici un document nu ne-a putut lumina în această privință. Bănuim însă că multe din icoanele [și candelarele bisericeștii lui Vuleu au fost aduse în actuala biserică creștină ortodoxă din Dălcele.

* * *

Și acum să trecem să ne ocupăm pe larg de actuala biserică greco-ortodoxă din Dălcele. Lăcașul acesta sfânt se găsește așezat la NNE., la marginea șoselei naționale Feldtoara—Brașov—Dălcele, lângă

podul de lemn dela poarta de Vest a arșei băilor Vâlcele, lângă apă Vâlcele. Biserica are formă patruunghiulară, lungăreață, oblongă a naiei. In partea dinspre NNR. se termină cu un semicerc. Forma este aceea descrisă de Cont. apost. Lib. II. C. 57, forma corăbii lui Noe, a templului lui Solomon și a vechilor basilici. Stilul e cel al vechilor biserici creștine.

Locul bisericii e îngrădit spre șosea cu un zid de piatră întrerupt de 2 porți de fier: una mai mică și alta mai mare. Biserica e zidită din cărămidă. E susținută de 5 bolți și e acoperită cu țiglă. Pe acoperiș se poate ceti 1910. Turnul care e deasupra intrării principale, partea SSV., e acoperit cu tinichea. Pe acoperișul turnului se poate ceti 1846. Turnul poartă deasupra o frumoasă cruce de forma aceasta:

Pereții bisericii nici la interior, nici la exterior nu sunt zugrăviți. Strădania slujitorului Dōmnului dela această biserică și a dreptcredincioșilor este ca cu obolul dat de autorități și din ceti iubitori ai Bisericii să se zugrăvească acest lăcaș ce cu drept cuvânt trebuie considerat de o importanță mare istorică.

O inscripție bine păstrată, pe marmură neagră, așezată deasupra intrării principale dinspre șosea grăește pe limba sârbească și românească (cu litere cirilice. Sârbește $\frac{1}{2}$, din stânga, românește $\frac{1}{2}$, din dreapta) următoarele:

„Intru mărirea lui Dumnezeu de viață dătătorul și prea fericitului Tată cereșc, Fiului și Sf. Duh.

S'au zidit Biserica aceasta intru pomenirea sfântului măritului Mucenic Teodor Stratilat, prin creștineasca, bună osârdie, a dreptcredinciosului Prinț al Serbiei Miloș Teodorovici Obrenovici, la anul dela facerea lumii 7357. Lui Dumnezeu mărire 1849.*

Incă o inscripție pe piatră găsim în peretele nordic al altarului (deasupra proscomidiei). E un pomelnic probabil familia unui donator vrednic de neștearsă amintire:

Vasilichia, Luminată, Mihalachi, Dasile și Neamul lor, Morfi, Gheorghe, N-lae, Inchinași, Teodor Petre, Zoe Ion și Neamul lor.

Numele Vasilichia îl găsim brodat și pe odăjdiele preoțești.

Hramul bisericii este după cum se poate vedea după inscripția de piatră dela intrare și de pe antimisul bine păstrat, *Sf. Teodor Stratilat*. Antimisul e dat de A. Șaguna și din documentele și notele găsite

rezultă că Sf. Teodor Stratilat și numai el este hramul bisericii din Vâlcele.

Nu știm când s'a făcut târnosirea bisericii, de către cine și ce fețe importante, bisericăști și laice au luat parte. Dl. protopop Popovici, senator al jud. Trei-Scaune, ne-a spus că are cunoștință că târnosirea bisericii s'a făcut în 1870 de Miron Romanul, Ion Moga și D. Coltofeanu. N'am găsit nici un document în acest sens. Nici planul după care s'a lucrat biserica și nici de cine a fost făcut, nici ce ajutoare a dat prințul *Miloș Teodor Obrenovici* din Sârbia, despre care pomeneste inscripția principală a bisericii și al cărui portret se găsește în biserică frumos și bine păstrat. Biserica este bine luminată de opt ferestre mari, una dela altar și una mică din perețele nordic al altarului (înspre curte). Ea are două intrări: Una laterală, dinspre șosea, pe unde vine de obicei poporul vizitator al băilor și bărbaii localității și una principală pe unde vin numai femeile (intrarea dinspre SSV). Pronaosul exterior are patru stâlpi prismatici de cărămidă. Pardoseala lui e tot de cărămidă.

Din acest pronaos printr'o singură ușă de lemn cu două aripi, fără nici o sculptură sau importanță artistică, se intră în pronaosul interior.

În pronaosul interior vin numai femeile localității. În protocolul la care facem mereu apel în monografia noastră, găsim că D. Mazere dela Brașov în 1858, desparte biserica în 2 părți: una pentru femei și pentru vânzarea lumânărilor.

În pronaosul interior se găsesc câte 12 strane pe lături, de lemn simplu, un vas de aramă pentru botezul copiilor (baptister). Pe perețele răsăritean o icoană frumoasă și veche de lemn reprezentând *Învierea Domnului*. — În planul de jos al icoanei, la dreapta: Trei femei dintre cari două cu vase de aur în mână; la mijloc: *Maica Domnului*; la dreapta doi îngeri. Deasupra: mormântul sfânt. În jurul mormântului un soldat cu *fes roșu*, patru soldați romani în zale aurii, dintre ei doi au pavese, unul e cu lance, unul e căzut jos, unul doarme. Deasupra mormântului, într'o lumină galbenă aurie, Isus Cristos cu steagul în mâna stângă. La dreapta, colțul de sus al icoanei, se vede Golgota într'o lumină închisă și tristă. La colțul din stânga: Muntele Măslinilor; sub munte, patru femei. Icoana e pictată pe lemn cu culori de apă. E o frumoasă și interesantă lucrare de artă. Nu poartă nici o inscripție.

În acest pronaos se mai găsesc și alte icoane dar cari nu prezintă nici interes artistic, nici istoric bisericesc. Din pronaosul interior duc două scări una la clopot și una la corul bisericii.

El este despărțit de naos printr'un perete mic de scânduri și are o țeștură mediană.

(Va urma)

Dr. OD. APOSTOL
și protopop ILIE PAȘTINĂ.

Mișcarea culturală.

In țară.

Reviste și scriitori. „Gândirea”. Intră în anul al optulea de apariție revista care ne-a obișnuit să fim tot mai pretențioși când e vorba de forma artistică sub care se prezintă o publicație literară la noi. Născută la Cluj, în condiții tehnice modeste, mutată în grabă la București, silită de nevoile editoriale ca și de atracția unui cerc întreg de prieteni întru scris, *Gândirea* a îmbrăcat, din an în an, chiar dela un număr la altul, forme tehnice tot mai desăvârșite, dela coperta albă cu reproducții artistice până la paginajle și ultimul șir de petiț. În scumpetea de azi a tiparului și a hârtiei „Gândirea” poate fi socotită, cu adevărat, ca o publicație de lux. „Cultura Națională”, unde s’a tipărit după mutarea dela Cluj, ca și atelierele „Fundăției Principele Carol”, unde se tipărește de trei ani, se pot mândri cu caetele lunare ale „Gândirii”. Iar tiparul se așterne pe cea mai bună hârtie pe care s’a tipărit până acum vreo revistă la noi. (Gândul firese ce ar trebui să se lege imediat de aceste constatări ar fi: Nu e mirare că, cel puțin pentru forma artistică în care se prezintă, revista intră în casa fiecărui intelectual român, mai ales că numărul se vinde numai cu treizeci lei!)

Revista intră în anul al optulea de apariție după o viață destul de sbuciumată. Cei cari trudesc cu editarea ei nu sunt îmbogății de rășboiu, nici vr’un Mecenaz nu știm să se fi apropiat cu blagoslovirea lui înțelegătoare de frământarea finerilor scriitori grupați în jurul ei. În cursul apariției de șapte ani adeseori a fost nevoită să facă pauze mari, să apară cu întârzieri, neplăceri de cari, se poate, să nu fie cruțată nici în viitor.

Dănuirea ei în grele vremuri pentru scrisul românesc nu ne impune prin greutatea pe cari le-a biruit, ei prin talentele pe care le-a grupat. Este evident — dovada o avem în atâtea alte publicații efermere, — că greutatea de acest fel nu sunt biruite decât acolo unde e

talent, putere de creație, unde e imperioasă necesitatea de-a se împărtași în formele artei.

Totdeauna la noi revistele au luptat cu mari greutate editoriale și totdeauna au rezistat numai acele în jurul cărora a fost o întreagă grupare literară, talente reale, care aveau ceva de spus nației lor. Când gruparea și-a împlinit menirea, sau când, din alte cauze, s'a împărțit, — revista a încetat. Cine s'a gândit la noi că și o revistă ar putea dăinui în temeiul unei înțelegătoare comercializări, cu reclame, anunțuri, mare publicitate, — și că în ea ar putea să se urmeze scrisul mai multor generații de scriitori? La noi aproape fiecare grup de scriitori talentați au trebuit să-și întemeieze singuri revista. (Nu pomenim de cealaltă categorie, a acelorora ce s'au crezut doi-trei ani poeți sau prozatori. Și ei și-au făcut, de obicei, revista lor, dar nu la ei ne putem gândi făcând aluzie la o mare revistă literară, editată după normele comercializării.)

Intorcându-ne la „Gândirea” vom afirma, deci, că ea a putut trăi șapte ani mulțumită talentelor grupate în jurul ei. Dacă n'ar avea încă mult de spus, revista va birui și mai departe piedecile ce i se vor mai pune în drum.

Și, mi se pare că vor avea. Unii sunt proaspăt sosiți, alții, întemeietorii — își largesc mereu cercul preocupărilor. *Nichifor Crainic*, unul dintre cei dela începutul grupării, nu mai scrie, de-o vreme, — versuri, dar publică articole de adâncă pătrundere și largă concepție în legătură cu analiza sufletului românesc sau cu mișcarea intelectuală contemporană. Articolele-studii asupra laturei creștine a vieții românești au atras atenția multora, ca și acele asupra tradiționalismului. Ca forță organică a scrisului național, ultimul lui articol, de comemorare a lui N. Bălcescu (Nr. 12), are părți de înaltă elevație.

Cezar Petrescu, întemeietorul încă dela Cluj al revistei, a trecut dela schiță și nuvelă la roman și drumul lui desigur duce încă înainte. Cu întâele volume și-a câștigat loc de frunte între prozatorii tineri, continuând buna tradiție a scrisului românesc. Iar în nenumărate cronici el s'a străduit să țină mereu în contact pe cititorul român cu mișcarea intelectuală și literară din străinătate.

Lucian Blaga de o vreme nu mai publică în „Gândirea”, deși e alt întemeietor al ei, — dar pe dsa nu-l vedem să colaboreze acum nici la alte reviste. „Meșterul Manole” a apărut de-a dreptul în volum. Poezia sa unora a plăcut, altora nu. Dar nu mai începe îndoielă că scrisul său a contribuit și el la strălucirea revistei.

Gib. I. Mihăescu, cel mai nou, mai original, e'o inspirație mai caldă, de-o viziune interioară obsedantă, uneori chiar apocaliptică, — ne-a dat bucăți de-o vigoare rară, într'un stil sobru, adeseori aspru în nuvelele în care fantazia a putut fi ținută mai bine în frâu, ne-a dat pagini de povestire și analiză de scriitor de mâna întâi.

Dacă am aminti numai aceste patru nume literare dintre cele grupate la „Gândirea” și încă putem înțelege stăruința menșinerii re-

vistei. Dar lor li s'au adăugat alți scriitori, unii mai vechi, alții mai noui. T. Arghezi, Andrian Mantu, Ion Pilat, I. Minulescu, dintre cei cari aveau un nume literar înainte de războiu; D. Doteulescu, I. Buceja, N. M. Condiescu, dintre cei mai noui, iar proaspăt de tot, Zaharie Stancu, Radu Gyr...

Afară de poeți și prozatori lucrează stăruitor aici tinerii intelectuali, criticii literari în formație, cronicarii artistice: Vasile Băncilă, cu câteva studii extrem de valoroase, Al. Busuioceanu, Tudor Dianu, R. Dragnea, Al. Bădăuș, Os. Walter Cisek, Ion Marin Sadoveanu etc.

* * *

De curând s'a adus revistei acuza că ar canaliza la noi curente literare și estetice din Germania. Poezia lui Blaga a fost mai demult acuzată ca având inspirație și nivel teutonic. Contactul cu literaturile străine n'a putut fi evitat nici odată și nici nu-i bine să fie. Noi știm însă că, după războiu, literatura românească, tradiționalistă, progresează chiar prin cei mai buni dela „Gândirea” și în proză și în versuri. Gândiți-vă la ultimile poezii ale dlui V. Voiculescu: *Hoț de cai, Șarpele* (Nr. 12, 1).

„Gândirea”, după cât știm, n'a plecat la drum în numele unui cenaclu literar, ci a unor talente reale. Și când e vorba de talente reale să ne ție că nu putem crede în imitarea servilă a străinătății. Cel ce a căpătat dela zei glas, va vorbi, în toate vremurile, din adâncurile ființei lui naționale. — căci ea este elementul ce-l încadrează în umanitate.

Pot fi simpatii pentru un curent sau altul, fie că e vorba de gândire, fie de sensibilitate. Credem că uneori, în studii și articole apărute în „Gândirea”, s'a stăruit prea mult asupra misticismului în care ne-am putea și noi încadra.

Dar până azi tinerii gânditori dela revista bucureșteană sunt numai în epoca sbuciumului în găsirea drumului celui adevărat, celui potrivit și cu gândirea și cu concepția lor de artă și cu idealul național, al generației actuale. Pentru aflarea acestui drum se sbuciumă azi la noi multe suflete frumos înzestrate cu simțire proaspătă, cu bogate cunoștințe.

Caracterul în preponderanță tradiționalist al literaturii, preocupările de o intelectualitate mai înaltă — cercând a se încadra în mișcarea gândirii, sensibilității, estetice europene contemporane, în căutarea drumului propriu al intelectualității românești de azi — și o nouă elaborare a limbii literare, ni se par cele trei calități distinctive ale scriitorilor grupați la „Gândirea”.

Asupra ultimei calități credem nișert să stăruim puțin.

Limba evoluează ca orice organism viu, se îmbogățește, se perfecționează, în conștient, în forme, în mijloacele de exprimare. La noi, îndeosebi, limba literară e departe de a cuprinde, de a fi întrebuintă până la înecăjșenirea desăvârșită, întreg materialul lexic. Așa de-aici încolo vor putea intra în limba noastră literară atâtea elemente pur românești, cari până azi se puteau auzi numai în cutare colț de

provincie. Le vor putea încetățeni numai talentele reale și mai ales talentele mari.

Până la untre se făcea un cap de acuză scriitorului care folosea în proza literară neologisme, — în proza scriitorilor tineri ele abundă, uneori stilul e arhisaturat de ele, fără să le mai aducă cineva acuza că ar greși.

Cu apariția lui Sadoveanu epitetul a început a încălzi, a colora, a nuanșa și la noi substantivul, mai ales în descrierea naturii. Sadoveanu și cei influențați de stilul lui, au păstrat însă a justă măsură în folosirea adjectivului, a epitetului.

Unii, cei mai mulți, din cea mai proaspătă generație de scriitori, fac un abuz neîngădui de adjectiv, încercând, de e nevoie ori ba, fiecare substantiv cu două-trei și mai multe epitete. Așa că fraza, devenind prea încărcată, e adeseori greoaie, obositoare, dând impresia unei vorbăriti nestăpânite. Și ce e mai grav, cetitorul simte că haina asta, pe care scriitorul a voit-o prea bogată, e artificială, e lucrată cu intenția vădită de-a se distinge, — impresie pe care nu va avea-o nici odată fiind scrisul cald și colorat al lui Sadoveanu.

Prea adeseori cetitorul simte că se trece dela artă la artistetu. Supraabundența epitetului nu se întâlnește numai în proza literară a unor scriitori tineri, ea reușește adeseori să îngreuneze înțelesul articolelor-studii ale altora, iar în presă, — amintim în treacăt — epitetul abundent a coborât în demnitate până la tipărirea impurităților limbajului de mahala.

Ne aflăm, desigur, în fața cazanului în care fierbe sbuctumul pentru îmbogățirea limbii literare. Sbuctumul poate să țină încă multă vreme, și suntem siguri că unele exagerări de azi sunt trecătoare.

Ca o notă cu totul nouă în scrisul câtorva colaboratori ai „Gândirii” relevăm militarea pentru întoarcerea la concepția teistă asupra lumii și vieții, îndeosebi întoarcerea privirii spre Hristos. Unor critici li s'a părut că și această notă va dovedi influențe ale gândirii și sensibilității contemporane streine.

Dar unde e scris că în clipa în care concepția materialistă asupra lumii și vieții troznește din închețeturi, singur intelectualul român nu are voie să se ridice de subtă dărământurile ei? Și, scăpat de sub povara unui veac întreg de teorii pesimiste, bune să înfrângă avântul spiritului nostru, spre ce zări ar putea crește gândul și simțirea, dacă nu spre înălțimile de sus sau profunzimiile din noi, unde stăpânește neștiința dorință după o astfel de încadrare a omului în Cosmos, care să aducă pace spiritului, temel solid pe care răzimat să poată năzui spre creație?

* * *

Cea mai mare, mai bogată, mai variată revistă literară și științifică, „Viața Românească” dela Iași, se luptă și ea din răspuțeri cu greutatele editoriale. Anul 1927 l-a încheiat cu un număr triplu.

Fără de alte reviste ea avea avantajul că războiul a aflat-o în plină expansiune, că principalii colaboratori nu i s'au împrăștiat nici după unire, că și-a putut înnoi rândurile cu puteri nouă, în proză, în versuri, în critica literară și socială carti, dela început, au fost în plină armonie artistică cu poezii colaboratori, cu vechea direcție a revistei.

În proză Mihail Sadoveanu i-a rămas, ca și înainte de războiu, stălpul cel mai puternic. Dacă o bună parte a criticii actuale, — așa cum se face la noi, — trece adeseori sub tăcere sau pomenește în câteva linii fugare — scrisul lui Mihail Sadoveanu, chiar când el e adunat în volum, nu e nici un cuvânt pentru ca cititorii să nu-l urmărească, să nu-l admire ca și mai înainte.

În treacăt vom pomeni că două credem a fi, mai ales, motivele pentru cări critica noastră trece ușor peste volumele scriitorilor noștri cări au împlinit patruzeci de ani. Noi ne-am chinuit ca o generație de scriitori să trăiască, preocupând opinia publică, zece-cincisprezece ani. Dacă scriitorul a trecut peste douăzeci de ani de activitate literară, îl considerăm prea bătrân, epuizat, pentru a mai putea avea un rol în activitatea literară. O grabă inexplieabilă împinge la noi o generație nouă de scriitori în locul celei care nici veche nu se poate numi.

Iar al doilea motiv: dacă cititorii citesc pe unii scriitori favoriți și după ce se ridică alții, nu tot așa face partea cea mai însemnată a criticilor, mai ales a cronicarilor. De obicei aceștia cunosc pe un scriitor după primul volum, mai citesc cel mult două-trei ulterioare, și pe urmă pun punct notișelor asupra lui. Constatarea nu o facem noi pentru întâia oară, — a fost făcută de alții înainte.

În chipul acesta este evident că scriitorul dintr'o generație literară, uneori abea ajuns la mijlocul activității sale, e uitat de recenzisti ca și de folletoniști. Mai este firesc apoi să li se pară, aceluiași, că volumele proaspete ale scriitorului nu mai aduc nimic nou. Este, într'o bună parte, cazul lui Sadoveanu, plin și azi de-o excepțională putere de creație. Este și cazul altora.

La *Viața Românească*, dintre întemeietorii ei, lucrează încă dl *Ibrăileanu*, unul din criticii noștri cei mai cu autoritate și mai ponderați. Dintre cei noi dl *M. Ralea* se dovedește bogat înzestrat, o forță intelectuală dintre cele mai promițătoare. Poezii *Codreanu* și *Topârceanu*, din vechea gardă, încununăți cu premiul național de poezie, colaborează și acum.

Talente noue s'au adăugat: *Lucia Mantu*, *T. Hotnog*, *Ionel Teodoreanu*, *Henrieta Stahl*, *Ofilia Cazimir*, *Damian Stănoiu*. Unii dintre aceștia au și pornit birurilor la cuceriri. *Lucia Mantu* aduce o gingășie de sentiment, o notație fină și pură, a schiței sau tabloului concentrat. *T. Hotnog* s'a relanșat, în cele câteva bucăți, ca un remarcabil talent de observație și bun povestitor. *Ionel Teodoreanu*, prin cele trei romane, s'a avântat departe. *Henrieta Stahl*, în *Vocea*, a surprins prin originalitatea redării vieții dela jară. *Damian Stănoiu*, cea mai proaspătă achiziție a

revistei, pare a nu fi cunoscut greutatea începutului. Descoperă, descrie, analizează laturi noi ale vieții românești: frământările din mânăstiri.

E de remarcant că toți acești prozatori tineri dela Diața Românească, afară de Ionel Teodoreanu, nu caută prea mare pompă în stil, nu îngreunează fraza cu prea multe epitete, — scriu neșorțat, necăutat. Damian Stănoiu are chiar un stil de o sobrietate care se apropie de elasicism. Și, ce dă de gândit, toți sunt talentați. E poate nimerit să adăugăm aici că și prozatorul cel mai talentat dela „Gândirea“, rareori îngrămădește epitetul. Vorbim de G. C. Mihăescu.

Revista teșană aduce, potrivit programului urmărit dela înființare, în fiecare număr studii de cercetare istorică, literară, științifică. Are cronici și însemnări bogate în legătură cu mișcarea intelectuală din străinătate. Înainte de războiu ni se pare că era mai cinstită dincoace de Carpați decât este azi, ceea ce este o pierdere pentru intelectualul nostru.

Am făcut însemnările de mai sus pentru a contribui la deșteptarea interesului intelectualilor noștri pentru o parte a mișcării literare și intelectuale la noi, după unire, interes care azi abea pălpăie în cercurile mai largi. Țări cu populație de trei ori mai puțină decât noi, fără ește înfrântă din războiu, se pot mândri în străinătate cu zeci de reviste autohtone, care dovedesc nivelul superior cultural, — așa spun reprezentanții lor; dar reviste bune și multe fără cititori, fără interesul publicului, nu sunt cu puțință.

ION TURCU.

Cronica teatrală.

Meșterul Manole. *Piesă în trei acte de Octavian Goga.* Cu Mărioara Ventura, Nottara și Storin în rolurile principale s'a jucat, pe la sfârșitul lui Februarie, pentru întâia dată pe scena Teatrului Național din București noua lucrare dramatică a dlui Octavian Goga: „Meșterul Manole“, piesă în trei acte. Autorul acestor rânduri a văzut piesa la a cincea reprezentație și a avut prilejul să constate ceea ce au afirmat, dela premieră, toți cei nepreocupați de alte considerații decât cele artistice: „Meșterul Manole“ e o puternică, fundamental gândită și simțită, admirabil scrisă, realizare dramatică și literară. Sala teatrului arhiplină, și la a cincea reprezentație, a ovaționat, după fiecare act, pe autor, în pofida câtorva superficiali recenzenți folletoniști, sau a patronilor de ziare dela o anume presă cari n'au putut vedea în autorul lui Meșterul Manole pe scriitor, ci pe... omul politic.

„Meșterul Manole“ rămâne o cucerire în literatura dramatică românească: piesă de gândire concentrată, de conflict psihologic înalt, de intelectualitate, prin care se pun și la noi problemele mari cari agită viața societății moderne. Fără foc de artificii, fără așa-numitele „lovituri de teatru“, fără scene anume pregătite pentru efect pe seama masei inculte; fără brutalitatea sau lascivitatea care înseamnă încă

pentru unii „conflictul dramatic”, — de o superioară decență și distincție care caracterizează lumea în adevăr cultă, — acțiunea se desfășură natural, crescând firesc din rădăcinile bine fixate în concepția și simțirea autorului, și tot firesc se accentuează conflictul dramatic.

Dacă nu intervin uși trântite, gesturi brutale, exagerate, detunături de armă, te ții înlănuțit dela început procesul psihologic, adânc omenesc și descărcarea lui în forme singur admisibile într-o lume de intelectuali. Inclămăm să credem că e mai mult tragie în gestul stăpânit, în durerea picurată în fraze spirituale, în înfrângerea de fiecare clipă a omului care-și acopere rana, decât într-o izbucnire care descarcă fulgerător.

* * *

„Meșterul Manole” a apărut și în volum, editat de „Cartea Românească”. Titlul și-l ia noua lucrare dramatică a dlui Oct. Goga dela legendarul „Meșter Manole”, făuritorul mănăstirii-minune dela Argeș. Subiectul, în forma legendei, a ademenit și pe alți scriitori români. Dar dl Goga n'a voit să prelucreze, să amplifice vechea poveste. Dsa a pornit dela concepția legendei, dar subiectul său e din ziua de azi, din frământările păturii intelectuale.

Concepția din mănăstirea Argeșului, unde soția lui Manole e zidită în temelia mănăstirii pentru a se putea opri surparea de peste noapte și pentru a putea fi terminată întreaga lucrare, e astfel redată prin graiul bătrânului scriitor Iancu Balteș în Meșterul Manole:

„Artistul, înainte de a fi un creator e întotdeauna un călău... A, dacă Manole ar fi fost un burghez ca voi... da... da... N'ar fi fost nici o complicație... Dar Manole a fost un zănațee, el visa ziduri boltite de mănăstire, visa linii și arabescuri, carii îi svăceau în ochi și în sânge... Manole era otrăvit, Manole era artist, și arta e totdeauna o înviere după o îngropăctune”.

Concepția ni se pare adevărată și încă în două înțelesuri. Într'unul mai comun, mai obținut: artistul nu eruză viețile din jurul lui, poate nici nu le poate simți și pătrunde când demonul creației îl mână pe un drum adânc tăiat în piatră. Câți artiști n'au semănat desnădejdea în cei mai de aproape ai lor!

Al doilea înțeles: artistul îngroapă adeseori în opera de artă ce-a avut mai scump și la ce n'a putut ajunge, n'a putut păstra în viață.

Acest al doilea înțeles ne dă concepția fundamentală a „Meșterului Manole”.

În sculptorul Galea se trezește o mare iubire pentru Ana, soția moșterului Brăneanu, femeie sbuciumată de gând, de aptitudini artistice, prinsă de vis, de-o rară sensibilitate, sortită însă să trăiască ani în șir într'un mediu burghez, să închidă în urne, an după an, cenușa aspirațiilor mai înalte.

Deși trăind într'un mediu nepotrivit cu structura sa sufletească Ana, supusă legilor vieții, se simte mai acasă în acest mediu, mai în siguranță, decât dacă ar urma îndemnul sculptorului de-ași părăsi bâr-

batul și a pleca cu el. Nu numai obișnuința cu mediul nepotrivit, nu numai siguranța situației sale, ci și un sentiment adânc de cinste, de onestitate, — care e o înaltă pledoarie pentru căsătoria nepângărită, — o face pe Ana să reziste.

Dar sculptorul e un om dintr'altă stofă. El o urea în stăpânire desăvârșită; nu se mulțumește nici cu sentimentul, nici cu alunecarea de-o clipă a Anei în brațele sale, într'un moment de înfrângere, — el o forțază să plece cu el.

Ea, sfătuită și de-o întreagă viață de cinste și de prietena ei Elena Caramfil, se împotrivesc. În scena aceasta sunt surprinși de dl Brăneanu, bărbatul Anei. O ieșire pe teren cu Galea, — după care sculptorul ce n'a putut provoca jefia deplină din partea Anei, — se retrage, cu rana lui, la țară, unde se luptă cu desnădejdea, până când concepe statua Atlantidei, în care o creiază pe cea care n'a vrut să-l urmeze. În muncă neistovită, în focul creașunii, își consumă și nădejdea și desperarea și lacrimile și surâsurile, — iubirea lui întreagă. Opera îi slegește, îi deșertează sufletul de sentimente, încât când Ana vine să-l urmeze definitiv, după ce-a trecut și ea prin iadul ei, — sculptorul junghiat de durere simte că e prea târziu, că nu mai are ce să-l dea.

Sunt scene de un adânc uman, de rar dramatism. Scena în care urea s'o convingă pe Ana să-l urmeze — sfârșitul Actului II, și aceea în care Ana revine să-l ia pentru totdeauna, sfârșite prin disperarea finută mereu să nu izbucnească.

„Meșterul Manole“ are tot atâtea calități literare ca și dramatice. O limbă ce ne pare a vesti opera de maturitate în proză a dlui Oct. Goga. Fără colorarea căutată de unii autori dramatici, fără zorzoane, limba din „Meșterul Manole“ e frumoasă, bogată, viguroasă.

Cei trei mari artiști: Dșoara Ventura, maestrul Nottara, Storin au fost și de data aceasta o mândrie a scenei noastre. Pentru cine vede pentru întâia oară pe artista ce-a făcut glorie țării pe scenele Partului, apariția e uimitoare. Par'că nici nu te poți împrieteni cu ea numai decât. Urmire deșteaptă și maestrul Nottara, care la o vârstă atât de glorioasă, poate susține cu strălucire un rol greu ca acela al lui Iancu Balteș.

* * *

Literatura noastră dramatică s'a îmbogățit cu o lucrare despre care suntem convinși că va fi, ani de-a rândul, în repertoriul Teatrului nostru, între cele mai bune piese românești de până azi, — iar în rândul celor de concepție, a pieselor cari pun și frământă problema din viața societății culte moderne, — cea dintâi la noi.

Dela „Domnul Notar“ până la „Meșterul Manole“ sunt ani dar și distanța artistică dintre cele două piese e mare. Literaturii dramatice românești Ardealul n'a dat până acum decât pe dl Oct. Goga. De încheiere am avea o dorință („regionalistă“) să vedem pe „Meșterul Manole“ cât mai curând și pe scena Teatrului Național din Cluj.

I. AG.

„Celul ce nu are, i se va lua“, *Piesă în 4 acte de V. Papilian*. Dl. D. Papilian, profesor la Facultatea de medicină în Cluj nu e la întâia încercare literară. Dsa a publicat în editura „Casei Școalelor“, acum vr'o doi ani un roman „Ne leagă pământul“, care a stârnit un interes în lumea literară, ca și între critici. Noua încercare e în domeniul dramei. Interesul deșteptat cu această piesă jucată pe scena Teatrului din Cluj, e încă mai mare decât cel de acum doi ani în jurul romanului pomenit.

Interes, mai ales în înțelesul că piesa a provocat multe discuții. Între studențime, în lumea medicală mai ales. discuțiile contradictorii nu sunt terminate nici azi.

Deasupra oricăror considerații, faptul acesta e de-o importanță deosebită. El arată că lucrurile literare ale dlui Papilian nu snt lipsite de gând și de puterea de observație. Ele sulevează, pun probleme. Dacă autorul ar fi avut și puterea unei complete realizări artistice, discuția ar putea urma cel mult în jurul concepției scriitorului. Dar cum dsa pune problema și o lasă nedeslegată, discuția se învâрте adeseori în jurul însăși intenției autorului.

Pentru că oricât ne-ar fi îmbătat doctorii esteticii cu teza „artei pentru artă“, spectatorul sau cititorul care gândește nu se poate împăca cu gândul că autorul n'a voit să spună nimic, ei, simplu, să redea viața.

Sunt calități de mâna întâie care nu i se pot contesta dlui Papilian chiar în această piesă. O fină putere de observație, o înțelegere a dialogului prin susținerea unor probleme care, deși ar părea uneori de specialitate, prin omenscul lor pasionează pe orice om cult. Dialogul e atât de bine susținut încât, aproape două acte, nici un observator absentă acțiunii. Problemele ce se discută sunt dintre cele mai captivante și, cum am spus, nu numai pentru medicii din lumea cărora e luat subiectul.

Concepția piesei e foarte... naturalistă, pentru a ne exprima astfel: între doi rivali, lupta nu se poate decide decât prin strivirea unuia. Ca între două celule antagoniste, ca între doi lupi, în viața omenească lupta nu e mai delicată. Învinge cel mai tare, iar cel mai tare e omul fără conștiință. Conștiința e dușmanul omului în izbânda asupra vieții; rădăcina conștiinței e în Dumnezeu cel care nu se vede. Deci, jos cu el! Și dacă nu-l putem prinde pe el de piept, îi izbim de pământ cel puțin teoana de pe perete (eeeeee și face unul din doctorii piesei, nenorocit c'a avut o conștiință!).

Așa dar legile materialismului domină și viața omenească, — o închinare către supraomul lui Nietzsche.

Acest supraom ar trebui să fie doctorul Filipin, care birue într'adevăr, dar nu prin tăria omului lipsit de conștiință ci prin... decadența insului lipsit de demnitate. Pe unul din contrarii lui la catedra dorită îl denunță justiției ca pe unul ce săvârșește avorturi la sfatul lui, iar pe al doilea, o fată medic, o ta de nevastă deși nu o lubeste.

Aici ni se pare că nu mai poate fi vorba de conștiință etică creștină, care se pare că, în vederea autorului, ar nenoroci pe om, — și de demnitatea omenească care, dacă e și ea călcată în picioare, — dă om nu mai rămâne barem o brută, ci o ruină miserabilă.

Așa fiind, controversele în jurul piesei sunt explicabile. Poate autorul, cu darul lui plin de observație, și, presupunem, cu sufletul revoltat de felul cum sunt vâdate unele cariere, — a voit, simplu, să dea vâluie un colț după culisele în care fierbe josnicia omenească. Am aplauda, dacă intenția ar fi fost realizată, dacă spectatorul s'ar putea depărta cu impresia aceasta.

Dar intenția piesei părea a fi de a ni-l arăta pe omul tare, nu pe brutitorul josnic, pe omul fără conștiință, nu pe cel fără strop de demnitate.

Că în viața omenească sunt împrejurări, că în răsă sunt indivizi cari se mănâncă mai rău ca fiarele, e adevărat. Dar fără a fi pregătiți să aprinzi o singură luminiță de-asupra acestui viespar, pentru ce-ai împărășia umbra ce-l acopere? Biologia goală răsuflă azi cu greu în viața socială, în excepții. Cultura, dacă nu credința și conștiința, a mai domolit bestia. Iar când nu a domolit-o pentru ce s'o arăți lumii și să zici: lată omul? Sau crede cineva că poate fi un element educativ pentru societate sau mai ales pentru tinerime? SV. V.

*

Ideii, oamenii, fapte.

Imitație și creație. În cele mai bune reviste literare pe care le avem: „Viața românească“, „Gândirea“ și în vremea din urmă „Scrisul românesc“, s'a stăruit adeseori asupra drumului adevărat pe care în mod firesc trebuie să-l urmeze literatura română. Gânditori și critici cari nu se însuflețesc pentru așa numitele cenacle literare, dnl Ibrăileanu, D. Tomescu, Nichifor Crainic, M. Ralea, R. Dragnea, au arătat în articole de analiză tare și de gândire limpede că literatura adevărată nu poate fi decât națională. Nu ca un postulat șovin, ci ca un firesc. Îndată ce admitem că literatura unui popor este manifestarea lui sufletească, aceasta când e reală, adică născută din sinceritate, nu poate revela sufletul decât așa cum este: cu notele lui fundamentale și general omenești, și cu notele specifice sufletului național.

Creație nu poate fi decât literatura aceasta. Cealaltă, care e născută din aplicarea spre moda literară curentă în străinătate, la un moment dat, nu poate fi, și nu este decât imitație.

Asupra acestei chestiuni revine Dl G. Ibrăileanu în numărul de pe Ianuarie al „Vieții românești“, într'o cronică literară sub titlul „Modă și originalitate“.

„Sufletul unui popor“, scrie Dsa, „e mai deosebit de al altuia decât structura sa socială și, deci, forma sa politică.“

„Și cum literatura este expresia cea mai directă a sufletului unui popor, ea nu poate fi împrumutată ca frâiele dela vagoane și ca forma rochiilor, nici măcar imitată ca formele politice. Adică poate fi, dar atunci nu e o *realitate*, nu aduce nici un folos, — nu poate suporta nici o comparație cu eficacitatea frâiei Westinhouse și a rochiiei scurte, și nici chiar cu aceea a constituției belgiene“.

După ce se arată că imitarea e copilăria unei literaturi, și că, la noi, prin Eminescu s'a încheiat acea epocă, Dl Ibrăileanu, după ce citează pe Eminescu, Caragiale, Creangă, Coșbuc, Șadoveanu și Brătescu-Voinești, scrie:

„Scriitorii mari citați mai sus ne dau, credem, dreptul de a formula o propoziție generală, ca să nu-i zicem lege: *Nici un scriitor mare român nu se poate însuși în vreoa școală, în vr'un curent literar străin, contemporan lui.* De unde un corolar: Când ai îndoteli asupra mărimii unui scriitor român, întreabă-te dacă e sau nu reprezentant al unei școli contemporane străine. Dacă nu, — nu urmează nimic, nici în bine, nici în rău. Dacă da, mai de grabă poate urma ceva defavorabil pentru evaluarea aceluși scriitor. *Probabil că e un imitator, așa dar un scriitor secundar.*“

Iar asupra rolului criticii, în fața model și a originalității, Dnul Ibrăileanu spune:

„Critica trebuie să încurajese originalitatea și să combată imitarea, recomandând însă literaturile streine ca izvor de meditare și ca modele pentru perfecționare. Critica trebuie să ajute virilitatea și să lovească în infantilismul anaeronic, care e copiarea literaturilor streine, și nu din motive naționaliste, care nu au ce căuta aici, ci *ain datorita de a fi de partea maturității cretătoare.*“

Socotim binevenite precizările de asemenea natură, făcute de gânditori și critici cari nu sunt conduși decât de interesul real al prosperării literaturii noastre. Atâtea bisericuțe și cenacle literare reușiră, în ultimii zece ani, să desorienteze o parte a publicului cititor asupra adevăratei valori a scriitorilor noștri. Ba s'au ivit și critici improvizaji cari au declarat inexistență literatura noastră până la cutare imitator al curentelor literare străine. Sperăm că se apropie vremea în care glasurile nechemate vor tăcea în critica noastră, făcând posibilă restabilirea valorilor literare pentru masa mare a cititorilor. I. R.

*

Not și străinătatea. De când am ajuns între granițele politice ale statului național, streinătatea a început să se intereseze mai sistematic de noi. Nu deșteptăm mai mult interes numai în domeniul politic și cel economic-financiar, ci și în cel cultural. Poate nu vor trece... treizeci de ani, și vom fi eu mult mai bine cunoscuți în Apus, decât suntem azi.

Ne gândim, cu toate semnele bune, — la un termen atât de îndepărtat nu pentru că streinătatea nu ar urea să ne cunoască mai complet într'un interval de timp mai scurt, ci din motivul închețării cu care reacționăm noi față de acest interes.

Într'adevăr mulți dintre vecinii noștri n'au așteptat ca străinătatea să-și manifesteze dorința de a-i cunoaște: au luat ei inițiativa. Unti

încă înainte de războiu, cei mai mulți în decursul războiului și a tratativelor de pace, cu toții, fără excepție, după pace.

Noi am rămas în întârziere cu inițiativa. Am așteptat, pare-se, inițiativa altora, și chiar când aceasta s'a produs, nu ne-am grăbit să prindem momentul.

În mod oficial, până azi, abea avem școala românească din Paris și cea din Roma. Abea avem lecțiile pe care le face Dl. N. Iorga la Sorbona și încă ureo trei-patru reprezentanți ai culturii românești. Și chiar aceste, dacă nu era căldura celor ce au făcut inițiativa, cu greu le-am avea.

Publicații streine încearcă, din când în când, să se apropie de noi. Cu concursul cutărei persoane particulare, am avut chiar numeri din reviste streine, închinăte României. Dar încercările au rămas fără sprijinul așteptat al Statului.

Cunoaștem un caz când, la o universitate străină, un conferențiar român a trebuit, din mijloace proprii, să înghetese o mică bibliotecă românească pentru studenții ce-l ascultau cursurile.

Iată de ce spunea că, cu tot interesul crescut pe care ni-l arată, dela unire, străinătatea, în deosebi Țările latine, — până vom fi cunoscuți mai bine, vor trece decenii.

În loc să căutăm noi prin toate mijloacele să deșteptăm interesul față de Țara și poporul nostru, nu știm prinde și crește nici interesul deșteptat fără concursul nostru.

Până în anul trecut Vasile Pârvan era unul din principalii ambasadori culturali ai României în Țările din Apus. Prin el ne-a revenit multă cinste și considerație și în Italia, unde era conducătorul școlii române din Roma, și în Franța, Anglia, Belgia, unde era invitat în folosul științei.

Avem încă pe dl. N. Iorga, care duce pretutindenea, nu numai falma savantului român, ci și a marelui patriot, și a unui profund cunoscător al istoriei și culturii universale. Dar activitatea Dsale în străinătate fine abia câteva săptămâni pe an. Oficialitatea noastră nu află mijloace și puțința pentru o mai îndelungată muncă a Dlui Iorga în străinătate. Și tot astfel e cu lecțiile Dilor Pompei, Marinescu, Țițica etc.

Dacă ar avea Ungurii sau Bulgarii, de pildă, oamenii noștri de știință de renume mondial, și dacă aceștia ar fi învățați la Roma, Paris ori Berlin. S'ar vedea imediat de ce larg concurs s'ar bucura din partea Statului, cum ar fi tipărite cursurile, conferențele, comunicările lor în principalele limbi, și cum ar înunda cu ele lumea; cum ar aduna în broșuri și volume tot ce s'ar scrie despre savanții lor pe vremea activității acestora în străinătate.

Oricât am fi de increzuți în puterile proprii, nu ne-ar strica mai multă considerație față de interesul ce ni-l arată străinătatea. Mai ales când alții cearecă să-l provoace pentru ei prin toate mijloacele, și de cele mai multe-ori în detrimentul nostru.

Șt. V.

Civilizați și proletari. Spicui din capitolul „Civilizați și proletari” din lucrarea istoricului Lucien Romier „Cine va fi stăpânul: Europa sau America?” apărut în traducere în revista „Ideea europeană”, unele aprecieri și constatări pe care le credem și noi de cea mai mare importanță pentru viitorul civilizației, și vrednice să se oprească și cititorii noștri asupra lor.

„Omenirea astăzi”, spune Lucien Romier, „urmând atracția satisfacțiilor pe care i le oferă științele aplicate, înclină spre o noțiune din ce în ce mai materialistă a fericirii. În fața mulțimilor, ea se rezumă aproape în întregime la aflarea unei stări fizice. Tipul însuși al acestei bunăstări a ajuns uniform: el reprezintă așume facilități în viață care corespund progresului mecanic. Astăzi pentru sute de milioane de indivizi tipul unei stări e de-o parte: a avea lumină electrică, a conduce automobilul, a merge la cinema. Însăși plăcerile sentimentale lasă loc plăcerilor mecanice.

„Dar pe măsură ce devine mai uniform, câmpul plăcerilor devine tot mai limitat; și pe măsură ce se supune artelor mecanice, el devine tot mai steril... Uniformitatea gusturilor și obsesia mecanicii duc pe om la o concepție despre fericire, copilărească și pasivă, adică esențialmente „proletară”.

Autorul arată că aceste elemente ale fericirii nu pot mulțumi pe om, pentru că „la hotarele străme ale plăcerilor materiale, omul întâlnește desamăgirea. Bucuriile materiale... suprimă sforțarea, foamea, dorința, dar nu îmbogățesc și nici nu fortifică pe nime în sens pozitiv; ei mai adesea îl slăbesc. De aici vine acel

plăcut și acel soi de nebunie care-l ajunge totdeauna pe oamenii putrezi de bogății și lipsiți de vr'un refugiu intelectual sau de resurse morale.

„De îndată ce a înlăturat amintirea asprelor privațiuni și a altins oarecare punct de saturație în bunăstarea ei, mulțimea e nevoită să facă apel la un nou ideal, iar dacă pe acesta nu-l găsește, își distruge propriile jucării, întoemai ea și copiii, din simpla dorință de a le schimbă eu altele.

„Aici răsare marea fragilitate a civilizațiilor prea materialiste. În mai multe rânduri în decursul istoriei, s'au văzut popoare atingând o treaptă de bunăstare care excludea privațiunile, măcar în ce privește cea mai mare parte a cetățenilor. Aceste faze de bunăstare colectivă reprezintă, în stratul cel gros al secolilor, părți foarte subțirele în raport cu epocile de muncă aspră și de miserie.”

Se rezumă cauzele care determină fragilitatea civilizațiilor materialiste: plăcerile slăbesc restul fizic și moral al omului; consumul mai mare decât producția îl pune pe om în dependență de altul mai aspru; plăcerile fizice depărtează pe om de consolățiile spiritului, și în caz de nenorocire el se găsește dezarmat; popoarele fericite, când bunăstarea slăbește, se împotrivesc suferinții și ajung la discordii sociale; când colectivitatea e deplin satisfăcută „pierde înboldul cel mai de seamă al facultăților inventive ale rasei... Într'un cuvânt fericirea ruinează forța”.

Urmează această concluzie de adânc adevăr: „Fericirea cea adevărată și statornică consistă în a fi tare, în a nașcoei, în a construi, în

a rodi, în a împlânsi materia, în a-ți diriguî în chip conștient propria-ți activitate sau a altora, în a cunoaște și a face cunoscută și altora superioritatea caracterului omenesc. *Civilizația care nu are alt scop decât să asigure omului bunăstarea, e osândită la decădere. Iară civilizația care, dimpotrivă, excită energia, desvoltând conștiința omului, e durabilă și atotputernică*“.

Cea dintâi ne dă „proletari“, în dependență de mașină; cea din urmă pe omul civilizat, stăpân pe mașină.

Problema fericirii în sensul civilizației din urmă, va cuprinde, pe-o formă, „garantarea unui minimum de demnitate fizică și de confort, care să poată susține demnitatea morală“, dar și năzuința de a da omului „o conștiință de superioritate în fața materiei; pe de-o parte a-l arma spre a se putea apăra, spre a munci liber și a-și desvolta talentele în mijlocul unui univers transformat în care îi e dat să viețuiască; iar, pe de altă parte, a salvarda sau a desvolta în el, în afară de ori ce preocupări materiale, câteva virtuți fără de care el nu va fi niciodată decât „un proletar“, adică sclavul timpului său, în loc să fie stăpânul“.

* * *

Între elementele cu totul necesare civilizației care poate asigura mulțumirea posibilă a omului, Lucien Romter enumeră, sub numele de „pozițiuni conservatoare“: *supremația spiritului, familia și humanismul*, trei poziții care trebuiesc apărute cu ori ce preț și cine le va apăra mai bine va fi stăpânul lumii.

Supremația spiritului, dreptul „intelligenței desinteresate“, singura creaătoare de noi valori. „Statele unite nu merg până acolo încât să opună

munca manuală celei intelectuale, dar înclină hotărît la excluderea intelligenței dezinteresate“.

Familia: omul nu este un simplu „agent economic“, el nu poate fi desfăcut de legăturile sale sentimentale și familiale. „Ori și ce ideal, ori și ce eroism, ori și ce eforturi adevărate presupune o preferință, alegere, un sentiment, o afecțiune. A înlătura această parte din om, înseamnă a sfărâma resortul omului, a-i răpi însuși gustul pentru viață“.

Humanismul: Fără prietenie, caritate, curtuozitate, fără virtuți sociale, „fără pic de umanitate“, „un grup omenesc poate prea bine rămânea unit câțeva vreme, cu scopul de a exploata bogățiile naturale sau vr'o întreprindere fructuoasă“, dar ea „nu va rezista apărării sau asaltului altor grupuri care posedă, pe lângă fața tehnică și aceea solidaritate și aceea strălucire incomparabilă pe care i-a dat-o omului dragostea deaproapelui“.

Iată considerații de cea mai mare actualitate și pentru noi în directivarea dela început sănătoasă a civilizației noastre.

*

Pentru sporirea gustului de cețit. În noul organ săptămânal: „Vremea“, a Dilor Valjean și Vladimir Al. Doinescu (Nr. 2, I/III 1928), a apărut o interesantă anchetă: „De vorbă cu dl C. Kirilșescu?“ secretarul general al Ministerului de instrucție: „Ce ar trebui să se facă pentru ridicarea gustului de cețit?“ întrebă dl Rep. și dl secretar răspunde: „Ce e de făcut? Să se tipărească cărți bune cât de multe, — niciodată nu vor fi prea multe, — originale și și traducerii din literatura universală. Să se înființeze biblioteci: de

clasă, de școală, de cartier, de oraș și de sat. Suntem capitala cu cele mai puține biblioteci din lume. Să se încurajeze prin premii formarea de biblioteci individuale. Ași recom-pensa în mod public pe școlarii cari — în măsura putințelor lor — și-ar face acasă, pentru folosință proprie, biblioteca cea mai bine al-cătuită. Ideia revistelor de cultură generală pentru tineret e excelentă. Cred însă că rolul Ministerului e mai potrivit să ajute, pe cele pornite din inițiative private, decât de a edita el însuși una. Admit monopol pe tutun, pe chibrituri și pe alcool; nu însă pe cultură. Experiența a probat că astfel de publicații, care poartă pe-cetea oficialității, sunt anemice. Lipsa de emulație ucide avântul și origi-nalitatea. Oficialitatea paralizează inițiativa; scriitorul devine biurocrat. Nu cunoșc publicații mai anoste de-cât cele oficiale.

O prietenă a României în America.

Am publicat în Nr. 12 din a. trecut al revistei noastre darea de seamă a unei bibliotecare *Leadbetter* dela biblioteca orașului Ohio din Cleve-land, America de Nord. „*America*“, organul oficial al „Uniunii societăților române de ajutor și cultură din Ame-rica“, ne aduce vestea (12/I. 1928) îmbucurătoare, că Dna *Leadbetter* a organizat, în ciclul aranjat de bi-blioteca municipală (Public Library) din Ohio, pe Broadway, o seară *în-treagă românească*, în care publicul american a avut puțința să cunoască dansuri, cântece, porturi și literatură românească. Cu pregătirea progra-mului a fost încredințată „Asociația doamnelor române-americane din Cleveland, O.“, cu un comitet spe-cial, compus din dname: *Livia Bactu*,

Eugenia Bănăjanu, Vas, Motan și Crăciun.

Al IV-lea Congres al Uniunilor intelectuale. La al IV-lea Congres al Uniunilor intelectuale, ținut anul acesta la Heidelberg, a fost repre-zentată și Uniunea intelectuală ro-mână, înființată în toamna anului 1926. Asupra subiectului pus în dis-cuție: „Rolul istoriei în formarea conștiinței popoarelor“ au vorbit, din partea Uniunii noastre D-na Ale-xandrina Gr. Cantacuzino, și Dnul profesor C. Rădulescu-Motru.

Rostul „Uniunilor intelectuale“ ar fi pregătirea unei „conștiințe pact-fiste a lumii“.

Cităm din raportul Dnui Motru: „Până la cunoașterea deplină a realității pe care o are conștiința de popor, socotim că metoda cea mai bună pe care trebuie să o urmeze istoria, este stricta ei neutralitate față de idealul social și politic. Men-tirea istoriei nu este să influențeze, într-o direcție sau alta, ci să de-scrie și să analizeze trecutul pentru a-l face mai înțeles inteligenței. Istor-icul să rămână om de știință, iar nu un împărțitor de promisiuni: chimist iar nu alchimist.“

În discuția congresului părerea Dnui Motru a fost de partea celor ce susțineau „istoria critică a omului eliberat de tradiție“, pe când alte păreri au militat pentru istoria „ca mit și tradiție națională.“

Între acești din urmă a fost și delegatul italian Emilio Bordero. După ce face apologia fascismului E. Bordero concludă că nu-l „ho-tărător adevărul faptelor istorice, ci efectul: istoria ca mit.“

(Rev. „*Ideea Europeană*“.)

„**Biologia satelor**“ de *Dr. G. Banu*. (Extras din Arhiva pentru Știință și reformă socială.) Lucrarea pe cât de interesantă, pe atât de concentrată în cele aproape 40 pagini (format mare).

Cuprinsul privește problemele vitale ale biologiei satului. Plecând dela considerațiunile de rasă ale poporului român, autorul arată în ce constă: valoarea biologică a capitalului uman rural, cantitativ și calitativ; influența biologiei satului prin climă; prin stări sociale: alimentație, locuință; prin starea culturală, morală, educativă; prin factori medico-sociali (igiena personală și cea colectivă a satului, precum și boalele epidemice); prin maladiile sociale (sifilis, tuberculoză, pelagră și paludism). Descrie apoi condițiunile specifice de viață ale bărbatului, femeii și copilului, ca și influența lor asupra biologiei satelor și termină cu câteva considerațiuni din trecutul și prezentul organizării biologice a satelor, indicând și câteva principii de organizare viitoare.

Felul cum sunt tratate aceste probleme arată o mare erudiție a autorului. Statisticele ce însoțesc aceste chestiuni, arată grija lui de a întări și mai mult principiile expuse, ca și concluziile la care ajunge și care s'ar reduce la ideea că: „viitorul dezvoltării biopolitice a satelor noastre s'ar putea întemeia numai: pe igiena socială, propagandă și educație“.

„Organizația acestora ar putea servi la a) selecțiunea biologică, unde odată cu înlăturarea influențelor hereditare, se va aduce și siguranța sănătății procreatorilor și b) la apărarea subiectului normal, prin organizațiuni sanitare și so-

cială cu rol de protecție medico-social“.

Autorul, care a ocupat odinioară postul de secretar general al Ministerului Sănătății, a căutat să traducă și în fapte ideile sale, prin începuturile unor organizațiuni de igienă socială și propagandă.

Vorbind de „Biopolitica“ profesorului Moldovan, autorul consideră concepțiunea ca prea vastă, și pentru statul nostru și pentru alte state.

Acest defect ar conduce după d-sa la acreditarea ideii de imposibilitate în realizarea și deci la aceia că principiul inițial trebuie să cadă.

Pe cât știm din cele referate în Asociația noastră, prof. Moldovan menține, ca realizarea programului său să se facă în cadrul posibilității, pășind metode, practici și progresiv. Deci un program realizabil, care cere însă mijloace materiale, timp și răbdare și oameni de acțiune.

Încât mă privește, încă din anul 1921 m'am interesat de capitalul biopolitic al poporului nostru românesc din diferitele regiuni ale țării (pentru un moment ale Ardealului), atât pentru o mai rațională aplicare a măsurilor de igienă socială, cât și pentru formarea unei baze științifice și complete a etnografiei noastre românești. În acest scop am întreprins un studiu de geografie medicală românească.

Prin lucrări (Cum se poate concepe o geografie medicală a Ardealului? din Revista Transilvaniei 1923. — Pentru o geografie medicală, din Buletinul 5 al Despărțământului Sibiu. — Câteva însemnări din studiul geografiei medicale a Ardealului. — R. Transilvania 1924;

Rasele din Europa și rasa română (Bul. 24 al Desp. Sibiu), ea și prin numeroase chestionare, solicitând colaborarea confracțiilor și oamenilor de știință, arătam totodată importanța unei astfel de lucrări și folosul ce-l putem trage pentru neamul nostru românesc.

Străduințele mele nu au fost încoronate de succes. — Epoca de materialism prin care trecem mi-a fost potrivită. Colaboratorii nu s-au ivit și în țară de câteva însemnări personale, care pot servi la o continuare a cercetărilor, nu am putut ajunge la rezultatul dorit.

Nu cred că aceste începuturi de geografie medicală, să fi putut sugera ceva, atât profesorului Moldovan cât și Drului Banu, în studiul problemelor biopolitice și biologice a națiunii. Modestele mele lucrări nu sunt menționate și cu toate că Dr. Banu în „Biologia satelor“ spune că: „societatea colectivă rurală va trebui să îndepărteze elementele inferioare ca valoare biologică și psihică, aplicând principiile igienei mintale“, nu stabilește vre-un raport direct cu profilaxia mintală și asistența psihiatrică, propusă de mine, în memoriul publicat în: Analele Ministerului Sănătății publice. (August 1926).

Relevând aceste eforturi ale mele din trecut, care ating pe altă latură problema biologiei sociale, am vrut să arăt, cât de perseverent și dor-

nic sunt în a susține și a da contribuția la aplicarea acestor principii.

Trebuie să mărturisesc că părăsind în 1925 președinția secției medicale a „Astrul“ și expunând activitatea membrilor acestei secții (împreună cu modestele mele lucrări științifice), uram ca succesorii să poată fi mai norocoși în obținerea colaboratorilor.

Și astăzi ca și atunci, trebuie să spun că orice program, mai ales din domeniul biopoliticii sau biologiei sociale, nu are șansă să se realizeze cât timp nu vor exista mijloace materiale și cât mai mulți și mai vrednici colaboratori de execuție.

Lucrarea dlui Dr. Banu, ca și Biopolitica prof. Moldovan sunt pentru noi punctele de reper, care ne indică calea, în care am putea lucra cu folos, pentru ca testamentul biopolitic sau biosocial transmis de înaintașii noștri să-l îmbogățim și să-l curățim cât mai bine pentru urmașii noștri.

Astăzi, când punctul de vedere biopolitic este statuat în „Astra“ noastră, rămâne ca o datorie de conștiință pentru membrii săi, de a lucra cu toată râvna pe acest teren, care rămâne cel mai indicat pentru binele și prosperarea neamului nostru.

Dr. G. PRBDA, v.-preș. „Astrul“.

*

Cronica științifică.

Acrul Ielid. În zilele de 18, 19 și 20 Martie, a. c., a fost dl profesor dela Școala Politehnică din București, Dr. Emil Severin, în Sibiu, sub auspiciile „Cercului militar-civil“ (preș. dl gen. de corp de armată C. Găvănescul),

o serie de prea interesante conferințe, ascultate cu deosebit interes. Dl prof. a știut să îmbrace într-o formă captivantă temele cele mai aride, fiind un adevărat specialist, care popularizează știința spre plă-

cerea futurora. A treia conferință (celelalte două au tratat despre căderile de apă, flux, reflux, captarea razelor solare, etc.) a avut ca subiect „Aerul lichid“. Aducând *anume* dela București aer lichid, a demonstrat dl prof. Severin, în sala Teatrului orașenesc, neîncăpătoare, însemnătatea descoperirii aerului lichid. Lăsăm să urmeze o scurtă dare de seamă:

Aerul lichid. Dacă acum 50 de ani s'ar fi împerechiat aceste două cuvinte: „aer lichid“, lucrul ar fi părut atât de paradoxal, încât ar fi fost considerat ca lipsit de bun simț.

În vechea antichitate, aerul pe care-l vom vedea astăzi curgând ca orice lichid comun, a fost considerat ca un principiu nematerial, de esență divină.

Epimenide (540 a. Ch.), admite că în lume sunt două principii: aerul-principiul bărbătesc — și noaptea — principiul femeesc. Din aceste două tесе tot ce există pe lume. De aceeași părere era și *Anaximene* și *Diogene*.

Aristot, marele filosof și învățat macedonean, a fost cel dintâi care a înțeles că aerul este o materie grea, dar nu a putut-o dovedi.

Acest lucru l'a făcut *Galileu* în 1633, iar la vârsta de 70 de ani, a fost nevoit să-și denigreze strălucitele sale descoperiri, pentru a nu fi ars pe rug.

Dar nici *Galileu* nu a înțeles legătura între greutatea aerului și apăsarea atmosferică. Această legătură a demonstrat-o elevul său *Toricelli*, care, cu această ocazie, a inventat barometrul.

În 1777 *Lavoisier* a arătat adevărata natură a aerului, compoziția și rolul său în natură.

Au trecut o sută de ani, abia în 1877, până când aerul a putut fi lichefiat de către *Cailletet*, în Paris. Încercări strălucite asupra lichefierii gazurilor în genere au fost făcute de către *Faraday*, în 1823, care, cel dintâi, a reușit să lichefiezе clorul. Îmediat a lichefiat hidrogenul, sulfurul, bioxidul de sulf și bioxidul de carbon. A încercat, bine înțeles, să lichefiezе aerul, dar nu a reușit.

A construit un aparat cu care condensa gazurile până la 50 de atmosfere și le răcea până la -110° , s'au supus la lichefiere chiar protoxidul de azot, etanogenul, acizii clorhidrici și bioxidrici, dar 5 dintre gazuri: *hidrogen*, *oxigen*, *azot*, *protoxidul de cărbune* și *metanul* au rezistat la orice încercări.

În fața acestei sfidări a Naturii, *Colladon*, marele *Berthelot* și *Natterer*, au realizat presiuni de 400, 800 și 2800 de atmosfere, răcind în același timp la -50° . Cu toate aceste gazurile de mai sus au rezistat, ele au fost pecetluite definitiv cu calificativul de gazuri permanente.

Berthelot a emis părerea că este o anumită temperatură de-asupra căreia, oricât am apăsa gazurile, ele nu pot fi prefăcute în lichide.

Andrews (1869), studiind acest lucru a arătat că fiecare gaz are o temperatură, numită punct critic, peste care rămâne în formă de gaz, iar sub care este lichid. A dat chiar mijlocul de a se calcula acest punct critic.

Punctul critic al anhidridei carbonice este de 31° . La această temperatură, oricât l-am apăsa, nu se poate lichefia. Dacă însă îl răcim măcar cu un grad, adică la 30° , el se lichefiază. Calculându-se punctul critic al aerului s'a găsit că este

140° grade sub zero. Era foarte greu de realizat această temperatură.

Au trecut 8 ani dela lucrările lui Andrews, când tânărul savant *Cailletet*, voind să lichefizeze acetilul, pe care-l apăsa la presiuni de 100 de atmosfere, din întâmplare s'a deschis un robinet, lăsând să cadă presiunea brusc, la presiunea ordinară. Prin destindere sau detentă, gazul s'a lichefiat.

Toule și *Lordul Helviti* au calculat că fiecare scoborâre de presiune de o atmosferă produce o scoborâre de temperatură de $\frac{1}{4}$ de grad. Pentru a lichefia aerul ar trebui să-l răcim la 200°, adică să-l apăsăm la 800 de atmosfere și apoi să-l destindem până la presiunea ordinară. În realitate nu este mare decât de 200 de atmosfere căci destinderile se acumulează. Din acea întâmplare *Cailletet* a făcut a metodă de lucru, a lichefiat *oxigenul, aerul, oxidul de cărbune*, în ziua de 2 Decembrie 1877. În același timp, la 22 Decembrie, *Pictet*, la Geneva, a făcut același lucru.

Deci pe lângă apăsare și răcire, a mai intervenit, pentru lichefierea gazurilor permanente și destinderea. *Cailletet* și *Pictet* nu a introdus decât câteva picături de aer lichid. *Wroblewski* și *Olzewski* au obținut ceva mai mult, dar lucrul a fost pus la pond. în mod industrial de către germanul *Linde*. Astăzi se prepară aer lichid și după procedeul *Claude*, unde destinderea mișcă un piston ce comprimă aerul care vine la răcire. În acest sistem apăsarea este numai de 30—40 de atmosfere.

Aerul lichid are o culoare albastră foarte frumoasă, are densitatea apei și fierbe la—181°. În acel

moment tot azotul pleacă și rămâne numai oxigenul și gazele țes: orgon, xenon, heliu, kripton.

Cu aerul lichid se pot face cele mai senzaționale experiențe:

1. Corpul elastic ca gumă devin casabil ca sticla. Șunca, introdusă chiar lichid, devine ca o foale de sticlă;

2. Fructele, florile, deasemenea, devin ca florile și fructele de ghiță sau sticla casabilă;

3. Dinul, țulca, eterul și alcoolul se solidifică, deși alcoolul are nevoie să fie răcit la—180°;

4. Din mercur se poate face o ghiogă cu care spargem nucii și batem cule;

5. Fierul, cărbunele ard în aer lichid cu o strălucire orbitoare;

6. În fine vata, mutată în aer lichid și aprinsă, arde cu explozii.

Aplicațiile aerului lichid ar fi pentru moment la prepararea oxigenului industrial, prin alungarea azotului la—181°, iar acest oxigen, amestecat cu acetilen sau metan și aprins dă o temperatură de 2000°, capabilă să topisească o placă de oțel de 30 cm. grosime.

Mai servește oxigenul lichid, amestecat cu vată sau cu cărbune în grăunțe, printr'un cartuș de metal, unde se aprinde cu o capsulă de fulminant, pentru a sfărma blocurile de piatră sau de cărbune în mine.

Greutatea cea mare este că nu-l putem transporta. Dasele trebuie să fie de sticlă, cu pereți dubli între care se face un vid de o milionime de atmosferă. Aceste vase sunt foarte fragile și nu se pot face mai mari de 5 litri.

Cu aerul lichid s'a lichefiat hidrogenul răcit la—200°, prin apăsare și destindere se lichefiază.

Singurul gaz care rămâne nelichefiat este *heliul*. Heliul are punctul critic de—268°; adică cu 128° mai jos decât a aerului.

Totuși, Kamerling, Onnes la Treyde a reușit să-l lichefizeze, răcindu-l în hidrogen lichid (— 258°) și apoi, prin apăsare, de destindere l-a prefăcut în lichid.

Temperatura heliului este de—272°, adică numai cu un grad mai sus până la zero absolut—273°, când orice mișcare în natură dispăre: moartea totală.

*

Cea mai mare centrală electrică din lume: New-East River. Societatea „The New-York Edison Company” din New-York posedă în prezent cea mai mare uzină electrică din lume: New East River. Uzina ei dispune, la complectarea ei, de 9 unități de turbo-agregate, cari în total vor avea o putință de 1.000.000 C. P. sau 700.000 Kilowați, cel mai mic agregat având 100.000 C. P.

La 23 Noembrie 1926 a fost pus în funcțiune primul turbo-agregat de 100.000 C. P. Inaugurarea a fost onorată de prezența M. S. Regina Maria a României și de A. S. S. Principele Nicolae.

Apăsând un buton electric Suverana noastră a dat semnalul pentru punerea în mișcare a acestui gigant al tehnicii moderne. După punerea în mișcare a turbinei Regina a fost condusă de primul vice-președinte al Societății „Edison Co.”, Thomas E. Murnay și de vice-președintele industrial Dl Arthur Williams, prin toată uzina, dându-i-se explicațiuni și lămuriri amănunțite despre modul de funcționare a întregii instalațiuni.

Pentru a ne putea face o idee de uzina New East River, vom da

următoarele date sumare. După ultima statistică avem în România 145 uzine electrice centrale, pentru alimentarea cu lumină și forță electrică. Toate aceste uzine împreună dispun de maximum 100.000 Kw. Dacă adaugăm cea. 40.000 Kw. furnizați de către diferite uzine particulare, fabrici etc. ajungem la abea 140.000 Kw., sau, cu alte cuvinte, numai la a cincea parte din energia care va fi furnizată de New East River și cu care am putea aproviziona cu electricitate toate orașele din România în măsura în care sunt azi.

Când va fi terminată această uzină va putea ilumina cu electricitate 3,000.000 apartamente de câte 6 camere și va costa 50 milioane dolari, sau cea. 10 miliarde Lei. Clădirea singură va costa 12 milioane dolari și trebuia să fie gata la sfârșitul anului 1927.

Primele două turbo-agregate, dintre cari numai unul a fost pus în funcțiune, sunt construite de uzinele General Electric Company din New-York. Greutatea fiecărui generator e de 600.000 Kgr. Mașinile au fost montate chiar în uzină cu ajutorul a două macarale de câte 185 și 200 tone putere de ridicare.

Cazanele — primul turbo-agregat posedă 10 cazane pentru producerea aburului, — nu sunt zidite în cărămidă, ci, după invenția Dlui G. Murnay, îmbrăcate cu conducte de oțel cari liferează apa pentru alimentarea cazanelor, preîncălzindu-o în același timp. Aceasta îmbunătățire mărește mult capacitatea cazanelor.

Cărbunii, sau, mai exact, pravul de cărbuni este adus pe East River și descărcat în uzina care este clădită chiar pe malul fluviului, cu o viteză de 500 tone pe oră. Conducte

pneumatice, duc pravul de terburli la focarele respective ale cazanelor, iar cenușa este recondusă, tot prin conducte pneumatice, în acelaș vapor, economisind munca alor 500 camioane lași.

Când uzina va funcționa cu toate cele 9 agregate, cazanele vor avea nevoie de 3.600 m³ de apă pe fiecare minut, sau de 5.184.000 m³ de apă în 24 ore. Această cantitate uriașă de apă va fi împrumutată din East River, care o va reprimi imediat — (vapori de apă după ce au trecut prin turbină se condensează) — cu ajutorul unor pompe cu un debit de cea 4000 m³ pe minut.

Pentru alimentarea cu aburi în plină sarcină a unității de 100.000 C. P. este nevoie de a arde în cazane 30 tone cărbuni pe oră, adică 500 kgr. pe minut, și de a transforma în aburi 432.000 litri de apă pe fiecare minut.

În seara zilei de inaugurare a centralei electrice New East River în prezența M. S. Regina Maria, Dl Arthur Williams a transmis un mesajiu radfonice pentru toată lumea, descriind acest eveniment important. Mesagiul începe astfel:

„Bună seara la toată lumea!

Nici nu se putea ceva mai potrivit pentru vizita M. S. Regina Maria

în America, decât desehidarea noiet uzini electrice Edison, lângă East River, pe Strada 14. — ce s'a efectuat azi după amiazi. M. Sa, prin apăsarea ușoară a degetelor Sale pe două-trei mici comutatoare electrice, a pus în mișcare cea mai puternică mașină electrică din lume“.

Mesagiul continuă cu descrierea evenimentului, neuitând să arete marile interes al Reginei Maria pentru întreaga instalațiune.

Mesagiul Dlui Williams termină:

„Această încântată Regină, vestită în lume pentru frumuseța, dragălașia și înțelepciunea Sa, sosită dintr'o țară Europeană, plină de curaj și de avânt, să vadă cu ochii Săi minunățiile emisferii vestice, își exprimă admirația nu numai a celor ce a văzut în țara noastră și în orașul New-York, dar și asupra civilizației noastre, caracterizate prin clădirile splendide sgârâie-nori, prin marile industrii și prin minunatul progres, făcut spre înaintarea rasei umane, cu eliminarea muncii grele din ocupația lucrătorului, care s'a eliberat astfel din mizerie“.

De încheiere omagii aduse Reginei Maria și recunoștința poporului american.

(Rev. Inform. Tehnic.)

Cărți.

Chipuri și icoane (Din povestirile lui Moș Andrei) de I. Agârbiceanu. În editura Casei școalelor, Biblioteca pentru popor, care a ajuns la 37 numere, a apărut de curând un volum de povestiri sub titlu de mai sus. Povestitorul e unul și acelaș în cele 19 narațiuni,

luate toate din întâmplările unui sat ardelenesc delă granița Vechiului Regat. Întâmplările sunt din primele zile ale intrării României în războiu, și cuprind documente omenești asupra stării sufletesti a populației ardelenesti din aceea epocă. Dnul I. Agârbiceanu a mai pu-

blicat în biblioteca *Sămănătorul* din Arad un volum cu material din aceeași vreme — „Visurile”.

În „Chipuri și icoane” Dsa ne reamintește scene, oameni și întâmplări, pe cari le-am cunoscut toți românii dela graniță, cari am avut norocul să vedem armata română cucerindu-ne satul. Aproape pretutindenea, lucrurile s’au întâmplat la fel: La întâia veste a trecerii Carpaților de către armata română, am fugit, ca înșepați de viespi, din satele dela graniță: jandarmii, șefii de gări, conducătorii oficiilor postale („Tartorițele”, „Noaptea minunată”). Românii rămași stăpâni pe sate, am simțit mai întâi tiorii libertății depline. După reprezentanții puterii de Stat au fugit și slujbașii comunelor, notari, medici etc. când nu erau români. („Pășania lui domnu Michel”). În grabă i-au urmat armata din garnizoanele dela margine, și convoiul populației neromânești, plecată de bunăvoie în exil, neputând suferi să vadă intrarea dorobanțului în sat. („Pe urlați după ceilalți”). Pretutindenea, în satele dela graniță, s’au făcut atunci slujbe pentru biruință, pretutindenea s’a lăsat jalea cea mare la luarea clopotelor („Nelegiuirea cea mare”, „Pentru biruință”).

Iar după ce s’au aprins luptele care țaran dela graniță n’a cunoscut pe „Căprarul Grigoraș”, pe „Părintele Dămian”, care nu și-a purtat „Crucea noastră”, după retragerea armatei române, și dela jandarmi și dela „civili” cari scui-pau după noi, și nici în tramvae nu ne mai lăsau? Chiar „Suferințele Marinei” și isprăvile vre-unui tip ca „Moș Iliuț” sunt cunoscute în multe sate dela graniță, trecute prin războiu.

Volumul se încheie cu icoane rămase pe urma războiului, cu descrierea stărilor sufletești încă ne limpezite

(„Pofta ochilor”, „Trestie bătută de vânt”, „Trufia vieții”, „Oameni de azi”).

„Chipuri și icoane” rămân documente ale sensibilității românilor din Ardeal în fața războiului pentru întregirea neamului. În fața problemei pe care o mai pun și azi unii: dacă am fost pregătiți ori nu pentru desrobire și unire, volumul acesta, — o copie a realităților, — răspunde categoric. Și e bine ca răspunsul să fie cunoscut în cercuri cât mai largi: suntem siguri că el e pornit și din sufletul acelora care în 1916 n’au văzut armata română.

Credem, mai ales, că volumul e binevenit pentru românii din Vechiul Regat, pentru țărănimea de acolo. În toiul iureșului din 1916 puțini dintre soldații români vor fi avut vreme să se dumirească deplin despre marea bucurie pe care au trezit-o în inimile populației românești de dincoace de Carpați. Și câți dintre aceia cari au îngropați la noi părinți și frați, soți și fiu, vor ști că pentru hodina acelora populația noastră a adus încă de atunci rugăciuni și pomeni?

Pentru înfrățirea sinceră, pentru cimentarea unirii sufletești, va fi folosite această carte de evocare a zilelor neuitate. Ca lectură în școli pentru tinerime, și pentru bibliotecile populare, „Chipuri și icoane” va face începutul șirului de cărți despre războiu, pe care trebuie să le avem.

Într’adevăr, deși suntem în anul al zecelea dela unire, generațiile care se ridică nu au încă o lectură potrivită asupra evenimentului celui mai mare din istoria națională. Sunt unii cari spun că suntem încă prea aproape de evenimente și creația artistică n’are încă perspectiva în timp necesară. Dar „Ostașii noștri” a lui Alecsandri au fost poezii scrise în vremea războiului neatârării sau îndată după el, — și știm cât

au fructificat sufletul românesc de amândouă laturile Carpaților. Dacă editura Casei școalelor ar continua cu spiritul tiparului, credem că scriitorii noștri ar putea da o serie de volume de mare preț pentru unificarea și creșterea

simțirii românești, tratând marele războiu al întregirii neamului.

„Chipurii și icoane” e și o frumoasă realizare artistică, care va fi citită cu plăcere de cărturarilor satelor ca și ai orașelor. Prețul 30 Lei. I. T.

Reviste.

Numărul 1 din anul VIII al revistei „Gândirea” aduce pe copertă o reproducere după bustul dlui Stimu, donatorul preșosului muzeu din capitală. Bustul e de marele sculptor Bourdelle, și prin mijlocirea revistei bucureștene face cunoscut marelui public pe iubitorul de artă și de neam, cititorul care a știut să dea o pildă așa de rară, reinviind amintirea dărnicelei voivodale și boierești din bătrâne vremi, azi, când sămânța cititorilor e așa de rară. În corpul revistei reproducere după C. Ressu și etudatele deseneuri, totuși atât de decorative, ale lui Demian.

Revista se deschide cu un articol asupra lui *Henri Massis* datorit dlui T. Vianu în care stăruie asupra cătorva idel fundamentale a lui *Massis*, care „pornind dela critica literară a ajuns curând la jnta ultimelor generalizări, în centrul în care se elaborează directivele și se discută interesele capitale ale culturii contemporane”.

H. *Massis* e un aderent militant al neo-clasicismului francez, un dușman a tot ce e haotic, neprecis, eșit din prea multă privire introspectivă, — influența orientală, — și un mare dușmător pentru „formă și unitate”.

„Polemica lui *Massis*”, scrie dl T. Vianu, „se îndreaptă către întreitul obiectiv: german, slav și

asiatic”. De-aici pleacă haosul necontrolabil al misticismului, în opoziție cu preciziunea pe care o dă gândirea apuseană, în special franceză și creștină — catolică.

Redăm și noi acest citat pe care Dnul Vianu îl face din gânditorul francez:

„Toată viața spirituală și morală a Occidentului se hrănește din această idee — mamă a unui *activism* care, ori cât de desordonat ar fi devenit, n'ar putea fi însănoșit abandonându-ne *amețelii interioare și cosmice a Astei*... Credința în acțiune, în sforjare, atitudinea activă în fața realului, permanenta stare de mobilizare împotriva a tot ce strbește și mutilează marele bine al existenței, dorința de a trăi mai bogat, de a exista mai mult, de a se depăși pe sine însuși pentru a adera la Acela care posedă plenitudinea Ființei și Vieții, — iată esența creștinismului”.

Această forță, acest mijloc de existență, de viață îl opune H. *Massis* „*amețelii interioare și cosmice a Astei*”, ca și celei rusești, și, dela războiu încoace, în bună parte și celei germane.

Materialul literar îl semnează obișnușii colaboratori ai revistei; C. Petrescu, D. Voiculescu, A. Mantu; cronicile E. Bucuța, Oscar Walter

Cisek, Bălăușă, Călinescu, N. Cratnic etc.

E remarcabilă critica în formă de dialog între Ego și Altrego a dlui Călinescu asupra lui Ionel Teodoreanu.

*

În numărul triplu al „**Vieții Românești**” (Octombrie, Noembrie, Decembrie) afară de bucățile literare în continuare ale Dlor Sadoveanu și Ionel Teodoreanu, — Lucia Manta aduce „Pagini reslețe” — mai puțin reușite ca altele. Poezia e reprezentată numai prin versurile Dlui I. Pillat. De mare interes bucată istorică „Cărvunarii” de Dl D. Barnoski, precum și un capitol din istoria asupra „Vieții bisericesti-religioase în Basarabia în ajunul anexării ei de către Ruși” de N. Popovschi. Bogate cronici, recenzii, însemnări.

Dl D. Harea se ocupă de cuprinsul publicației *L'Âme Russe*, din colecțiunea „Cahiers de la nouvelle journée”. „L'Âme Russe” e numărul 8 din această colecție și publică articole asupra subiectului, semnate de N. Berdiaev, S. Bulgakov, M. Zdzichowski și A. Miroglia.

Publicația e de mare interes dat fiind continua actualitate a acțiunii slave în răsăritul Europei. Sufletul slav, de peste șapte decenii, e continuu cercetat, aprofundat, nu numai de către scriitorii ruși ei și de străini. Și părerile cele mai contradictorii au fost emise. „Mesiantismul rus” a frământat mințile multor cercetători. Când e pasivitate în fața vieții și cufundarea în eu, când e impuls spre activism. Chiar în acest volum părerile se bat în cap. Dovadă că mai e mult de cercetat, dovadă, poate, că însuși sufletul rusesc e

încă haotic, nestabilizat, ceea ce noi înclinăm mai mult să credem.

*

Cele trei Crișuri dela Oradea Mare se tipăresc acum la Craiova, la „Serisul Românesc”, în bune condiții tehnice. Revista apare, ca de obicei, cu colaborări de pretutindena, neavând un anume program literar, ei pusă fiind în serviciul propagandei naționale la granița apuseană a Țării. Folositoare, plină de informații și adeseori și de soluții, sunt scrisorile constante din orașele de graniță: Timișoara, Oravița, Arad, Satu Mare, Sighetul Marmajef. De ureo doi ani proza e reprezentată aproape exclusiv prin bucățile semnate de dl I. Agârbiceanu. O serie de însemnări „dintr'un carnet”, au urmat altei serii de povestiri din natură, aceasta din urmă din o carte de povestiri pentru copii.

În primul număr din a. e. semnează articole G. Bogdan-Duică, arh. Andrei Crișeanu (jubileul de 75 ani a Episcopului Ciorogariu) Ovid D. Densușianu, I. Agârbiceanu, I. Pillat, Em. Isac etc.

*

În **Țara Noastră** se publică un fragment din cuvântarea rostită în numele Academiei de către Dl Oct. Goga, la serbătorirea scriitorului Brătescu-Doinești. E o strălucită apreciere a scrisului și personalității fruntașului nostru prozator.

*

Societatea de Mâine intrând în anul al V-lea și-a redus apariția la de două ori pe lună, din săptămânală cum era. În Nr. 2, aduce un viguros articol al Dlui Simion Mehedinți; prilejul i l-a dat moartea lui Valer Brăneș. Fruntașul intelectual român cere deslușiri în che-

afuni dificile; problema pusă de Daa poate ar merita un întreg volum de studiu.

Încolo colaboratori obișnuiți ai revistei, care aduce aproape în fiecare număr, material prețios.

*

Învățătorul, organ al Asociațiunii Învățătorilor români de dincoace de Carpați, intră și el în anul al IX-lea de viață, tot mai îngrijit redactat, și în tot mai bune condiții tehnice. Juste observări în cronică „Echipe de inspectori pentru controlul învățământului primar“. Se arată că de mulțimea inspectorilor își pierde importanța ori ce control. Dnul L. Agârbiceanu publică un articol, cu juste observări, asupra învățătorului ca factor al propagandei culturale (activitatea extrascolară).

*

Seriul românesc Nr. 3. Noua revistă craioveană se deschide cu un substanțial studiu al Dlui C. Rădulescu-Motru asupra *Statului cultural*. După definiția Dlui Motru „Statul cultural nu este Statul care înlesnește progresul culturii în genere, ci este Statul care își face din cultură un instrument pentru întărirea sa proprie. Aceasta este o nuanță plină de consecințe. Apa unui lac așezat pe vale stă liniștită, gata să poarte pe ori-și-cine, în ori și ce direcție; dar apa unui lac așezat pe înălțime este o vijelie, gata să izbuenească. Ea poate să pornească în torente și să sfărâme tot ce întâlnește în cale. Tot astfel și cultura. Ea este o forță liniștită, când servește la înzestrarea omului în genere, și este și o forță vijelioasă când servește un anumit scop. ...Cultura ca instrument în serviciul Statului, sau Statul cultural, este chemarea culturii la un anumit rol“.

Statul cultural, după Dl Motru, ar putea „în primul rând, să indice culturii calea ce va avea de urmat“. Tot el „își ia rolul de selector al creațiilor culturale“, și va alege ceea ce-i convine lui. „Statul național, bunăoară, dacă este cultural, permite numai cultura națională“.

În al doilea rând Statul cultural s'ar crede că „are și destoinicia de a distribui, cum este mai bine, binefacerile culturii“.

„Din aceste două destoinici presupuse“, continuă Dl Motru, decurg câteva consecințe grave.

Și mai întâi un astfel de Stat intră în conflict cu „principiul libertății de conștiință“. „Cultura este o solicitatoare de fapte sociale și morale, pentru care ea și dă motivație. Dar omul, ca persoană, după principiul libertății de conștiință, este liber să aleagă între aceste fapte sollicitate; și anume între acele care pun în joc însuși adâncul caracterului său. Există dar un domeniu strict personal în zestrea culturală a fiecărui om“.

Deci nu Statul ci individul are dreptul în temeiul libertății de conștiință, să fie pentru sine însuși selector al creațiilor culturale. Azi nime, din același principiu, nu mai poate impune o credință religioasă. „Dar, spune dl Motru „sunt multe alfe cazuri tot atât de adânc legate de adâncul personalității“ ca și crezul religios. „Sunt oameni cari trăiesc în artă mai adânc decât în religione. Poți constrânge pe acești oameni să renunțe la libertatea lor de conștiință?“

Statul cultural presupus, răspunde: „Deasupra Statului, când el este cultural, nu există libertate de conștiință decât în măsura în care

Statul o tolerează. Cum nu există o libertate politică pentru cetățean decât în măsura în care o permit legile Statului politic, tot așa nu există o libertate de conștiință decât în măsura în care o permite unitatea de cultură a Statului cultural“.

Conflictele care urmează de aici între Statul cultural și libertatea de conștiință „inveninează adeseori întreaga viață a unui popor... Conflictele s'au înmulțit după înființarea Statelor naționale... În contra competenței suverane a Statului se ridică dreptul de autonomie culturală a minorităților. „Din impas, după Dl Motru, Statul cultural nu poate ieși decât prin „descenzalizarea funcțiunilor lui culturale“.

„Descenzalizarea nu însemnează haosul. Ea însemnează numai renunțarea din partea Statului la aplicarea mijloacelor de coerență, pe care le sugerează dorința unor bărbați de Stat de a avea cât mai repede, în conture cât mai impunătoare, unitatea culturală a poporului. Descenzalizarea este intronarea vieții, cu varietatea ei compactă, în locul coeziunii mecanice... Descenzalizarea este creierea de centre regionale culturale în mijlocul cărora autonomiile culturale minoritare să-și găsească afinități, și deci linii de convergență cu unitatea Statului“.

În restul revistei, o poezie de V. Voiculescu „Din Flori“; Gib. Mihaescu „Poarta de fier“, ce ne amintește ca factură și compoziție, unele din primele bucăți ale autorului, apoi articole și cronici semnate C. Petrescu, P. P. Panaiteșcu (Nicolae Bălcescu și istoriografia română, articolul remarcabil prin scoaterea în evidență a unei calități puțin relevate a lui Bălcescu istoric: pre-

cursor al istoriografiei moderne, făcută de Hajdeu, reluată de Oncul și Iorga) I. Georgescu. A. Marcu, T. Arghezi, etc.

*

Tot la Craiova a reapărut, după o îndelungată pauză, revista „Ramuri“, în anul XXII. Un luminos articol „Orientări“ (publică dl Radu Dragnea, asupra directivării sănătoase a literaturii române. E nevoie de încă o revistă de luptă, de directivă sănătoasă, mai ales azi „când critica s'a retrănsat în cadrele științei, iar critica militantă și-a părăsit postul de onoare“. Ca o urmare a acestui fapt, scrie dl R. Dragnea „am văzut poetul epuizat, preschimbat în critic impresionist; prozatorul descinzând din ziaristică și aducând cu el incertitudinea unui talent literar, cum devine subit inspiratorul unei reviste, ca și din coloanele ei să-și manevreze abil „lansarea“; ziaristul eliminat din literatură, întorcându-se în critic, sever asupra scriitorilor; în sfârșit criticul în slujba cenaclului respectiv și chiar acela mare învățătoare a vieții care fusese istoria, convertită într'un mijloc de a servi sub autoritatea ei scriitorii cenaclului“. „Într'o literatură care a parcurs stadiile formării ei naționale, ca cea franceză, poate să funcționeze cenaclul, în care scriitorii să se adune numai de dragul frumosului și cu totală indiferență la societate; în țara noastră, unde literatura numai de câteva decenii e în căutarea tipului ei caracteristice, astfel de splendide izolări în numele estetismului pot să trădeze proveniența lor prin imitație, dar nu să fie curente...”

Iscălim juste observări de mai sus, cum am iscălit și contribuțiile

în materie ale Dlui D. Tomescu din
Scrisul românesc.

În restul revistei Dl N. Davidescu
publică un articol asupra lui U.
Pârvan, iar vechii colaboratori proză
și versuri: Al. Lascarov-Moldovanu,
P. Parîenie, St. Bălcești, A. Pop-
Marțian etc. I. T.

„Opaițul Satelor”, foaie pentru
popor. Organ de propagandă reli-
gioasă și culturală al centrului pa-
rochial „Bistrița” și „Broscari” și cer-
cul învățătoresc „Broscari”—Mehe-

dinți, cu binecuvântarea Preasfinți-
tului Episcop Vartolomeu al Epar-
hiei Râmnicului Noui Severin. Anul I.
Nr. 9. Ian. 1928, Red. și adminiatr.
Bistrița-Mehedinți Of. T. Severin.
Dir. Pr. Gh. Dumitrescu-Bistrița. Abon.
80 Lei anual, 50—100 instituțiile și
de sprijin.

Îți cade bine când dai și de câte
un astfel de „opaiț”. Redactorii sunt
oameni de inimă și de bun simț —
judecând după cuprinsul numărului 9.
Numărul începe cu o traducere a
dlui N. Iorga a unei poezii popo-
rale cehe.

Din străinătate.

Cuvinte către gazetari. Abatele
Metodiu Zavoral, monseigneurul ales
de curând *doctor honoris causa* din
partea universității din Praga, ma-
rele filoromân, președinte al „*Insti-
tutului Cehoslovac-român*” din Praga,
a fost numit, de curând, președinte
de onoare al cercului Micii Înțe-
legeri ziaristice. La banchetul oferit
în onoarea Sa și a ministrului no-
stru Dr. Filodor, ales și dsa pre-
ședinte de onoare al Soc. ziaristilor
Micii Înțelegeri, a rostit Msgrul Za-
vorai cuvinte purese dela inimă,
cuvinte, cări ar trebui să se reper-
cute și în mijlocul nostru, ca — mu-
tatis mutandis — să aducă roadele
dorite. După ce a laudat ideea de
colaborare a celor trei societăți de
ziariști din Mica-Înțelegere, căci
numai astfel se vor putea apropla
sufletește popoarele învecinate și
se vor putea cunoaște, s'a adresat
compatrioților săi, ziaristilor cehi:
„Dar nu credești, domnii mei, că poate
am avea trebuință mai mult și de
o altă antantă? O înțelegere, care

n'ar avea drept problemă, de a cul-
tiva relațiile de prietenie în străin-
tate, ci în internul țării? Nu credești
și Du. că ar fi timpul suprem să pă-
străm din dragostea și cinstea, pe
cari le arătăm atât de darnic altor
națiuni, puținel și pe seama popo-
rului nostru propriu?

Trăim într'al 10-lea an al 'nde-
pendenței recăștigate. O să putem
noi sta cu fruntea ridicată în fața
judecății conștiinței noastre, dacă
se pune întrebarea de am fost vred-
nici de acest noroc?

„În anii tineri mă răpea cu șine
legenda despre cavalerii din Blank
(legendă cehă — la Bl. dorm în-
zeuași și implătoșași cavalerii cehi
și se trezese să apere neamul în
momentele decisive. Trad.). În anii
bărbăției am înțeles, că eu astfel
de legende se poate lăsați numai
un popor în sclăvie, unul, care a
înecat de mult de a mai crede în
puterile sale proprii. Poporul are
trebuință nu de cavalerii din basme,
cari sunt în stare să doarmă-duși

veacuri de-arândul, câtă vreme poporul lucrează și crușă și suferă și cari numai când îi merge mai rău decât ori-când sar într'ajutor popoului, ei de cavaleri cu ochiul scrutaător și cu capul treaz, de cavaleri de inimă, cari nu așteaptă până îi merge neamului mai rău, ei stau de veghe și lucrează din toate puterile, punându-și toate însușirile bune de cari dispun în acțiune, ea să nu meargă vreodată rău! Să cultivi spiritul unui *astfel* de cavalerism în sânul popoului, să-l crești pentru așa ceva, *aceasta* ar fi problema unei antante, pe care o am acum în vedere. Luptele ideale se vor da și de aici înainte, fără de ele n'ar fi viață 'n noi, (iară noi vrem să trăim) n'ar fi creștere (iară noi vrem să creștem), dar *stima reciprocă ar spori*, iubirea frățească ar prinde la putere și acolo — unde ar fi în joc binele națiunii, — ne-ar reuși prea bine să ne întindem mâinile, spre o *veselă colaborare*". (După „Prager Presse“, 28/11 1928.)

Cuvinte rostite 'n vânt? Floare la ureche? Cântăriți-le! N'ar trebui să plecăm și noi capul la auzul lor?

H. P.-P.

*

E în joc viitorul copiilor noștri!

Cine își ia osteneala să arunce ochii, în tutungeriile și debitele de ziare, la ceea ce cumpără tineretul și, vai, chiar și persoane simandicoase, va trebui să elatine din cap. Literatura fascicolară de cea mai rea specie („Mireasa călăului“, etc.) se vinde cu toptanul, în sute de mii de fascicule, și ființe necoapte „mânâncă“ lectura aceasta primejdoasă, care e un atentat la bunul simț. Înțre-prindeți numai o anchetă în privința aceasta!

S'a pornit și la noi lupta împotriva literaturii acestuia și — în special — împotriva literaturii obscene, care invennează tineretul. Numai *aplauda* putem această campanie ideală.

Ca să se evedențieze și mai mult importanța acestei lupte, urmeze un rezumat al desbaterilor din parlamentul austriac (Bundesrat), din 24 Martie, a. c., privitor la propunerea unei consiliere, mamă îngrijorată de viitorul copiilor ei, propunere, care a fost primită mai apoi, cu majoritate de voturi, urmând să se prefacă în articol de lege.

Multe din cele înșirate de dna *Dr. Berta Pichl*, așa se chiamă propunătoarea, se potrivesc și la noi. Tipetul ei de durere să fie luat la cunoștință și de mamele și de tații noștri, deoarece, după cum a spus-o alt consilier, e vorba ea cu toții să *punem umărul și să îmbunătățim* situația, căci mizeria și starea sufletească îngrijitoare a tinerimei este internațională și nu cunoaște clase sociale.

Cum și-a motivat consiliera austriacă, dna *Dr. Berta Pichl*, propunerea? Legea, dacă are să intre în vigoare, ar fi o lege *culturală*. Alte state s'au îngrijit să legisfeze lupta împotriva pornografiei și literaturii maculatură. „*Folosința liberă a veninurilor e interzisă*; nimenea nu ia faptul acesta în nume de rău, ea și când ar fi o restrângere a libertății personale. *Impotriva sufletului poate să aibă un venin o influință și mai primejdoasă*. Fiește, trebuie ca o astfel de lege să fie serios cântărită“, deoarece e vorba de *tinerime*. „Literatura maculatură (murdară) eu-prinde în prima linie literatura murdară, sexuală, literatura criminalistă

și literatura, care te abrutisează. Literatura murdară sexuală speculează la sensualism și încearcă să-și facă gheșeurile prin sgândăria sexualismului. Literatura aceasta promovează imoralitatea sexuală și tocmai noi, cei din Diena (numai cei din Diena? trad.), avem, vai, destule exemple de acestea. Inventarea fantaziei, mai cu seamă în privința sexualismului, este în zilele noastre atât de mare, încât *abea de ne mai putem transpune în mentalitatea tinerețului de astăzi*. Dacă luăm în considerare multiplele componente, îmbrăcămintea, cinematograful, forma conversației, literatura, vom pricepe de ce tinerețea noastră mărturisește că aproape nu mai poate gândi altfel. *Simțul sexual este atât de ruiat, de stricat și de sdruncinat, încât va fi greu să revii la ceea ce este natural*”.

Cancelarul Dr. Seipel (cel care a scăpat, în decursul războiului dela spânzurătoare pe atâți români nevinovați!) a vorbit în terminii următori: „lau propunerea înaintată ... și mi-o însușesc în numele guvernului, deoarece sunt de firmă convingere că în privința unei întrebări de o așa de mare importanță trebuie să pășească *resolut și legislația*. Accentuez cuvântul „și”. Numai cu *măsuri legislative și cu ducerea în îndeplinire din partea autorităților și judecătorilor*, fie ea oricât de severă — nu s'a îndeplinit totul. E nevoie de *ajutorul întregii societăți*, nu numai de colaborarea câtorva parlamentari, e nevoie mai întâi de toate de o muncă mare, educativă. E vorba nu numai, mai întâi și mai cu seamă, de creșterea tinerețului, ci de creșterea îndeplinită în mijlocul celor maricari durere,

sunt prea adeseori niște necrescuți”.

Cancelarul Seipel apelează la toți din Austria ca „să ajute cu toții pentru ca să se păstreze sănătatea sufletească și trupească a tinerețului și să luereze astfel la viitorul și la fericirea poporului”.

Nota: Pentru cei ce se interesează mai intensiv cu propaganda împotriva pornografiei și a literaturii-maculatului în Franța și în Germania sunt vrednice de remarcat următoarele două publicații: 1. „*Manuel pratique pour la lutte contre la pornographie*” (Manual practic pentru lupta contra pornografiei) de senatorul de inimă R. Bérenger, basjocurit în „revistele” teatrale, în cabareture, de revistele umoristice, președintele „Federației societăților contra pornografiei” din Franța (ed. II., 150 fr., Paris, Imprimeria E. Desfossés, 13 Quai Voltaire). Broșura ed. II. a apărut în 1910, e — deci — puțin anticată, cu toate acestea conține prețios material privitor la legislație, la circulare, la regulamente, la pași întreprinși în presă, la teatru expoziții. etc. etc. — 2. Legea sancționată în Germania-republică, în Dec. 1926, privitoare la apărarea tinereții împotriva pornografiei, e comentată pe larg și publicată, în întregime, în: „*Taschen-Gesetzsammlung Nr. 121*” (colecția de legi, manuală, Nr. 121): *Matz-Seeger*: „*Gesetz zur Benahrung der Jugend vor Schund- und Schmutzschriften*” (Berlin, Edit. Carl Heymann, 1927).

Și în Cehoslovacia se îngrijesc legislatorii să pună zăgaz literaturii imunde, pregătind o lege specială pentru apărarea tinerețului.

În Italia lui Mussolini se folosesc mijloace drastice. Într'un interviu,

acordat de *Mussolini* scriitorului Henry Bordeaux, în 1928, declară „Ducele“, pe drept cuvânt: „Avem trebuință de o literatură care vrilizează și fortifică, nu de o literatură, care distruge, care risipește energiile sau care le micșorează“. (v. art. de fond din „*Le Journal*“, 5 II. 1928.)

Dacă în Italia, Franța, Cehoslovacia, Germania se dă lupta împotriva veninului din literatura imorală, ce să zicem noi, unde „Pardoa-nele“ și „Tiribombele“ sunt la ordinea zilei?

E în joc viitorul copiilor noștri! Tema este mult prea gravă decât să fie zeflemisită și să se treacă la ordinea zilei!

Cel care are dragoste față de semenii săi, celce vrea ca atmosfera îmbăcșită de bătăntărie și senzualism să se purifice, acela își dă toată osteneala ca și în România tineretul să fie cruțat de veninul strecurat prin scrieri primejdioase.

H. P.-PETRESCU.

Dela „Astra“.

Buletinul secțiunilor „Astrei“. În ultima adunare generală a „Astrei“ s'a adus hotărârea ca pentru trebuințele secțiunilor științifice-literare cu sediul în Cluj, să se închirieze un local, Asociaținea noastră neavând până acuma nici un adăpost propriu în Capitala Ardealului. Cu 1 Martie s'a închiriat un local constătător din o sală mare și o cameră, care va servi pentru lucrările secțiunilor, pentru redacția revistei „Transilvania“ și ședințele despărțământului Cluj al „Astrei“. Localul e în str. Memorandului, în imobilul „Ardealul“.

* * *

Într'o ședință a președinților, vicepreședinților și secretarilor secțiunilor, ținută la 9 Martie, s'au luat următoarele hotărâri:

Secțiunile se vor întruni în ședință comună în fiecare zi dela sfârșitul unei. Cu acest prilej se vor discuta chestiuni în legătură cu activitatea secțiunilor și se vor face comunicări, în localul secțiunilor. Când vor

fi comunicări mai importante ele vor fi publice și se vor ținea într'o sală mai mare, indicată la vreme.

Secțiunile în colaborare vor aranja în Aprilie și Mai un ciclu de conferințe la Cluj din domeniul „Educației naționale“.

Din ședința proprie fiecare secțiune va delega un membru în comitetul de redacție al revistei „Transilvania“.

Programul de activitate e stabilit pentru activitatea mai apropiată a secțiunilor.

* * *

Dintre secțiunile „Astrei“ câteva au acum subț tipar lucrări în bibliotecile proprii, astfel secțiunea istorică și secțiunea științelor naturale.

Secțiunea medicală și biopolitică continuă activitatea sa vastă prin conferințe, hotărând de curând activitatea sa pe întâiul semestru al anului curent. De curând a apărut ultimul *buletin* al secției, Nr. 1—2 pe anul 1928 în 64 pag. cu articole și cronici de V. Pușcariu: Selecțiunea

naturală și artificială; *G. Vâlsan*: Mediul fizic extern și capitalul biologic național; *I. Iacobovici*: Metodele de recrutare și selecționare a corpului medical; *Gh. Preda*: Câteva principii de igienă, profilaxie și educație psihică; *I. Moldovan*: Educația fizică și morală în cadrele „Astrei”; *L. Dantello*: Combaterea bolilor sociale în mediul rural; *M. Zolog*: Organizarea serviciului de

igienă școlară; *I. Moldovan*: Urmările alcoolismului pentru individ și națiune, Secția feminină-biopolitică a Astrei. — E o publicație dintre cele mai folositoare.

* * *

În „Biblioteca Astra” se va tipări în cursul anului *Iuliu Cesar*, în traducerea regretatului *I. Borcea*.

Bibliografie.

I. Agârbiceanu: *Legea Minții. Roman.* 608 pg. Prețul 160 Lei. De vânzare la toate librăriile.

Septimiu Popa: „*Flori din grădina raiului.*” O colecție din viețile Sfințelor femei care au făcut podoaba Bisericii și a creștinismului. Scrise într-o limbă frumoasă, aceste biografii pot forma lectura cea mai folositoare pentru popor. Prețul 15 Lei. Îndemnăm pe intelectualii satelor noastre să o recomande știtutorilor de carte. Se găsește la librăria „Ardéalul”, Cluj.

Pavilionul cu umbre, piesă în 3 acte, de *Gib. I. Mihăescu*. Edit. și tiparul „Serisul românesc”, Craiova Lei 50.

Al. Procopiu: *Din istoria pronunțării în limba românească.* Extras din „*Revista filologică*”, a. I. (1927), Cernăuți 1928, Str. Iancu Flondor 33.

Calendarul învățătorilor pe a. 1928, alcătuit de *I. C. Spiridon* și *V. Tempeanu*. Lei 40. De vânzare la dl. inv. *I. C. Spiridon*, Ioneasca—Fălăcieni.

Aurel A. Mureșianu: *Clădirea școlii românești din Brașov de către popa Mihai în a. 1597.* Din „*Anuarul Inst. de ist. naț.*” IV. *Cartea Românească*, București, 1927, (broș. f. prej).

Nic. Drăganu: „*Toponimie și istorie.*” „*Biblioteca Institutului de istorie națională*”. Nr. 1, Cluj, Inst. de arte grafice „Ardéalul”, 1928, 160 pag., fără prej.

Manualul examenului de bacalaureat din instrucția etică. De *Alex. Giuglea*, prof. de științele juridico-economice la Școala super. de comerț din București. Editura autorului. Tip. „*Daeta Tratană*”, Sibiu, 1928. (96 pag.) 60 Lei.

„*Buletinul Institutului economie românească*”, anul VII, Nr. 1—2, 1928; „*Roma*”, revista Institutului de cultură italiană, a. VIII, Nr. 1; „*Viața Românească*”, Iași, a. XX., Nr. 2; „*Craful Românesc*”, anul II, Nr. 2; „*Cooperajta*”, rev. lunară, anul IV., Nr. 1—3; „*Ramuri*”, a. XXII., Nr. 3; „*Datina*”, a. VI., Nr. 1—2; „*Gândul neamului*”, Chișinău, a. DII., Nr. 3;

„Familia“, a. III. seria II, Nr. 1—2;
„Buletinul eugenic și biopolitic“ al
secției medicale și biopolitice a
„Astrei“, Nr. 3, Martie (1928), vol. II.

„Klingsor“, Nr. 3, 1928.

„Orientalia Christiana“, Roma,
Nr. 42, vol. XI. 3 Martie 1928.

„Műfordítások román költőkől“,
(Traduceri artistice din poezi români)
Editată de „Erdélyi irodalmi társaság“
(Soc. ardeleană literară). Com-
pusă de dl *Arpád Bitay*, Cluj, 1928.

„Buletinul institutului economie
române“, a. VI. Nr. 11—12, Nov.—
Dec. 1927; „Comoara Satelor“, rev.
lunară de folklor, a. V. Nr. 7—8,
Blaj; Buletinul Grădinii Botanice și
al Muzeului Botanic dela Universita-
tea din Cluj“, vol. VIII. 1928, Appen-
dix 1. (E. Pop: Exploatarea și în-
trebuințarea turbei în România“);
„Adevărul literar și artistic“, a. IX.
Nr. 378; „Viața Românească“, Iași,
a. XX. Nr. 1; „Gândul nostru“, Iași,
a. VII, Nr. 1, 1928; „Clipa“, a. VI,
Nr. 172; „Société des Nations“, In-
stitut international de coopération
intellectuelle, Paris, Palais Royal,
Rue de Montpensier. 2. Bulletin de la
Section d'Information et de Docu-
mentation mensuel. Février 1928,
Nr. 17; „Ramuri“, Craiova, a. XXII,

Nr. 2, Febr. 1928; „Țara Noastră“,
a. IX., Nr. 10, 1928.

„Observatorul“, revistă docu-
mentară, culturală, socială, re-
ligioasă, a. I., Nr. 1, Martie 1928. Red.
și adm. Beiuș; „Junimea literară“,
Nov.—Dec. 1927, Cernăuți; „Neamul
românesc pentru popor“, Nr. 1—6,
1928; *Viktor Orendi-Hommenau: Li-
teratur und Volkskunst der Rumä-
nen.* (Literatura și arta populară a
românilor) cu 25 ilustr. 1928, Editura
proprie, Timișoara, str. E. Gojdu 10.
Prețul 50 Lei; *Carte de cetire pentru
meseriașul și lucrătorul român.* Al-
cătuită pentru „Societatea națională
de credit industrial“ de *N. Iorga*,
București, 19 7, Tiparul așezămân-
tului tipografie „Dafina Românească“
din Dălenii de Munte (cu multe ilu-
strații) 456 pag., 150 Lei; Revista
„Clipa“, București, Nr. 174; „L'Eu-
ropa Orientale“, revista istorică e po-
litică“, publicată a cura dell' Istit-
tuto per L'Europa Orientale. Roma,
anno VIII. Nr. 1—2.

„Societatea de mâine“, a. V. Nr. 5.

„Ideea europeană“, Nr. 209, 1 Mar-
tie 1928; „Neamul românesc pentru
popor“, Nr. 5 (1928); „Albina“, Nr. 12,
a. XXVI.; „Minerva“, rev. de sinteză
culturală, Iași, Nr. 3, 1928;

